

**JOURNALISMIKRITIIKIN
VUOSIKIRJA**

2009

AULI HARJU (TOIM.)

JOURNALISMIKRITIIKIN VUOSIKIRJA 2009

MEDIA & VIESTINTÄ 1/2009

Auli Harju (toim.)

Journalismin tutkimusyksikkö

Journalismikritiikin vuosikirja 2009

Vastaava toimittaja:

Auli Harju

03-3551 7954

auli.harju@uta.fi

Toimituskunta:

Heikki Hellman, vierailijaprofessori, Tampereen yliopisto

Epp Lauk, professori, Jyväskylän yliopisto

Lotta Lounasmeri, tutkija, Helsingin yliopisto

Harri Palmolahti, toimittaja, Yleisradio, Helsinki

Reeta Pöyhtäri, tutkija, Tampereen yliopisto

Pentti Raittila, tutkimusjohtaja, Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto

Satu Seppä, suunnittelija, Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto

Jari Väliaverronen, lehtori, Tampereen yliopisto

Taitto: Jaakko Kahala

Media & viestintä 1/2009

32. vuosikerta

ISSN 0357-8070

<http://www.uta.fi/tiedotustutkimus>

Päätoimittaja:

Heikki Heikkilä

Toimitussihteeri:

Laura Ruusunoksa

03-3551 7842

33014 Tampereen yliopisto

laura.ruusunoksa@uta.fi

Juvenes Print 2009

Vuosikirja verkossa:

ISBN 978-951-44-7643-3 (pdf)

<http://tampub.uta.fi/tiedotusoppi/978-951-44-7643-3.pdf>

Tilaukset:

Journalismin tutkimusyksikkö

tiina.k.tuomainen@uta.fi

03-3551 6748

Nordicom

nordicom@uta.fi

03-3551 7045

03-3551 4164

Kannen kuva: Vesa Moilanen/Lehtikuva

Journalismikritiikin vuosikirja 2009

Media & viestintä 1/2009

Auli Harju:	Monenkarvaista journalismia	4–6
Hilkka Olkinuora:	Hitaammin? Syvemmälle? Herkemmin?	7–10
Ville Kumpu:	Aika vähän jää aikaa	11–17
Jussi Förbom:	Ketä uskottiin ja kuka valehteli, kun päätoimittaja potkut sai?	18–27
Ville Pitkänen:	Kun kansanedustajat eivät halunneet noudattaa lakia	28–35
Mari K. Niemi:	Kärsimätön media olisi halunnut touhuun räväkkyyttä	36–43
Aimo Massinen:	Poliittinen journalismi on nopeaa ja pinnallista	44–46
Taneli Heikka:	Vahtikoiran sijaisrapsutus	47–50
Heidi Hirsto:	Markkinamyllerrys ja moraalitärkätys	51–59
Jaana Hujanen:	Pitäiskö jokaisen Pihtiputaan mummon ymmärtää, miksi leskien raiskaaminen Sambiassa on ongelma?	60–68
Jukka Pietiläinen:	Georgian sodan erilaiset horisontit	69–74
Salla Nazarenko:	Journalistit ja Georgian sota: tietämättömyyttä, PR:ää ja matkustusrajoituksia	75–77
Sanna Valtonen ja		
Heikki Heikkilä:	Asialliset nojatuolikenraalit	78–84
Anneli Lehtisalo:	Punaisen Pispalan kosto ja muita tarinoita menneisyydestä ...	85–95
Jukka-Pekka Puro:	Pyhä sota kaupunkikaneja vastaan	96–104
Satu Lipponen:	Elektromagneettiset aallot läpäisevät portinvartijat	105–107
Maarit Jaakkola:	Saavuttamattomat diginatiivit	108–114
Laura Saarenmaa:	Energiakriisistä ekologisoitumiseen	115–123
Eija Poteri:	Journalismin kirjat ja artikkelit 2008	124–127

Monenkarvaista journalismia

Ei tässä olla jäniksen selässä – vai ollaanko sittenkin? Kiire on noussut määrittämään tutkimusten (esim. Jyrkiäinen 2008) perusteella entistäkin enemmän journalistien työtä, ja monitekeminen sekä tehokkuusvaatimukset syövät aikaa luovaan työhön tärkeänä osana kuuluvalta pohdiskelulta. Kiire on toisaalta aina ollut olennainen osa toimittajan työtä, mutta onko kiire tullut pakottavammaksi media-alan muutosten vuoksi? Kiireen voi nähdä tuottavan uutistyyöhön ”tekemisen meininkiä”, mutta heikentääkö se nyt aiempaa enemmän toimittajien työssä jaksamista ja journalismin laatua? Tässä Journalismikritiikin vuosikirjassa Ville Kumpu haastaa käymään julkista keskustelua toimitustyön konkreettisista muutoksista. Hän kirjoittaa artikkelissaan, mitä tapahtuu ideoinnille kiireen kuristuksessa. Hilikka Olkinuora puolestaan paljastaa kiireen keinotekoiset kasvot ja vaatii toimitustyöhön tilaa hitaille uutisille ja herkkyydelle.

Journalismikritiikin vuosikirjan 2009 – joka on samalla Media & viestintä -lehden¹ ensimmäinen numero – artikkelit ja kommenttipuheenvuorot avaavat näköaloja vuoden 2008 eri uutistapahtumiin, arvioivat journalismin suoriutumista ja pohtivat journalistisia käytäntöjä.

Journalistien toimenkuvaa on tapana jäsentää tiedonvälitykseen, julkiseen keskusteluun ja vallan vahtimiseen liittyvien tehtävien avulla. Ville Pitkäsén vaalirahoitusuutisointia ja Mari K. Niemen sdp:n puheenjohtajavaihdosta käsittelevät artikkelit, sekä Aimo Massisen ja Taneli Heikan kommenttipuheenvuorot jälkimmäiseen, puntaroivat politiikan journalismin suoriutumista näissä yhteiskunnallisissa tehtävissä. Syksyllä 2008 myös journalismi itse joutui hieman yllättävällä tapaa kääntämään katseen toimintatapoihinsa ja mediatalojen käytäntöihin, kun julkisuudessa raportoitavaksi tuli Johanna Korhosen erottaminen Lapin Kansan päätoimittajan paikalta jo ennen pestin alkamista. Jussi Förbom tarkastelee tapahtuksen uutisointia osin oman toimittajaidentiteettinsäkin kautta ja analysoi, miten Korhosen ja Alma Median välisen kiistan uutisoinnissa synnyttiin käsityksiä todesta ja valheesta.

Journalismin tehtäväksi määritellään usein maailman järjestäminen paikoilleen. Sen tulee jäsentää asiat ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi, selittää taustat, syyt ja seuraukset. Tulisiko journalismin samalla, tavalla tai toisella, pystyä esittämään myös maailman kaoottisuus ja selittämättömyys? Entä pitäisikö sen keskittyä olennaiseen ja läheiseen vai marssittaa esiin myös kuriositeetit ja kaukaiset aiheet?

Näitä kysymyksiä avaavat useat vuosikirjan artikkeleista. Heidi Hirsto analysoi Helsingin Sanomien ja Kauppalehden tapaa tehdä finanssikriisiä – aineksiltaan monimutkaista ja laajuudeltaan globaalia ilmiötä – ymmärrettäväksi suomalaisille lukijoille. Artikkelit keskittyvät finanssikriisin kärjistymiseen syyskuussa 2008. Tulevien analyysien ja tutkimusten tärkeäksi tehtäväksi jää valottaa, miten media esitti finanssikriisin myöhemmät vaiheet ja etenemisen taantumaksi. Jaana Hujanen puolestaan näyttää journalistiopiskelijoiden kehitysmaajournalismikurssin kokemusten avulla, miten kehitysmaajournalismin paikka osoittautuu varsin ahtaaksi paikallisuuden ja kiinnostavuuden kriteereitä korostavalla journalismin markkinatorilla. Jos kurssin kohdemaana Sambian tuntuikin olevan suomalaiselle journalismille liian kaukainen ollakseen tarpeeksi kiinnostava juttukohde, sitä läheisempi Georgian kriisi sai runsaasti huomiota uutismediassa. Jukka Pietiläinen ja Salla Nazarenko vertailevat suomalaista raportointia muiden maiden uutisointiin. Kirjoittajien mukaan suomalaisten journalistien suoritus osoittautui kohtuulliseksi: uutisointi sai kansainvälisessä vertailussa hyvän arvosanan ja vältti sotapropagandan enimmäkseen kuopat. Sen sijaan Sanna Valtosen ja Heikki Heikkilän analyysi kriisistä käydystä julkisesta keskustelusta paljastaa, että kriisin osapuolten toimien kriittisessä tarkastelussa ja kriisiä koskevien kannanottojen esittämisessä toimittajat olivat turhankin varovaisia.

Pohdittavaksi vuosikirjassa nousee myös journalismin tapa ottaa haltuun aikaa, esittää ajankohtaisten tapahtumien lisäksi mennyttä ja tulevaa. Anneli Lehtisalo luotaa Katariina Lillqvistin Uralin perhonen -nukkeanimaation nostattaman kohun avulla median, erityisesti sanomalehtien, tapaa osallistua historian yhteiskunnalliseen määrittämiseen. Menneisyyden tarinoiden kertomisen lisäksi nykyhetken ja tulevaan liittyvien uhkien määrittely ja ennakointi ovat journalismin ydinaluetta. Jukka-Pekka Puro tarttuu artikkelissaan Helsingin Sanomien ”kanijournalismiin” ja siinä käytettyihin retorisiin keinoihin, joiden avulla kaupunkikanit määrittellään pääkaupunkiseutua uhkaavaksi vitsaukseksi. Satu Lipponen puolestaan osoittaa, miten suomalaisille rakkaan viestintävälineen, kännykän, yhdistyminen syöpävaaraan sai viestinnän portinvartijat unohtamaan lähdekritiikin.

Edellisen Journalismikritiikin vuosikirjan pääaiheena oli Jokelan kouluammuskelu ja sen uutisointia koskenut julkinen kritiikki. Kauhajoen ampumistapaus syksyllä 2008 asetti toimittajat – samoin kuin vuosikirjan toimittajan – kysymyksen eteen: miten käsitellä vastuullisesti vuoden takaisten tapahtumien järkyttävää toisintoa? Kouluampumiset ovat aiheena esillä Media & viestinnän tulevassa kriisiviestintää koskevassa teemanumerossa sekä Journalismin tutkimusyksikön huhtikuun alussa julkaistavassa Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien mediakäsittelyä vertailevassa raportissa. Tässä julkaisussa annetaan nuorille tilaa mediasuhteensa määrittelyyn ja journalismin kriittiseen arviointiin: Maarit Jaakkola ja Mediaskooppi-verkoston nuoret puivat internetin välityksellä, Messenger-keskustelussa, näkemyksiään mediasta ja median tavoista uutisoida nuorista.

Helsingin Sanomilla ja iltapäivä- ja maakuntalehdillä on ollut valta-asema Journalismikritiikin vuosikirjan analyysien ja kritiikin kohteena (Luostarinen 2007). Haasteeksi asettuikin tutkimuksen ja journalismikritiikin laajentaminen koskemaan myös muun journalismin, eri tekijöiden ja journalististen välineiden koko kirjoa. Journalismiksi tunnumme yhä ymmärtävän pääasiassa laajalevikkisten sanomalehtien uutisjournalismin. Kuten Laura Saarenmaa autojournalismin ja ympäristötietoisuuden suhdetta jäsentävässä artikkelissaan toteaa, olisi kuitenkin syytä tarkastella myös muiden kuin suurten uutismedioiden tapaa käsitellä ihmisten arkeen liittyviä aiheita. Hän osoittaa analyysillään autojournalismin muutoksesta, miten myös autoilualan erikoislehdet muovaavat ihmisten ympäristöasenteita ja tuottavat aineistoa ympäristökysymyksiä koskevaan julkiseen keskusteluun.

Vuosikirja ei olisi valmistunut ilman mittavaa taustajoukkoa. Kiitän kaikkia kirjoittajia sujuvasta yhteistyöstä ja toimivasta vuoropuhelusta. Vuosikirjan toimintakuntaa, Heikki Hellmania, Epp Laukia, Lotta Lounasmerta, Harri Palmolahtea, Reeta Pöyhätä, Pentti Raittilaa, Satu Seppää ja Jari Väliiverrosta, kiitän vilkkaista keskusteluista ja kommenteista joskus pitkiksikin venyneissä kokouksissa. Vuosikirjan aiemmat toimittajat, Maarit Jaakkola ja Satu Seppä, antoivat korvaamattomia vinkkejä ja neuvoja. Kiitos Jaakko Kahalalle taitosta ja ulkoasusta, Sirkka Wahlsténille tekstien kieliasun tarkistuksesta sekä Eija Poterille vuoden 2008 journalismia käsittelevien kirjojen ja artikkelien tietojen kokoamisesta. ”Telakkaryhmä” lievitti talvikuukausien aikana vuosikirjan valmistelukiireen aiheuttamaa mielen kuohuntaa hitailla lounailla ja luovilla keskusteluilla: Kiitos David Domingo, Jenni Hokka, Heidi Keinonen, Anneli Lehtisalo, Jenni Mäenpää, Reeta Pöyhätä, Laura Ruusunoksa, Hanna Syrjälä, Niina Uusitalo ja Dima Yagodin.

VIITTEET

- 1 Tiedotustutkimus-lehti vaihtoi nimensä Media & viestinnäksi vuoden 2009 alussa.

LÄHTEET

- Jyrkiäinen, Jyrki (2008) Journalistit muuttuvassa mediassa. Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, Julkaisuja B 50/2008.
- Luostarinen, Heikki (2007): Vuosikirja supermix. Teoksessa Seppä, Satu (toim.) Journalismikritiikin vuosikirja. Tiedotustutkimus 1/2007, 7–18.

Hitaammin? Syvemmälle? Herkemmin?

Slow media haastaa hypehuiput

Nopeammin! Korkeammalle! Voimakkaammin! Tekeminen, saavuttaminen, tavoittaminen ja voittaminen on länsimainen eetos. Nyt se on tullut tiensä päähän. Prometheus on kuollut, Ikaros palanut karstaksi, Olympian sankarit viruvat doupattuina ja maapallon sinivihreä paratiisi tekee kuolemaa.

Kaikkivaltiuden harha

Jo ensimmäiset ihmiset halusivat paratiisillisuuteen pitkästyneinä ottaa elämän omiin käsiinsä. Elämän puusta tavoiteltu ikuinen elämä tarkoitti ikuista nuoruutta – nopeaa, harkitsematonta, ahnasta ja täydellistä. Tiedon puusta tavoiteltu kaikki tieto lupasi myös kaiken vallan päättää hyvästä ja pahasta.

Yhteiskuntamme on sairastunut tähän murrosikäiseen rajattomuuteen. Ihas-teleemme rajojen rikkomista, vaikka rajat on tarkoitettu suojaksemme. Ruhjoudumme rikotuille rajoillemme.

Meillä on kiire elää, ennen kuin on liian myöhäistä.

Ihmisen syvin tarve tulla nähdyksi ei ehdi täyttyä; meillä ei ole aikaa pysähtyä toisillemme. Siksi nyt tyydytään siihen, että tullaan edes katsotuiksi ja luullaan sitä aidoksi asiaksi. Nöyryytys-tv tarjoaa mahdollisuuden warholilaiseen varttiin valonheittäjissä, jonka hintaa ihmispolo maksaa usein pitkään.

Yhteisön tarve elämän yhä kuvitteellisemmaksi käyvään hallintaan merkitsee elämän silppuamisen projekteiksi. Kun kaikki tehdään mitattavaksi, elämän parametreiksi muodostuvat onnistuminen, eli tavoitteiden ylittäminen, ja epäonnistuminen, eli luuserius. Häpeä on tehnyt komean paluun, ja media on sen jalkapuu.

Orjuutetun on hyvä kysyä, ketä orjuus hyödyttää. Kiireellä on edunsaajansa. Kiireinen on kuuliainen, sillä hän ehtii hahmottaa maailmansa vain stereotyyppien kanssa. Ihminen muuttuu kaksiulotteiseksi, ei syvene, ei uskaltaudu kokemaan kasvamisen kipua, ettei mene image, pätkätyö ja ihmissuhde. Sen sijaan hän tur-

ruttautuu nopeasti ja kustannustehokkaasti syömällä, shoppailemalla ja stahnovilaisella riuhtomisella. Kuluttaminen on ainut hänelle sallittu identiteetti. Se pitää globaalin sijoittajan iloisena. Ja on aina helpompi sanoa irti työtoveri, jota ei ole ehtinyt koskaan katsoa silmiin, saati oppinut tuntemaan.

Eloon jäädäksemme meidän on elettävä hitaammin, ei ”nopeammin”.

Ymmärtämisen mahdollisuus

Korkeammalleko sitten? Ei, vaan syvemmälle!

”Sisällöntuottaminen” työpaikkana on olemista vegaanina makkaratehtaalla. Pääsee tuottamaan infomassaa, jossa ei ole purtavaa, ei sattumia eikä tiedon kuitua. Koska tiedonsulatus ei tällä ravinnolla toimi, suoleen saadaan keinotekoista liikettä: Elämyksiä! Interaktiivisia kicksejä! Tervetuloa linjoille keskustelemaan siitä, mikä on pahin kokemasi haju!

Elämys tarvitsee jatkuvaa toistoa ja hurjempia muotoja antaakseen entisen-veroisen spiidin suoneen. Kokemus sen sijaan toimii sinällään ja pitkävaikutteisesti. Sitä ei tarvitse hysteerisesti toistaa eikä suurennella; se ei ole lööppikaupaa vaan kestotilaus. Todesti koettu rakkaus, pettymys, luottamus ja oivallus vaativat aikaa. Kasvaminen vaatii.

Toimitukset ovat ammatillisia tehokanaloita. Hyvästä toimittajasta repäistään ennen aikojaan (kehno) esimies lupaamalla autoetu ja valehtelemalla ”tilaisuus kirjoittaa”. Matkalaskujen ja vuorolistojen ahdistama journalisti kokee päätöksentekoahdistusta, minkä helpottamiseksi hän keksii kiireen. Kun maalaa itsensä nurkkaan, on pakko päättää. Kun vitkuttaa juttupäätöstä viime tinkaankin, se saa heti räväkän uutisen luonteen. Pyöräkin kaatuu, jos lakkaa polkemasta.

Aito luovuus vaatii kuitenkin aikaa – jopa pitkästyminen. Rohkea esimies ei pelkää työllistää rutiineilla, mutta ei myöskään hengitä niskaan.

Netti haastaa perinteisen toimituksen. Kun Auvisen kamikaze-videota oli puoliltpäivän katsottu viisisataa kertaa, sivun sulkeutuessa muutama tunti myöhemmin käyntejä oli yli 20 000. Vanhemmat huutavat medialukutaitoa hätiin ja tarvitsevat vierihoitoa uskaltaakseen ottaa alaikäisen koneesta töpselin irti.

On silti turha väittää, että syventyminen olisi uutisgenressä tai perinnemediassa mahdotonta. Kautta aikojen viikkolehtien on ollut löydettävä ja tehtävä tänään uutisia, jotka julkaistaan vasta kuuden päivälehdessä ilmestyttyä. Ilta-päivälehdessä on oltava tuore aamulehtien jälkeen. Se on edelleen mahdollista, kun sen osaa. Ja jos nettikysely osoittaa paperilehden puutteelliseksi, on hyvä muistaa, että netin lukijat ovat paperilehdelle kuten murrosikäiset vanhemmilleen.

Pentti Salmelinin uutiskriteereihin ei edelleenkään ole mitään lisättävää eikä niistä poistettavaa: Uutuus, suuruus, merkitys, tuoreus, läheisyys. Perspektiivikysymyksiä kaikki.

Ennakointi ja ymmärrys tuottavat syvää journalismia. Kauhujen hammaslääkäri Helena Rannalta kysyttiin, miten maailmaan syntyisi rauha. Hän sanoi, että resurssit olisi ohjattava ruohonjuuriin, kansalaisjärjestöihin. Korva maassa kuuluu lähestyvän jyrinän.

Millä asenteella journalisti lähtee työhönsä? Osana yhteisöä, vai näsäviisaana kyynikkona?

Vastuullisuuden velvollisuus

Olemme edenneet voimakkaammin; olemme tuhon partaalla. Olisiko syytä edetä herkemmin, havaita ne kuuluisat heikot signaalit ja tulkita lähestyvä kumu?

Slow news vaikuttaisi ensi kuulemalla lyövän uutiskäsitettä anakronistisesti päin näköä. Niin ei kuitenkaan ole.

Hidas uutinen suhtautuu pikauutiseen kuin hyvä ateria hampurilaiseen tai istukka verensiirtoon. Sillä on hidas glykeeminen indeksi verrattuna hälyuutisen sokerihumalaan, mutta se pitää kylläisenä pidempään. Se suhtautuu kuin kommunikaatio informaatioon, kansalaisuus alamaisuuteen, ihminen koulutettuun elämään.

Tietenkään hidas uutinen ei ole jähmeä doktriini. Savusukeltaja huutaa taloon syöksyessään: ”Missä palaa!”, ei kysele pelastustoiminnan olemassaolon oikeutusta. Mutta kyllä syvältä kouraiseva uutinen lyhyt voi olla; siitä parhaita esimerkkejä ovat anglomaailman lehdet, joissa kovatkin otsikot lainaavat maailmankirjallisuutta ja vievät lukijan kertarykäisyllä assosiaatioiden ja jaetun perinteen paratiisiin.

Muut kuin lukuaisti ovat havainnollisimpia teitä slow newsin sisimpään, yhteiseen historiaan ymmärryksen ytimenä. Kuva pikku Johnjohnista sinetöi viimeisen optimismin ajan ennen Obamaa. 9/11-kuvat olivat suoria lainauksia kansallisesta ikonografiasta: palomies kärsivänä pietä-hahmona, lipun pystyttäjät suoraan Iwo Jimalta. Entä ketä kuusikymmenlukuista ei yhä kylmisi ääni: I have a dream...?

Hitauden tulevaisuus

Hidas uutinen ei tietenkään ole aina hyvä uutinen, eikä edes hyvän palveluksessa. Sitä on syytä arvioida yhtä epäluuloisesti kuin mitä uutisointia tahansa; kätkeytyt agendansa kullakin. Se ei ole myöskään hitaan median, eli printin, välttämättömyydestä tehty hyve, eikä se rehevöi vain kirjoissa ja elokuvissa, vaan elää ja voi erityisen hyvin myös virtuaalimaailmassa.

SlowWiki, The Next Internet, SugarLabs... Social media on myös slow media: Se kasvaa omalla orgaanisella tavallaan. Trendikäs Ubuntu tarkoittaa: ”Olen se, mikä olen, yhdessä muiden kanssa.” Se muistuttaa heideggerismia: ”Ihmiseksi synnyttään. Persoonaksi tullaan yhdessä muiden kanssa.”

Ahneus hitaudelle, haltuunotolle ja hiljaisuudelle kuuluu kaikkialla, jos malttaa laskeutua journalistisilta koturneiltaan ja painaa korvansa maata vasten: low food, slow fashion, downshifting, adbusting. Merkillistä kyllä, vallattomatkin haluavat ottaa vastuuta.

Haahuilua ja häröilyä hitaat uutiset eivät ole. Hidas journalisti ei ole laiska journalisti.

Hitaan uutisen hankaluus on se, että se syntyy vain sivistyksestä, arvostelukyvyistä ja rohkeudesta. Näitä ei journalismikoulutuksessa liene ylen määrin tarjolla. Isoista vauvoista on toimittajiksi yhtä vähän kuin kymppin ainekirjoittajista.

Missä ovat nuoret toimittajat, jotka eivät lähetä Risto Rytin syntymäpäivän aamupälätyksessään ”synttärilterppaa Rikelle, missä nyt lienetkin”? Missä ovat Bradleet, jotka taistelevat toimitustensa woodwardeille ja bernsteineille aikaa tehdä historiaa – ja erehdyksiä. Missä ovat kustantajat, jotka kantavat vastuuta tulevasta: Millaisia ihmisiä kasvatamme ja suosimme? Onko ujoilla ja hitailla mietiskelijöillä sijaa pärpättävässä Nokialandiassa? Mikä on se suunta, johon maailmaa medially ohjataan?

Jos ei tiedä, missä satama on, kulkee aina vastatuuleen.

HuK, TM Hilka Olkinuora on rovasti, toimittaja, kolumnisti ja kirjailija, joka tekee organisaatioiden strategisia kommunikaatiotöitä.

”Aika vähän jää aikaa”

Toimittajien kokemuksia ideoinnista uutisjournalismissa

Juttu ilman ideaa on vahingoksi koko journalismille, sillä se tappaa vastaanottajien kiinnostusta tiedotusvälineitä kohtaan. Ideaton juttu häpäisee toimittajaa, sillä epäonnistumiset leimaavat koko ammattikuntaa. (Miettinen 1984, 62.)

Jorma Miettisen toimitustyön oppikirjassa esittämä ajatus on epäilemättä kärjistyksellä mutta sellaisenakin ajatuksia herättävä. Ideoinnista puhutaan paljon. Toimittajia kannustetaan ideoimaan itsenäisesti, ja ideointia terästetään toimituksissa säännöllisesti ideointipalavereilla. Kesätyöilmoituksissa toimittajanaluilta perätään esimerkiksi *ideointikykyä, omia ideoita, ideointitaitoja* ja joissakin ilmoituksissa jopa *luovuutta*. Myös toimittajat vaikuttavat näitä ominaisuuksia arvostavan ja tarvitsevan, sillä ideointi, idearikkaus ja ideointikyky olivat kolmanneksi mainituin taitoihin ja osaamiseen liittyvä ominaisuusjoukko, kun toimittajia pyydettiin tuoreessa kyselytutkimuksessa kertomaan suurin työhön liittyvä vahvuutensa (Jyrkiäinen 2008, 20–22).

Usein hyvän ideoinnin paraatiesimerkkeinä pidetään tilanteita, joissa joka vuosi toistuva, epäilemättä uutisarvoinen asia pitää kertoa lukijoille tuoreella tavalla. Juhannus, joulu, koulujen loppuminen ja alkaminen sekä vaihtuvat vuodenaajat pakottavat toimitukset ideointitalkoisiin. Tämän artikkelin tarkoituksena ei kuitenkaan ole käsitellä erikoistapauksia vaan suunnata katse kohti arkisista arkisinta. Miten ideointi nivoutuu osaksi maakunta- tai paikallislehden uutistoimittajan jokapäiväistä työtä?

Osittain tämän kysymyksen motivoimina Tampereen yliopiston journalismikriittikin projektiopintojen opiskelijat haastattelivat yhteensä kahtakymmentä paikallis- tai maakuntalehden uutistoimittajaa syksyllä 2008.¹ Teemahaastatteluiden tavoitteena oli selvittää kiireen vaikutusta journalistisen työn eri osa-alueisiin. Haastateltaviksi valittiin yli kymmenen vuotta alalla olleita toimittajia, jotta työssä tapahtuneisiin muutoksiin päästäisiin kunnolla käsiksi.

”Ne tulee tuolta ylhäältä”

Lähes kaikki haastatellut toimittajat kertoivat tekevänsä juttuja pääosin muiden kuin omien ideoidensa pohjalta. Ideointi ei siis vaikuta olevan ainakaan kovin olen-

nainen osa uutistoimittajan arkipäivää, vaikka sitä monella tavalla tärkeänä pidetäänkin.

”No täytyy sanoa, että aika vähään jää aikaa. Että ne tulee tuolta ylhäältä eikä niitäkään ehdi kaikkia tekemään.” (H10.)

Ylhäältä tulevat ideat viittaavat uutispäälliköiden vahvaan asemaan toimituksessa. Käytännössä kaikki lukijoiden juttuvinkeistä kansallisten puheenaiheiden paikallistamiseen asti suodattuvat työlistalle uutispäällikön kautta ja jaetaan toimittajien toteutettavaksi useimmiten aamupalavereissa. Toimituksen koko, työn organisointi ja henkilösuhteet vaikuttavat varmasti siihen, miten toimivana pomovetoista juttujen ideointia pidetään.

Saattaa kuitenkin olla liioittelua puhua aamupalavereista tilaisuutena, jossa *juttuideoita* jaetaan toimittajille toteutettavaksi. Haastatteluaineiston perusteella voisi puhua pikemminkin *juttuaiheista*. Haastatteluissa nousi esiin, että toimittajan tehtäväksi annettavien aiheiden jalostusaste vaihtelee paljon, eikä toimittajalle jää niiden kehittämiseen juuri aikaa, sillä aamupalaverissa saadusta aiheesta on usein sorvattava juttu seuraavan päivän lehteen.

”Sitä kiirettä luo just semmonen, että on liian vähän aikaa siihen juttujen idean jalostamiseen. Pitäisi pohtia jo se näkökulma ja se lähestymistapa ja siihen liittyvät systeemit paljon tarkemmin, että ei jää siinä sen idean kanssa yksin miettimään sitä että miten tätä nyt sitte lähestyis.” (H1.)

Arkirutiinien puristuksessa uutistoimittajan kannalta keskeinen ideoinnin muoto vaikuttaa olevan pikemminkin näkökulman tai käsittelytavan kehittämistä kuin täysin uuden aiheen tai ajatuksen keksimistä. Juttuideoinnin keskeinen ongelma näyttää olevan joko siinä, että uutispäällikön jakamat aiheet eivät yllä ideaksi asti, tai siinä, että toimittajalla ei ole aikaa jalostaa aiheesta ideaa.

Jääminen yksin tehtäväksi annetun juttuaiheen kanssa tulee esiin useissa haastatteluissa ja vaikuttaa koskevan yhtä lailla tehtäväksi annettuja aiheita kuin mahdollisia omia aiheitakin. Juttuaiheen kehittämiseen idean tasolle ei ole aikaa. Yksi oire kiireestä onkin juuri se, että esimerkiksi työtovereiden kanssa keskusteleminen saati valmiiden juttujen luetuttamiseen ei näytä löytyvän aikaa. Toimitussihteeri saattaa lukea jutun ennen sen painamista lehteen, mutta siinä vaiheessa näkökulma on jo valittu eikä toimittajakaan ole enää paikalla jutusta keskustelemassa.

”Tämmönen toimituksen sisäinen vuorovaikutus jää vähemmälle, että siinä ei enää ehdi työtovereiden kans ikään kuin näitä aiheita pohtimaan, puntaroimaan, keskustelemaan” (H2).

”Siellä jokainen pusertaa omaa juttuaan omassa nurkassaan, ja ei ole aikaa luettaa niitä kellään, että joku kommentois” (H12).

”Tosi kiva idea, mutta voitko toteuttaa sen joskus myöhemmin?”

Vaikka arkinen työ ja juttuaiheiden jakaminen sujuvat pitkälti pomovetoisesti, suhtaudutaan toimittajien omaan ideointiin haastattelujen perusteella kuitenkin sallivasti, jopa kannustavasti. Toimittajien näkökulmasta ongelmana on luonnollisesti se, että oma ideointi ja itse ideoitujen juttujen toteuttaminen olisi usein tehtävä jaettujen työtehtävien lisäksi. Uutispäälliköiden jakamat työtehtävät asettavat ne raamit, joiden sisällä omien ideoiden toteuttaminen on mahdollista. Toimitukset alkavat olla henkilöstöltään niin virtaviivaistettuja, että rutiinina pyörivän tyhjen sivujen täyttämisen ulkopuolelle ei noin vain hypätä.

”Ehkä se tarjonta on sitten niin iso, siis aiheita tulee paljon ja tota sieltä sitten tietysti uutispäälliköt joutuu priorisoimaan ja valkkaamaan ehkä ne kiireellisimmät. Ja työntekijöitä on sitten sen verran vähän työtehtäviin nähden. Omat ideat otetaan kyllä ilolla vastaan, mut ehkä aika usein on sit kumminkin hätä kyseessä. Tosi kiva idea, mutta voitko toteuttaa sen joskus myöhemmin tai jotain muuta, ei oo tilaisuutta.” (H20.)

Jos omia ideoitaan haluaa toteuttaa, niihin vaadittavan ajan puolesta on jaksettava taistella. Aikaa tarvitaan niin oman aiheen jalostamiseen ideaksi kuin tämän idean toteuttamiseen. Samalla pitää pystyä jalostamaan myös uutispäällikön tarjoilemia rutiiniaiheita.

”Se pitää laittaa sinne työlistalle, ja pitää vielä siitä niin sanotusti kynsin hampain kiinni, että ei anna sitte tulla mitään piperrystä siihen viereen, koska niitä lippuja ja lappuja kannetaan siihen pöytään siitä huolimatta, että sillon jo työ” (H8).

Moni ei tähän taisteluun ryhdy, vaan toteuttaa suosiolla ylhäältä määrättyjä työtehtäviä, vaikka omiakin aiheita saattaisi mielessä olla. Toimittajan kannalta tämä saattaa olla näkökulman mukaan joko paras keino suoriutua rutiineista vallitsevissa olosuhteissa tai yksinkertaisesti laiskuutta. Joka tapauksessa kyse on myös neuvotteluoikeiden varmistamisesta omaan työhön: miksi käyttää satunnaisia luppohetkiä ideointiin, jos omien ideoiden toteuttaminen vain lisää kiirettä?

”Nii ei viitti sitten laittaa itseänsä niin lujille sillä, että ideoi vielä jutun siihen päälle, mitä on saanu jo tehtäväksi” (H8).

Ammatillisen itseymmärryksen kannalta tilanne on hankala, sillä omasta aktiivisuudesta luopuminen asettuu ainakin osittaiseen ristiriitaan sen kanssa, että toimittajat pitävät työssään itsensä ilmaisemista ja toteuttamista erittäin tärkeinä asioina (Jyrkiäinen 2008, 18). Toisaalta eivät ideointi ja omien ideoiden toteuttaminen ole täysin paikallis- ja maakuntalehtien toimittajien työstä hävinneet, vaikka arkisessa uutistyössä niille tuntuu olevan niukasti tilaa.

”Onhan meillä joka tapauksessa nää meidän isot viikonvaihejuttusivut, niihinhan me aina ideoidaan itse, useimmiten” (H5).

Toimittajien omien ideoiden toteuttaminen tuntuukin kanavoituvan muualle kuin uutissivuille. Haastatteluissa esiin nousivat esimerkiksi viikonvaihdeseivosten vetovuorot, liitteet ja runkolehden erikoissivut. Voidaan toki väittää tämän johtuvan siitä, että toimittajien ideointi yksinkertaisesti suuntautuu muualle kuin uutisiin. Yhtä hyvin voidaan kuitenkin väittää ideoinnin uutispakoisuuden johtuvan juuri siitä, että muissa konteksteissa on paremmin tilaa ja mahdollisuuksia omille ideoille.

Kestääkö ammattilpeys einesjournalismin?

Pomotoimittajien käsityksiä hyvästä journalismista pro gradu -työssään tutkinut Pekko Ylönen (2008) jakaa pomojen puhettavat ruokavertauksen avulla kolmeen luokkaan: einesruokapuheessa journalismi nähdään tuotteeksi tuotteiden joukossa, ja hyvän journalismin mittarina pidetään myyntiä. Toimitusten ulkopuolelta tulleita tehokkuuspaineita sovitellaan näin luontevaksi osaksi journalismia. Pomojen gurmeepuheessa pääsevät paremmin esiin journalismin perinteiset – ja myös pomojen omat – ideaalit. Lukijat eivät ole ainoastaan lehden tilaajia vaan myös kansalaisia, ja siksi sanomalehden tärkeänä tehtävänä onkin auttaa heitä hahmottamaan kovin pirstaleista maailmaa. Einesruokaan verrattuna gurme on kallista ja hyvistä raaka-aineista valmistettua. Sen valmistusprosessi on hitaampi ja monimutkaisempi. Pomojen esittämiä hyvän journalismin esteitä Ylönen nimitää eilinen maksalaatikko -puheeksi.

Ylönen ruokavertausta jatkaen ja hieman vääntäen voi todeta, että toimittajien omien ideoiden kehittäminen ja toteuttaminen asettuvat selvästi osaksi gurmejournalismia. Toimittajaa on vain harvoin varaa irrottaa käyttämään työaika muuhunkin kuin rutiininomaiseen sivujen täyttämiseen. Toisaalta tiettyyn rajaan asti toimitustyötä on johdettava tulosvastuullisesti, sillä tyhjille sivuille on todellakin saatava jotain sisältöä. Hieman huolestuttavalta vaikuttaa se, että jossain mielessä myös siitä arkisesta luovuudesta, uutisoitavien aiheiden kehittämisestä hyväksi juttuideoiksi, on tulossa gurmeeta.

”Siitä kyllä kärsii sitten, niin kuin, toivotaan hyviä ideoituja, kehitettyjä ja rakennettuja juttuja, mutta sitten tota, rutiinit ajavat edelle, että saadaan niin kuin lehti täyteen sillä perusbulkilla, josta halutaan eroon. Et siin on semmonen tietynlainen paradoksi.” (H19.)

Rutiinien varassa toimiva uutisjournalismi tuottaa tasalaatuista uutisvirtaa lukijoille, mutta samalla parhaimmat oivallukset saattavat jäädä kokonaan toteuttamatta liian hankalina tai epävarmoina. Kyse on myös tulosvastuullisuudesta: jos jotakin asiaa ryhdytään ajan kanssa penkomaan, siitä on saatava myös juttu lehden sivuille riippumatta siitä, löytyykö mitään uutisoimisen arvoista. Koska epätavallinen ja uusi on myös tuloksen kannalta epävarmaa, päätyvät toimittajat her-

kästi kirjoittamaan päivästä toiseen samanlaisia uutisia parhaassa tapauksessa ennakoivan taiton avulla suoraan juuri tälle tapaukselle etukäteen varattuun mitaan ja tilaan.

Miettisen esittämä, tämän artikkelin alussa siteerattu kärjistys vaikuttaakin tässä suhteessa olennaiselta: jos ideaton juttu on häpeäksi toimittajalle ja koko ammattikunnalle, miten ammattilypeys kestää, jos tilanne todella on senkaltainen, kuin haastatteluista on ymmärrettävissä.

”Että se on tullu semmonen selviytymistaistelu tästä hommasta. Tätä kautta, että tällä rutiinilla koittaa oikoa asioita niin, että se laatu ei kärsisi. Sitä mä en kestä, että mä rupiaisin tekemään sen kiireen tai muun vuoksi huonoa työtä niinku oikomalla.” (H8.)

”Kyllä siinä se käsityön leima on mun mielestä pikkasen jäänyt pois ja työ muuttunut enemmän tuomoseen liukuhihnamaiseen tyyliin, elikkä siinä joutuu tavallaan, että käsitellään yks aihe ja heitetään se käsistä pois ja tartutaan toiseen, että semmonen käsityönomaisuus siitä on jäänyt pois” (H2).

Vaikuttaa siltä, että sekä uutispäälliköt että toimittajat ymmärtävät ammatillisia ihanteita toteuttavan hyvän journalismin samansuuntaisesti. Jos ajatellaan Miettisen tavoin, että ideointi on yksi hyvän journalismin kulmakivistä, näyttää haastatteluista välittyvä kuva nykytilanteesta toimituksissa melko ongelmalliselta. Ammatillisia hyveitä – kuten aiheen ajattelemista ideaksi – pääsee toteuttamaan ainoastaan silloin, kun jokin aihe päätetään hoitaa *erityisen hyvin*. Muuten on tultava toimeen hieman onton olon jättävällä mutta sivut täyttävällä einesjournalismilla. Tässä mielessä samansuuntainen kysymys koskee sekä lukijoita että tekijöitä: Kuulenko, näenkö ja luenko saman jutun uudestaan ja uudestaan radiosta, netistä, illan televisiouutisista ja seuraavan päivän lehdestä? Kirjoitanko päivästä ja vuodesta toiseen yhä uudestaan samaa juttua vaihtuvista aiheista?

Realismi kampittaa laatupuheen

Edellä esitetyt tulkinnat haastatteluista asettuvat räikeään ristiriitaan sanomalehtien tulevaisuusvisioiden kanssa. Internetyhteyksien yleistymisen ja verkon nouseminen vakavasti otettavaksi uutisvälineeksi uhkaavat tehdä sanomalehdistä kovalla hinnalla tuotettuja kalankääreitä jo ilmestymispäivänään. Suuri osa lehteen painetuista uutisista saattaa olla lukijoille jo edelliseltä päivältä tuttuja. Paikallislehtien tilanne voi toki tässä mielessä olla hieman armollisempi kuin valtakunnallisiin aiheisiin enemmän kiinnittyvien maakuntalehtien. Joka tapauksessa sanomalehden pitäisi tarjota lukijalleen jotain uutta: erilainen näkökulma, vinkeä kommentti tai yksinkertaisesti aiempaa parempaa ja punnitumpaa tietoa. Toisin sanoin ilmaistuna tämä tarkoittaa juuri keskittymistä pelkkien juttuaiheiden suoltamisen sijaan niiden jalostamiseen juttuideoiksi ja edelleen hyväksi jutuiksi.

Edellä esitetyssä ei sinänsä ole mitään yllättävää. Journalismin suuresta murroksesta ja hämmennyksestä netissä viihtyvien ja sanomalehtensä hylkäävien lukijoiden edessä on puhuttu kyllästymiseen asti. Ideoinnin tarkasteleminen osana paikallis- ja maakuntalehtien rutiineja tuo hyvin esiin työn luovuuteen liittyviä konkreettisia muutoksia: aikaa huolelliselle ajattelemiselle, asioiden penkomiselle tai ihan vain työtovereiden kanssa juttelemiselle tuntuu olevan vähemmän kuin ennen. Kuten edellä totesin, nämä seikat asettavat ajatuksen sanomalehtien entistä ”hitaammasta” tulevaisuudesta hieman kyseenalaiseen valoon.

Toisaalta keskustelua toimittajan työstä tai journalismista tuntuu aina vaivavan lapsuuden aurinkoisten kesien ongelma. Nykyistä tilannetta kriittisesti tarkasteleva leimautuu herkästi jonnekin kultaiseen menneisyyteen haikailevaksi nostalgikoksi, joka muistaa väärin tai ei ymmärrä nykyajan realiteetteja. Muutama haastateltava tunnisti tämän myös omasta puheestaan.

”No olihan ennen aikaa tehdä enemmän juttua mut se työtahti oli jotenki löysempi. Mut silloin tehti tyhmemmistä aiheista ja niinkun oltiin auktoriteettiuskoisempia et se ei ollu sillai omaehtoista niinku nykysin. Mutta aikaa oli enemmän.” (H14.)

Muutoksesta keskustelemisen ei pitäisikään olla kaikkien muutosten vastustamista. Voidaan ajatella, että uutistoimittajan työssä luovuus on siirtynyt kirjoittamisesta ja juttuaiheiden jalostamisesta kohti erilaisten informaatiovirtojen hallintaa. Samalla on tullut entistä tärkeämmäksi keksiä esimerkiksi erilaisia tapoja kuvittaa juttuja ja esittää tiedot kiinnostaviksi palasteltuina. Suoraan kirjoittamiseen liittyviä hyveitä tarvitaan ehkä vähemmän kuin ennen.

Yllättävää on kuitenkin se, että yleisemmät journalismin muutosta koskevat keskustelut eivät etene keskusteluiksi toimittajan työssä konkreettisesti tapahtuvista muutoksista. Suuri osa haastatelluista toimittajista koki joidenkin työhön liittyvien ihanteiden toteuttamisen hankalaksi nykyisessä tilanteessa. Toimittajien työssään kokemien muutosten ja journalismin laadun välisestä suhteesta puhutaan kenties vielä vähemmän. Monitekemisestä on toki keskusteltu, mutta journalismin laadusta puhuminen vaikuttaa siinäkin yhteydessä vievän keskustelun suorinta tietä kustannustehokkuuden ja tuottavuuden oppitunnille. Ehkä kaiken yllä eittämättä raskaina riippuvat ”tosiasiat” todellakin pitävät laatuks keskustelun aisoissa. Tässä mielessä samaa hiljaisuutta kymmenen vuotta sitten ihmetelleen Anu Kantolan arvio tuntuu osuneen oikeaan.

Ne joiden ei ole tarvinnut muuttaa työnkuvaansa, ovat painuneet entistä tiukemmin toimituksen sisäosiin ja keskittyneet entistä enemmän omaan työhönsä. Toiset ovat ottaneet uuden asiakaslähtöisyyden haasteena vastaan ja ryhtyneet puhumaan innokkaasti palvelujournalismista tai lukijaystävällisyydestä. Kolmas, ja ehkä suurin joukko, yrittää pysyä mukana kiihtyvässä tahdissa ja ottaa listavuoron kerrallaan. (Kantola 1998, 35)

YTM Ville Kumpu työskentelee tutkijana Journalismin tutkimusyksikössä.

VIITTEET

- 1 Vetämälläni kurssilla toimittajia haastattelivat Joonas Fritze, Lauri Jaakkola, Anni Kakkola, Emmi Marttinen, Kati Pitkälä, Mari Saarinen, Johanna Sjöholm ja Harri Talonen. Kiitos heille myös hyvistä keskusteluista ja ajatuksista, joista osa on luettavissa tästä artikkelista. Haastateltavien tunnistamisen estämiseksi tämän artikkelin haastattelusitaateissa on tunnistetietoina pelkät haastatteluiden numerokoodit.

LÄHTEET

- Jyrkiäinen, Jyrki (2008): Journalistit muuttuvassa mediassa. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö.
- Kantola, Anu (1998): Barrikadeilta brandiksi – mitä journalisti tekee ja mitä journalistilla tehdään? Teoksessa: Kantola, Anu & Mörä, Tuomo (toim.) Journalismia! Journalismia? Porvoo: WSOY, 21–40.
- Miettinen, Jorma (1984): Toimitustyö. Journalistiksi suunnistautuvan oppikirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Ylönen, Pekko (2008): Einesruokaa vai gurmeeta? Pomotoimittajien näkemyksiä hyvästä journalismista. Pro gradu -työ. Tampereen yliopisto: tiedotusopin laitos.

Jussi Förbom

Ketä uskottiin ja kuka valehteli, kun päätoimittaja potkut sai?

Helsingin Sanomien verkkosivuilla julkaisiin 1.10.2008 äänitiedosto, jolla Lapin Kansan päätoimittajan tehtävästä juuri erotettu Johanna Korhonen kertoo toimittajalle potkujensa aiheuttamasta hämmennyksestä. Keskustelun sisältö on seuraava:

”No, mä olen aivan hämmästynyt siitä, että tällaista voi tapahtua maailmassa ja Suomessa vuonna 2008, nythän ei olla edes Kolmannessa valtakunnan eikä missään niin kuin menneiden vuosisatojen pimeässä diktatuurissa.”

Paljonko ne tarjos sulle vaikenemisesta Almalta?

”No, käytännössä semmosen summan, joka vastaisi noin 90 viiva sataatuhatta. Se oli se viimeinen tarjous, että tuota, se olisi ollut sopimuksen hinta.”

Aiotko viedä tämän oikeuteen nyt tästä eteenpäin?

”Juu, kyllä aion Helsingin käräjäoikeuteen aion viedä, mutta en ole vielä ehtiny tekemään mitään sille asialle.”

Aivan, miten sä ajattelet, uskotko mahdollisuuksiin?

”No ehdottomasti. Tämä on erittäin selkeä syrjintätapaus, yhdenvertaisuuslaista on nyt kysymys, syrjintä käytännössä sukupuolisen suuntautumisen perusteella. Se on ihmisoikeusrikos ja ihmisarvoa alentavaa toimintaa. Käräjäoikeudessahan vaaditaan sitten ihan jotakin korvaussummia tai jotain tällasta, mutta mä en ole yhtään ajatellut näitä vielä, että ei se tunnu nyt kauhean keskeiseltä. Mulle keskeisin asia on ollut saada tämä, tämä asia nyt niin kuin jotenkin selväksi ja sitten mä päätin eilen [Alma-tapaamisen jälkeen], että koska mulla ei ole mitää salattavaa eikä hävettävää tästä asiasta, niin mä haluan että tää käsitellään julkisesti ja sellasta rahasumma ei ole, jolla olisin tämän asian suostunut vaikenemaan ja nuolemaan haavojani jossain hiljaisuudessa niin sanotusti.”

(www.hs.fi 1.10.2008.)

Puhelinhaastattelu on mitä ilmeisimmin tehty pohjaksi uutiseen, jonka HS julkaisi verkkosivujensa pääjuttuna samana päivänä kello 13.18. Jutun otsikko on: *Johanna Korhonen: Lapin Kansa antoi potkut naispuolison takia*, ja sen on laukaisut tiedote, jonka Korhonen oli lähettänyt STT:lle. Tämä oli ensimmäinen uutinen,

Johanna Korhonen: Lapin Kansa antoi potkut naispuolison takia

1.10.2008 13:18 | Päivitetty: 1.10.2008 18:01

AA

Esa Mäkinen
HELSINGIN SANOMAT

MPOKO ETIIG / LEHTIKUVA

Journalistilehden entinen päätoimittaja Johanna Korhonen vanhalla työpaikallaan Helsingin Hietaniemessä keskeisellä.

Johanna Korhosen työsuhde Lapin Kansan päätoimittajana on purettu jo ennen kuin Korhonen ehti aloittaa tehtävässään. Journalisti-lehden päätoimittajan työ jättävä Korhonen nimettiin Lapin Kansan päätoimittajaksi syyskuun alussa ja hänen piti ottaa työ vastaan joulukuun puolivälissä.

Video: Korhonen: Alma Median sianne ei näyt kauhean valoisalla

www.hs.fi 01.10.2008

jonka itse luin tapaus Almasta, kesken työnteon ja muistaakseni melko pian julkaisun jälkeen. Päiväni muutti suuntaa saman tien. Alkoi vimmuttu netin selaaminen ja tiedon etsintä: mistä oikein on kysymys?

Kello 14.57 lähetin toimituspäällikköystävälleni tekstiviestin: *Nyt kyllä Alma löi kirveensä kiveen ja pahasti*. 14.58 sain sähköpostilla toiselta toveriltani Korhosen tapahtumien kulusta laatiman muistion, jonka luettuani koin olevani jonkinlaisessa kiukun ja hämmennyksen sekaisessa transsissa. Kysyin toveriltani sähköpostitse, mitä nyt pitäisi tehdä, ja tämä tiedusteli, ehtisinkö perustaa nettiadressin tai Facebook-ryhmän. Panin toimeksi saman tien, ja kello 15.49 saatoin tiedottaa toverilleni, että Facebookissa toimi nyt ryhmä nimeltä *Alma Media boikottiin Johanna Korhosen potkujen takia*. Muutamien seuraavien päivien aikana ryhmän jäsenmäärä nousi nopeasti tuhansiin.

Suurin syy siihen, miksi reagoin uutiseen näin voimakkaasti, on se, että olin alusta saakka vakuuttunut Korhosen sanomisten HS:n jutussa pitävän paikkansa. Olin välittömästi myös sitä mieltä, että uutinen oli tähän asti vain odottanut puhkeamistaan; oli ollut vain ajan kysymys, milloin pinnanalaiset työelämän syrjinnän ja epätasa-arvoisuuden käytännöt äityvät niin pahaksi paiseeksi, että se väistämättä repeää yhteiskunnan silmille. Nyt oli "syttynyt tasa-arvosota", kuten Helsingin Sanomatkin paperilehtensä etusivulla seuraavana päivänä ilmoitti.

Omasta reaktiostani piirtyvät tapaus Alman keskeiset merkitsijät ja muuttujat. Ensinnäkin oli tapahtunut asia, joka yhtäältä häkellytti ja hämmästytti, mutta oli toisaalta liiankin tuttu ja yleisesti tunnettu – valitettavasti ei siis ollut kenellekään yllätys, että työelämässä tapahtuu syrjintää ja että homoseksuaalisuus on yhteiskunnassamme kaikkea muuta kuin loppuun käsitelty asia. Tapauksen selväpiirteiset ääriviivat saivat meidät silti kummastelemaan, voiko näin räikeä toimintatapa todella olla vielä tähän maailmanaikaan mahdollinen. Toisekseen tapaus oli jo ylittänyt muun muassa HS:n toimituksen julkaisukynnyksen, ja se oli ottanut paikkansa näkyvimmissä mahdollisissa julkisuudessa. Tämä teki siitä myös tavallisen lehdenlukijan mielestä kiinnostavan, ja ihmiset saattoivat ikään kuin perustellusti olla sitä mieltä, että kyseessä on tärkeä ja kannanottoa vaativa asia.

Kolmanneksi oli käynyt ilmi, että syntyneen kiistan toinen osapuoli, erottaja, oli tarjonnut rahaa, jotta toinen, erotettu, ei puhuisi asiasta julkisuudessa. Koska erotettu kuitenkin oli näin tehnyt huolimatta siitä, että potkujen syy oli hänelle itselleen ilmeisen henkilökohtainen, rahatarjous asetti erottajan motiivit väistämättä kyseenalaisiksi. Neljänneksi kaikille näytti alusta asti olevan selvää, ettei asia jää tähän, vaan etenee todennäköisesti oikeudenkäyntiin asti.

Olen itse vapaa toimittaja, ja Korhosen potkujen kaltainen, omaan ammattikuntaani kohdistunut voimatoimi tuntui minusta välittömästi kohtuuttomalta, epäreilulta ja poskettomalta. Kuten tästä rajallisesta ja pelkistetystä erittelystäni käy ilmi, erottamista käsitelleitä toimittajia ohjasi samankaltainen moraalinen ja täysin oikeutettu tuohtumus: älkää nyt, hyvät ihmiset, yrittäkö selittää, että te tuon takia erotitte hänet!

Kaksi totuutta

Poimin ensimmäiset esimerkkini tahtomattaan myrskykeskukseksi muuttuneen Lapin Kansan uutisoinnista tapauksen ensimmäisenä ”paperipäivänä” 2. lokakuuta – toisin sanoen silloin, kun keskustelua oli käyty verkkolehdistä jo edellisestä ilta-päivästä lähtien.

Lehden etusivulla on kuva Johanna Korhosesta Lapin Kansan toimitalon edessä. Tämä on vahva signaali: Hän oli täällä jo. Hän käytännössä oli jo töissä. Yhtä vahva viesti on se, että hän sai potkut *jo nyt*, ennen kuin oli ehtinyt aloittaakaan, vaikka onkin jo käynyt paikan päällä ja tutustunut toimitukseen. Otsikossa *Päätoimittajan potkuista lihava riita* oletetaan, että lukijat ymmärtävät kyseessä olevan juuri tämän lehden päätoimittaja – sekä kiinnittävän huomiota siihen, että on ylipäättään tapahtunut sellainen harvinainen asia, että maakuntalehden päätoimittaja on yhtäkkiä erotettu. Samoin otsikossa kerrotaan, ettei asia jää tähän, vaan luvassa on nimenomaan kiistatilanne, johon johtavat tapauksen kaksi erilaista tulkintaa. Nämä kuvaillaan alaotsikoissa: *Johanna Korhonen: Erottaminen johtuu naispuolisostani* sekä *Kai Telanne: Korhonen valehteli puolisonsa poliittisesta aktiivisuudesta*. Näin kannat on valettu muutoonsa: toinen puhuu naispuolisosta, toinen valehtelusta ja puolison aktiivisuudesta.

Ensimmäisellä sisäsivulla on erottamisesta varsin neutraali juttu, jossa tilanne kuvataan olennaisilta osin. Korhosen muistioon ei viitata, eikä otsikko *Alma Media erotti Lapin Kansan uuden päätoimittajan* mainitse mitään naispuolisosta. Alaotsikoissa *Potkut: Korhosen mukaan syynä on hänen naispuolionsa* sekä *Telanne sanoo Korhosen valehdelleen* kaksi totuutta elää vielä tasapuolisesti rinnan, mutta etusivun tapaan otsikossa puhutaan vain Telanteesta, ei esimerkiksi Alma Mediasta. Tämä merkitsee Kai Telanteen jutun toiseksi osapuoleksi ja henkilöi tapahtuneen häneen, vaikka on tuskin oletettavissa, että Lapin Kansan lukijakunta yleisesti ottaen tietäisi, kuka on Alman toimitusjohtaja tai kuka on Kai Telanne.

Ehkä tämä kertoo siitä, mikä toimituksissa jo ensimmäisiä juttuja kerrottaessa aistittiin: Tämä on nimenomaan Telanteen *keissi*. Juuri hän on ollut se, joka Korhosen on viime kädessä torjunut. Jos ja kun toimituksissa on luettu Korhosen muistiota, joka varsin selvin sanoin henkilöi kiistan Telanteeseen, tämä on ymmärrettävää, mutta ehkä on havahduttu myös siihen, että kiistassa ovat vastakkain yksittäinen toimittaja, kollega, ja suuren mediakonsernin nokkamies. Toki kyse on myös siitä, että paperilehden ilmestyessä kohu oli elänyt verkossa jo oman aikansa.

Jutun lopussa on lausuma Lapin Kansan pääluottamusmieheltä Seija Lappalaiselta. Hänen mukaansa Korhosen parisuhde on ollut tiedossa eikä se ole ollut toimitukselle ongelma. Perfekti-muoto *ole ollut* viittaa arvatenkin koko valintaprosessiin ja siihen, että Korhosen tulemisesta Lapin Kansaan on tiedetty jo hyvä tovi, kuten muistiostaakin käy ilmi. Lopuksi Lappalainen sanoo vielä: *”Perhe ja puoliso ovat yksityisasiaita. Ne eivät kuulu työhaastatteluun. Toimittajat eivät voi hyväksyä niiden vaikutusta Korhosen sopimuksen purkuun.”* Vaikka Lappalainen puhuisikin nimenomaan Lapin Kansan toimittajista, voi sanavalinnan tarkemmin määrittelemättömistä toimittajista

laajentaa koskemaan ammattikuntaa yleensä. Tämä lukutapa on houkutteleva, sillä se johdattelee päättelemään, miten toimittajat aikovat tapaukseen suhtautua. Korhosen lausunnot ovat jutuissa lähtökohtaisesti etusijalla, ja niillä on jutuntekijöille vahva luottamusarvo, kun taas Telanne on joutunut altavastaaajaksi.

Tästä on oivallinen esimerkki myös MTV3:n 1.10. kello 16.38 verkossa julkaisema Telanteen puhelinhaastattelu, jossa ei näytetä edes Telanteen kuvaa, vaan videota Johanna Korhosesta Journalistin toimituksessa. Montaasi päättyy siihen, mistä mitä ilmeisimmin alkaa Korhosen oma haastattelu. Se oli julkaistu MTV3:n verkossa jo 13.45.

Uhri ja syntipukki

Jos kyseessä olisi ollut tavanomainen irtisanomisuutinen, olisi Johanna Korhonen ollut tapauksen mukaan joko yksiselitteinen uhri tai yksiselitteinen syyllinen – joko siis pyytämättä ja yllätyksenä erotettu, mutta näennäisen viaton pelinappula tai ilmeisen raskaasti mokannut ja luottamuksensa menettänyt palkkajohtaja. Ilmaus on tarkoituksellisen kärjistetty. Kuten jo kuvailin, erottamisuutinen oli kuitenkin kaikkea muuta kuin tavanomainen, ja niinpä lehtijutuista saa nopeasti sellaisen käsityksen, että tapauksen uhri tai vähintäänkin arvovaltatappion kärsinyt osapuoli onkin Telanne. Toisaalta hän näyttäytyy samalla myös syntipukkina, koska hänen ainakin implisiittisesti osoitetaan syyllistyneen auttamattomaan virheeseen ja vieläpä sälyttäneen vastuun siitä Korhoselle. Tasapuolisen journalismin nimissä Telanteen versiota toki kuunnellaan, mutta se saa Korhoseen liitetyn päättäväisyyden rinnalla jopa surkukupaisia piirteitä.

Tylyimmin Telannetta kohtelee luonnollisesti Korhosen oma muistio, jonka Ilta-Sanomat julkaisi verkkosivuillaan 1.10. kello 15.55 ja Helsingin Sanomat kello 17.01. Ilta-Sanomat höyryttää julkaisuaan skandaaliuutisointiin viittaavalla fraseologialla, jonka mukaan lehti ”sai käsiinsä [– –] salaisen muistion”. Ohessa on kuva paperista, jossa näkyvät vain sanat MUISTIO / LUOTTAMUKSELLINEN. Todellisuudessa paperissa lukee kuitenkin LUOTTAMUKSELLINEN SIIHEN ASTI ETTÄ KORHONEN TAI ALMA TIEDOTTAA ETTÄ KORHOSESTA EI TULE LAPIN KANSAN PÄÄTOIMITTAJAA. Tuohon aikaan iltapäivästä, kun varsinainen uutinen oli julkaistu HS.fi:ssä jo 13.18, muistion avaaminen ei siis *de facto* ollut enää valtavan uskaliaista. Helsingin Sanomat toteaa-kin omassa muistiojutussaan varsin neutraalisti, että Korhonen on laatinut paperin keskusteluistaan Alma Median edustajien kanssa ja että toimitus on käsitellyt tekstiä yksityishenkilöiden suojaamiseksi; muuten teksti on Korhosen. Minulle lähetettyyn versioon verrattuna editointia on kuitenkin tehty hyvin vähän.

Ilta-Sanomien taktiikan voi kärjistetysti kuitata sillä, että lehti vain velvollisuudentuntoisesti noudatti keltaisen lehdistön pyhää kirjainta ja esitti orastavan tapaus Alman yhtäältä valtakunnallisena skandaalina ja toisaalta ennen kaikkea oman sinnikkäästi tutkivan journalisminsa makeana hedelmänä. Ilta-Sanomienkin kirjoittelu oli pieniä yksityiskohtia lukuun ottamatta kuitenkin linjassa sen tosiasian kanssa,

että Korhosen asia oli nopeasti ottanut kärkipaikan suomalaisessa uutisvirrassa, eikä sitä suinkaan käsitelty vain esimerkiksi iltapäivälehtien sivuilla. Tapaus ja sen herättämä keskustelu puhuivat puolestaan, ja niinpä IS saattoi pian valita äänialakseen jopa hienovaraisen sarkasmin.

Jo torstaina 2.10. kello 10.02 lehti julkaisi verkossa jutun *Alman Telanne Korhosen naispuolisosta: Kysyin vain, olisiko ollut asiallista kertoa etukäteen*. Siinä Telanne myöntää kommentoineensa Korhoselle tämän puolison sukupuolta. Tämä on viittaus Korhosen muistioon, jossa hän seikkaperäisesti kuvailee Telanteen reaktioita asiaan. Muistiota ei kuitenkaan jutussa mainita.

"Ei mitään muuta kuin kysyin, että kun tällainen tieto tulee meille jälkeensä, niin pitääkö se paikkaansa", Telanne kertoo Ilta-Sanomille ja jatkaa: *"Ei meillä ole mitään sitä vastaan, että hänen puolisonsa on nainen"*. Jutun lopussa IS toteaa, että Telanteen edellisenä päivänä 1.10. antamat selitykset potkuille vaihtelivat suuresti, mutta että lopulta neula oli pysähtynyt valehtelun aiheuttaman luottamuspuolan kohdalle. Tämä versio säilyttikin asemansa sen jälkeen melko vakaasti, vaikka Alma ja Telanne myöhemminkin varioivat teemaa ennakkoluulottomasti, joskin ilmeisen strategiatomasti.

Sen sijaan Ilta-Sanomien näytti arvelevan, ettei Telannetta voinut päästää näin vähällä huomiota herättäneen "olisiko ollut asiallista" -kommenttinsa pätkähästä. Lehdelle lienee ollut selvää, että juuri näihin kolmeen sanaan kiteytyi yksi tapauksen oleellinen näkökulma, eli se, ettei työhaastattelussa ole asiallista kysyä eikä näin muodoin myöskään tarpeen kertoa sellaista, mikä ei suoraan liity haastattavan tehtävän laatuun ja luonteeseen. Jonkinlainen yleisen keskustelun reaktio Telanteen kysymykseen näyttikin olevan jotain senkaltaista kuin, "miksei vaikka olisikin ollut asiallista kertoa, mutta kun ei olisi ollut asiallista kysyä".

IS julkaisi jutun pohjana olleen haastattelun seuraavana päivänä kokonaisuudessaan. Tämän 3.10. jo kello 7.56 ja päivitettyinä kello 15.03 julkaistun jutun otsikko oli varsin tarkoitushakuinen, mutta juuri jo mainitsemallani pikemminkin sarkastisella kuin skandaalihakuisella tavalla: *Alman Kai Telanne: Mies puolisona on lähtökohta*. Ensimmäinen virke lievittää haastateltavan ahdinkoa vain vähän: *[Telanne] totesi eilen Ilta-Sanomille, että on luonnollista olettaa perheestään puhuvan naisen puolison olevan mies*. Mitä ilmeisimmin toimituksessa onkin havaittu, että Telanteen asema tapauksen julkisessa käsittelyssä oli käynyt vähintäänkin kaksijakoiseksi ja että tätä soppaa saattoi hämmentää vielä lisää. Myös toiselle osapuolelle annettiin puheenvuoro, ja kirjoittelu oli siis tasapuolista. Koska jutuissa kuitenkin kiinnitettiin huomiota Telanteen lausuntojen irrallisuuteen ja keveyteen verrattuna esimerkiksi Korhosen muistion seikkaperäisyyteen ja omakohtaisuuteen, se väistämättä ohjasi lukijoiden asennetta Almaa, eli vastapuolta, kohtaan.

Edelläkuvattua korosti myös Ilta-Sanomien valitsema äänilaji: Ilta-Sanomien toimittaja tankkaa Telanteelta selvää kantaa esimerkiksi siihen, voiko päätoimittajan puolison poliittisella aktiivisuudella todella olla työntekijää valittaessa merkitystä ja kuuluisiko sen edes käydä haastattelussa ilmi. Tekstistä ilmenee, että toimit-

taja on jo työhön ryhtyessään valinnut puolensa, ja nyt kiistan toisen osapuolen olisi perusteltava omansa – ja samalla yritettävä päästä eroon syntipukin leimastaan. Tämä saattaisi olla journalistisen objektiivisuuden kannalta ongelmallista, ellei toimittaja antaisi haastateltavalle mahdollisuutta korjata ennako-oletuksiin. Telanne saa mahdollisuuden, mutta ei käytä sitä, vaan hermostuu ja vastaa hyvin ristiriitaisesti. Niinpä lukija on jutun luettuaan entistäkin huonommin selvillä siitä, oliko lopulta kyse päätoimittajasta vai tämän puolisosta, ja kenen poliittisesta aktiivisuudesta lopulta oltiin huolestuneita, jos kenenkään:

”Kyllä päätoimittajan tehtävään liittyen se on hyvin oleellinen kysymys ja siitä pitää voida kysyä, koska kyse on riippumattomuudesta ja uskottavuudesta lukijoihin päin. On hyvin oleellinen kysymys tietää onko päätoimittaja aktiivisesti mukana politiikassa.”

Tässähän on kyse puolisosta, ei päätoimittajasta.

”No silloin on tietenkin arvioitu, että päätoimittaja tai hänen lähiomaisensa.”

Oletteko selvittäneet lainsäädännöstä, voiko tällaista edellyttää työpaikka täytettäessä? ”Niin kuin kysyä aktiivisuutta?”

Niin.

”Voiko kysyä onko puoluepoliittisesti aktiivinen päätoimittajalta?”

Ei vaan voiko työpaikkaa haastattelussa kysyä, onko hakijan puoliso puoluepoliittisesti aktiivinen?

”Päätoimittajan työpaikkaa haastattelussa?”

Ei kai päätoimittajan työhaastattelusta ole eri lakia kuin muiden ihmisten työpaikkaa haastatteluista?

”Ei. Mutta päätoimittajan osalta puolueaktiivisuus on erityisen kriittinen kysymys.”

(www.iltasanomat.fi 3.10.2008.)

Jutun pituus on tulostettuna lähes neljä A4-arkkia, ja siinä käydään asiasta läpi kaikki tekohetkellä oleelliset tiedot tai väitteet. Kun päästään siihen, miksi Telanteen ilmeisen virheellinen käsitys puolison sukupuolesta on hänelle niin suuri ongelma, puhutaan jo lähes filosofisesti virheen korjaamatta jättämisen suhteesta suoraan valehteluun:

Asiaa ei siis suoraan kysytty, mutta katsotte, että hän valehteli siinä?

”On kysytty mm. puolueaktiivisuudesta.”

Mutta sukupuolisesta suuntautumisesta?

”Hän ei ole halunnut korjata, kun...”

Te pidätte sitä valehtelemisena, jos ei korjaa väärinkäsitystä keskustelussa?

”On se ainakin epärehellistä toimintaa.”

Jos hän olisi sanonut, että hänen puolisonsa on nainen se olisi ollut teidän kannalta okei? Eikä este hänen nimittämislleen.

”Se olisi ollut ihan okei. Ei missään tapauksessa. Olisin ollut siitä oikein iloinen.”

(www.iltasanomat.fi 3.10.2008.)

Kuitenkin Korhosen muistio kertoo juuri tästä Telanteen reaktiosta hyvin toisenlaisen version. Korhonen kertoo näin:

Tunnelma oli hyytävä. Telanne oli vihainen, raivostuneen oloinen. Hän sanoi, että olin menettänyt Alman luottamuksen, koska olin ”tietoisesti harhaanjohtanut” heitä ja ”valehdellut” perhetilanteestani. Heille oli vasta nyt käynyt ilmi, että ”ei olekaan miestä, on nainen”, ja että olen tästä asiasta heille pitkään ”valehdellut”. [...] Telanne sanoi, että oli kysynyt minulta esimerkiksi, ”onko miehesi halukas muuttamaan”. [...] Kysyin, onko siis niin, että ilman tätä puolisoni sukupuolta koskevaa väärinkäsitystä tai tietovajausta he eivät olisi valinneet minua Lapin Kansaan lainkaan. Telanne sanoi: ”Kyllä. Emme olisi valinneet.” Tämän jälkeen hän selosti, miten on ”täysin mahdoton ajatus”, että LK:ssa työskentelisi kaltaiseni henkilö, jolla on tällainen perhe ja nainen puolisona.

(Johanna Korhosen muistio.)

Todistustaakka

Se, mitä Telanne Ilta-Sanomien haastattelussa vakuutteli ”meidän”, eli Alma Median, asenteesta naisen naispuoliseen puolisoon yleensä, ei saanut muissa tiedotusvälineissä juuri lainkaan huomiota. Sen sijaan jutuiissa keskityttiin paljon siihen, miten Telanne yritti kaikin voimin vaihtaa puheenaihetta ja suunnata julkisuuden huomiota Korhosen yleiseen epärehellisyyteen ja taipumukseen valehdella.

Tulkitsen tämän siten, että Telanteen lausuntoja ei viime kädessä haluttu esittää uskottavina tai luotettavina, kun taas Korhosen kertomus sukupuolikysymyksen oleellisuudesta sai puhtaan totuusarvon jo heti silloin, kun Helsingin Sanomat julkaisi verkossa ensimmäinen uutisensa. Se ohjasi tapauksen herättämän keskustelun saman tien tiettyihin uomiin: on kyse seksuaalisesta suuntautumisesta, on kyse kahden naisen muodostamasta parisuhteesta, on kyse perhemallien moninaisuudesta ja on mitä ilmeisimmin kyse siitä, että nämä asiat ovat joillekin tahoille tai ihmisille suomalaisessa yhteiskunnassa vielä liian vaikeita ja pelottavia – sekä tietenkin siitä, että niiden pelottavuuden tai jopa kammoksuttavuuden vuoksi ihmisiä yhä asetetaan keskenään eriarvoiseen asemaan.

Kun muistio julkistettiin, Korhonen varmisti itselleen myös moraalisen ja emotionaalisen johtoaseman kuvailemalla, miksei ole tätä ennen kertonut perhemuodostaan julkisuudessa:

Olin hämmentynyt ja järkyttynyt. Kerroin, että käytän puoliosostani aina sanaa puoliso, mutta en ryhdy erittelemään hänen sukupuoltaan silloin kun sillä ei ole asiayhteydessä mitään merkitystä. Samoin lapsista mainitsen työyhteyksissä lähinnä vain sen, että heitä on kaksi. Kerroin, että perheemme ei ole sen salaisempi kuin muutkaan perheet, mutta ei myöskään sen julkisempi – tästä syystä emme esiinny esim. naistenlehdissä lainkaan. Kerroin, että haluamme turvata lapsillemme kasvurauhan turvassa muun muassa erilaisilta häiriköiltä, ja siksikään emme erikseen mainosta perhettämme – miksi kenenkään yleensäkin pitäisi?

(Johanna Korhosen muistio.)

Oli kuin julkisuudessa olisi retorisesti ja kollektiivisesti kysytty, miksi Korhonen valehtelisi tai miksi hän yrittäisi harhauttaa asiassa, jonka hän itse selväsanaisesti on ilmoittanut kuuluvan kategoriaan ”ei julkisuuteen”. Retoristakin kysymyksenasettelua seurasi luonnollisesti kysymys Alman edustajien ja erityisesti Telanteen rehellisyydestä, ja todistustaakka lankesikin näin nimenomaan heille: miksi he eivät missään lausunnoissaan onnistuneet vakuuttamaan julkisuutta siitä, että Korhonen ei puhu totta?

Myös Lapin Kansan paperilehdessä 3.10. päähuomio on Korhosen versiossa tapahtumien kulusta ja seurauksista. Telanteen totuus ilmenee korkeintaan siinä, että hänen kerrotaan edelleen nauttivan Alman hallituksen luottamusta. Kaikissa muissa jutuissa perusoletuksena on, että Korhonen puhuu totta ja hänen ilmoituksen potkujen syistä on yhtä kuin lopullinen totuus. Alman tai Telanteen selitykset eivät selvästikään ole pureet, kuten voidaan todeta myös muun muassa Ilta-Sanomien 3.10. kello 11.22 julkaisemasta STT:n jutusta *Telanne ei vakuuttanut Lapin Kansan väkeä* ja IS:ssa samana päivänä kello 16.52 julkaistusta STT:n jutusta *Kaikki Alma Median lehtien toimitusosastot tuomitsevat Telanteen*.

Ilta-Sanomien jutussa viitataan myös Helsingin Sanomien jo tapauksen ensimmäisen päivän iltana esiin kaivamaan tietoon Pohjolan Sanomien päätoimittajan Heikki Lääkkölän puoliosasta Päivi Koskenrannasta, joka oli toiminut vuosina 2000–2004 Kemin kunnanvaltuutettuna. Kohun keskellä myös tämä kiistaton ristiriitaisuus suhteessa Telanteen irtisanomisperusteluihin sai paljon huomiota ja vaikutti Telanteen lausuntoihin liitettyyn totuusarvoon.

Kolmen tai neljän ensimmäisen päivän jälkeen tapauksen kiihkein kohunomaisuus näytti olevan ohi, ja uutisoinnissa siirryttiin aktiiviseen, mutta kiihkottomaan ja asialliseen seurantavaiheeseen. Tapausta koskevia juttuja julkaistiin yhä paljon, mutta niiden pääasiallisena tavoitteena näyttää olleen tapausta seuranneen tarinan viimeisimpien vaiheiden raportointi, ei sen perustematiikan tai kysymyksenasettelun muokkaaminen. Asetelma oli muodostunut ja saanut vahvistuksensa. Nyt jäätiin odottamaan, miten kiista lopulta päättyisi.

Maanantaina 6.10. kello 14.27 Helsingin Sanomat julkaisi verkkosivuillaan Korhosen uuden tiedotteen innoittamana pienen, mutta kokoavuudessaan hyödyllisen jutun: *Korhonen: Alma yrittää hämärtää potkujen syyn. ”Katson edelleen, että ’luottamuspuolassa’ ei ole kysymys puolisoni ’poliittisen aktiivisuuden salaamisesta’. Kyse on siitä, että tieto puolisoni sukupuolesta herätti [Telanteessa] voimakkaan tunnereaktion, jonka aiheuttamassa kiihtymystilassa [hän] vaati minua vetäytymään [...]”,* toteaa Korhonen jutun mukaan. Toimittajan loppuselvennyksenä todetaan, että *[Alman] mukaan Korhonen menetti kustantajan luottamuksen [...], koska hän salasi puolionsa kunnallisvaaliehdokkuuden. Yhtiö on kiistänyt, että Korhosen naisystävän sukupuoli tai poliittinen toiminta sinänsä olisi vaikuttanut asiaan.*

Onnistuiko Alma yrityksessään ohjata julkisuutta? Ilmiselvästi ei, ja syy on juuri se, että Almaa ei otettu todesta. Korhosen uskottiin puhuvan itselleen vaikeassa asiassa totta, kun taas Alman tai Telanteen lausuntoja tutkittiin mikroskooppisen

tarkasti ja todettiin, että ne olivat sisäisesti ristiriitaisia – päätoimittaja sekoitettiin puolisoon, nimi ehdokaslistassa poliittiseen aktiivisuuteen ja tavallisten ihmisten tavallinen perhe poikkeavuuteen, jota konsernin ennakkoluuloinen maine ei kestäisi. Tämä kaikki käy ilmi kiistaa käsittelevistä jutuista joko suoraan tai implisiittisesti. Sen sijaan viesti, jonka Alma onnistui julkisuuteen välittämään, oli se, että kiistassa oli kyse valehtelusta. Mutta kenen valehtelusta?

Helsingin Sanomien jo 2.10. verkkosivuillaan julkaisemassa STT:n videohaastattelussa Johanna Korhonen ottaa kantaa kysymykseen puolisonsa poliittisesta aktiivisuudesta, josta hän Telanteen toistaiseksi voimassa olevan selitysversion mukaan oli työhaastattelussa valehdellut:

”Sitä, että onko puolisoni ollut aikaisemmin poliittisesti aktiivinen tai tehnyt esimerkiksi tätä nykyistä elämäämme Vantaalla koskevia poliittisia sitoumuksia, ei sitä kukaan kysynyt. Eikä se liittynyt tähän asiaan mitenkään, koska nää kunnallisvaalitkin on ohi ennen kuin koko työnkään olisi pitänyt Rovaniemellä edes alkaa.”

Eli Kai Telanne valehtelee itse tässä tilanteessa?

”Minä en viitsi käyttää tätä sanaa, minä kuulin tämän erittäin ruman sanan hänen suustaan niin monta kertaa maanantaina [29.9.], että tulin sille vähän allergiseksi. Minä jätän teidän muiden ihmisten arvioitavaksi sen, että miten te suhtaudutte hänen väittämiensä totuusarvoon.”

(www.hs.fi 2.10.2008.)

Entä miten Facebookin Alma-boikottimme kävi? Jäseniä oli perustamassani ryhmässä parhaimmillaan lähes yhdeksän tuhatta, ja edelleenkin heitä on noin 8 000. Lukuisat jäsenet ovat ilmoittaneet boikotoineensa Alma Mediaa joko perumalla tilauksia tai esimerkiksi jättämällä Iltalehden ostamatta ja lukematta. Kaikkein kiihkeintä vaihetta ryhmässäkin elettiin kuitenkin silloin, kun tapaus oli tuore ja uusia tietoja saatiin lehtien verkkosivuilta jatkuvasti. Silloin henki oli se, että meitä on tässä tuhansia ihmisiä, jotka kaikki yhdessä ja jokainen erikseen haluamme saada selityksen sille, mitä lehdestä luemme. Kyseessä oli siis ennen kaikkea kollektiivinen tyrmistyksen ilmaus pikemminkin kuin halu kahlita keskeisen mediakonsernin mahdollisuuksia kertoa maailmasta oleellisia asioita. Kyse oli kuitenkin myös siitä, että takertumalla jo valitun päätoimittajan täysin irrelevanttiin henkilökohdalliseen elämään Alma oli itse oleellisella tavalla kahlinnut omia toimintamahdollisuuksiaan – tai vähintäänkin luottamusmielikuvaansa lehdistöä seuraavan kriittisen massan silmissä.

Jussi Förbom on Helsingistä kotoisin oleva filosofian maisteri, jolla on puoliso ja kaksi lasta ja joka työskentelee omassa toiminimessään Tekstitoimisto Sanatoriossa vapaana toimittajana. Hän on yhteiskunnallisesti aktiivinen, reagoi herkästi epäkohtiin ja työstää tätä ominaisuuttaan aktiivisesti luottamustoimissaan Amnestyn Suomen osaston puheenjohtajana.

LÄHTEET

- Johanna Korhosen muistio erottamisestaan, sähköpostin liite, 1.10.2008 14.58.
HS.fi 1.10.2008 (klo 13.18) Johanna Korhonen: Lapin Kansa antoi potkut naispuolison takia.
HS.fi 1.10.2008 (16.50) Vihreiden Haavisto ennakoi Korhosen potkuista tasa-arvosotaa.
HS.fi 1.10.2008 (17.01) Johanna Korhosen muistio erottamisestaan.
HS.fi 1.10.2008 Journalistiliiton Arto Nieminen ihmettelee Alman selitystä.
HS.fi 1.10.2008 (19.04) Myös Pohjolan Sanomien päätoimittajan puoliso kunnallispolitiikko.
Ilta-Sanomat.fi 1.10.2008 (15.55) Korhosen salainen muistio: Uhkailua ja painostusta.
MTV3.fi 1.10.2008 (13.45) Johanna Korhosen videohaastattelu.
MTV3.fi 1.10.2008 (16.38) Kai Telanteen videohaastattelu.
Helsingin Sanomat 2.10.2008 Lapin Kansan uudelle päätoimittajalle potkut – tasa-arvosota syttyi.
Helsingin Sanomat 2.10.2008 Potkittu päätoimittaja ei vaikene.
HS.fi 2.10.2008 Johanna Korhosen videohaastattelu.
Lapin Kansa 2.10.2008 Päätoimittajan potkuista lihava riita.
Lapin Kansa 2.10.2008 Alma Media erotti Lapin Kansan uuden päätoimittajan.
Ilta-Sanomat.fi 2.10.2008 (10.02) Alman Telanne Korhosen naispuolisosta: Kysyin vain, olisiko ollut asiallista kertoa etukäteen.
Ilta-Sanomat.fi 2.10.2008 (12.52) Wallin: Puoliso ei ole työnantajan asia.
HS.fi 2.10.2008 (15.13) Päätoimittajien puheenjohtaja: Puolison tekemiset eivät nimitysperuste.
Ilta-Sanomat.fi 2.10.2008 (15.47) Alma Median Telanne lähetti jälleen uuden tiedotteen.
Ilta-Sanomat.fi 2.10.2008 (16.20) Lapin Kansan toimitus vaatii Kai Telanteen eroa.
Ilta-Sanomat.fi 2.10.2008 (17.13) Lapin Kansan päätoimittaja: Julkiesbon vaikea olla päätoimittajana.
Ilta-Sanomat.fi 2.10.2008 (17.48) Pääministeri Vanhanen hallituksen puolesta: Paheksomme potkuja.
HS.fi 2.10.2008 (20.04) Kai Telanne ei aio erota.
HS.fi 2.10.2008 (20.38) Ministeriö: Työhaastattelussa ei saa kysellä mitä vain.
Ilta-Sanomat.fi 2.10.2008 (21.40) Tuhannet boikotoivat Alma Media nettiaadresseissa ja Facebookissa.
HS.fi 2.10.2008 (00.20) "Laiton irtisanominen, jos syy sukupuolisessa suuntautumisessa".
Lapin Kansa 3.10.2008 Professori: Syyttäjä töihin Korhosen erottamiskohussa.
Lapin Kansa 3.10.2008 "Julkiesbon voisi olla vaikea toimia päätoimittajana".
Lapin Kansa 3.10.2008 Telanne nauttii Alman hallituksen luottamusta.
Lapin Kansa 3.10.2008 Toimitusosasto vaatii Kai Telanteen eroa.
Ilta-Sanomat.fi 3.10.2008 (7.56) Alman Kai Telanne: Mies puolisona on lähtökohta.
Ilta-Sanomat.fi 3.10.2008 (7.45) Johanna Korhosen potkuista ehkä poliisitutkinta.
Ilta-Sanomat.fi 3.10.2008 (8.41) Simon kirkkoherra: Lesbo päätoimittaja olisi aiheuttanut lehden tilausten peruutuksia.
Ilta-Sanomat.fi 3.10.2008 (11.22) Telanne ei vakuuttanut Lapin Kansan väkeä.
Ilta-Sanomat.fi 3.10.2008 (16:52) Kaikki Alma Median lehtien toimitusosastot tuomitsevat Telanteen.
Ilta-Sanomat.fi 3.10.2008 (20.18) Pikapotkuista sukeutui Korhosen ja Telanteen piinaviikko.
Lapin Kansa 4.10.2008 Toimitusosasto vaatii myös Heikki Tuomi-Nikulan eroa.
Lapin Kansa 4.10.2008 Telanne ei vakuuttanut Lapin Kansan väkeä.
Lapin Kansa 4.10.2008 Alma Median toimitusosastot moittivat Telannetta.
Lapin Kansa 5.10.2008 Anteeksipyyntö / Heikki Tuomi-Nikulan kolumni.
HS.fi 6.10.2008 (14.27) Korhonen: Alma yrittää hämärtää potkujen syyä.

Kun kansanedustajat eivät halunneet noudattaa lakia

”No minä olen jättänyt oikeusministeriölle ilmoituksen ja en halunnut siinä ilmoituksessa eritellä, vastoin kuin se laki kehoittaa, että yli 1700 euron tuki ilmoitetaan keltä se on tullut ja itse lähdin siitä, että se on minun ja antajan välinen asia ja kun tämä asia ei ole sanktioitu, koen että olen ainoastaan poliittisessa vastuussa tukijoilleni ja äänestäjilleni.” (Keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtaja Timo Kalli, A-Studio 7.5.2008.)

Tästä toukokuun alkupäivinä annetusta haastattelulausunnosta se alkoi. Keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtaja Timo Kalli myönsi A-Studioon haastattelussa avoimesti rikkovansa vaalirahoituslakia. A-studio tarttui reportaasissaan teemaan, johon niin monet muutkin toimittajat olivat vuosien varrella yrittäneet pureutua. Vaalirahoituslainsäädäntöön liittyvät ongelmat olivat olleet jo vuosia niin kansanedustajien kuin toimittajienkin tiedossa, mutta lukuisista yrityksistä huolimatta julkinen keskustelu aiheesta ei ollut ottanut tuulta siipiensä alle. Tässä suhteessa A-Studioon haastattelu oli siis poikkeus. Timo Kallin haastattelulausunto vaalirahoituslain tietoisesta kiertämisestä käynnisti laajan julkisen keskustelun, jonka laineet löivät vielä syksyn kunnallisvaaleihin saakka.¹

”Hiushalkeama padossa”

Eräs mielenkiintoisimmista kysymyksistä kevään 2008 vaalirahoituskohussa liittyy sen käynnistymiseen. Laki ehdokkaan vaalirahoituksen ilmoittamisesta tuli voimaan keväällä 2000. Lain rikkomista ei sanktioitu, koska ajateltiin, että julkisuus ja seuraavissa vaaleissa toteutuva poliittinen vastuu pitävät huolen lain noudattamisesta. (HE 8/2000 vp. PeVM 8/2000 vp.) Kuten 2000-luvulla vaalirahoituksesta käyty keskustelu osoittaa, lakiin sisäänrakennettu ajatus julkisuuden valvontatehtävästä osoittautui kuolleeksi kirjaimeksi. Toimimattomaksi osoittautunut lainsäädäntö ehti olla voimassa lähes kahdeksan vuotta, ennen kuin asia nousi aiempaa laajempaan julkiseen keskusteluun.

Miksi vaalirahoituksesta syntyi laaja julkinen keskustelu yli vuosi edellisten eduskuntavaalien jälkeen ja kahdeksan vuotta ongelmallisena pidetyn lain säätämisen jälkeen? Miksi vaalirahoitukseen liittyviin ongelmiin tartuttiin julkisuudessa

vasta puoli vuotta sen jälkeen, kun Euroopan neuvoston korruptionvastainen elin Greco oli antanut Suomen vaalirahoituslainsäädännölle murskatuomion? *Politiikan journalismin tila ja tulevaisuus* -hankkeen teemahaastatteluissa politiikan toimitusten esimiehiltä ja politiikan toimittajilta kysyttiin arvioita median toiminnasta vaalirahoituskohun yhteydessä.

Lähtökohtaisesti toimittajat pitivät vaalirahoituskeskustelua äärimmäisen tervetulleena, ja sen nähtiin ravistelevan poliittisen järjestelmämme perustaa. Osa haastatelluista tarkasteli median toimintaa itsekriittisesti ja arvioi, etteivät tiedotusvälineet olleet kaikilta osin täyttäneet tehtävänsä. Vaalirahoituslainsäädäntöön liittyvät ongelmat olivat toimittajien mukaan olleet kaikkien tiedossa, mutta asiaan ei ollut tästä huolimatta aikaisemmin pureuduttu. Toimittajat olivat liian pitkään tyytyneet poliitikkojen selityksiin vaalirahoitusilmoitusten epäselvyyksistä ja läpinäkymättömyydestä.

”Että kyllä joka vaalien jälkeen on niitä rahoituspapereita katsottu ja niistä on tehty juttuja. Mutta nyt tämä Kallin tämmöinen mänttimäinen, ylimielinen lausunto, että minä en edes välitä, että minä rikon lakia tai minä en aiokaan kertoa kenellekään mitään, niin se sitten jotenkin laukaisi sen homman. Sen piti tulla jotain kautta.”

”(...) kun syntyi se tilanne, kun syntyi se hiushalkeama tähän patoon ja se hiushalkeama oli Timo Kallin lausunto A-studion jutussa insertissä, niin hetken aikaa siinä kollegojen kanssa mietittyämme, niin siitä hiushalkeamasta lähdettiin murtautumaan sinne patoaltaaseen (...)”

Haastatellut toimittajat olivat lähes yksimielisiä siitä, että alkusysäyksen keskustelulle oli antanut juuri Timo Kallin A-Studioille antama haastattelu. Kallin lausunto toimi vaalirahoituskeskustelussa eräänlaisena sytykkeenä. Se konkretisoi vaalirahoituslainsäädäntömme ongelmat ja antoi ongelmille kasvot. Asia kyettiin henkilöimään yksittäiseen kansanedustajaan, joka myönsi avoimesti rikkovansa lakia.

”Piru asuu yksityiskohdissa”

Vaalirahoituskohu ja sen eteneminen julkisuudessa herättää monia kysymyksiä tiedotusvälineiden toiminnasta ja toimintamahdollisuuksista. Kallin haastattelu avasi pelin, mutta eihän Kalli kertonut mitään, mikä ei olisi jo ollut kaikkien tiedossa. Puutteellisista vaalirahoitusilmoituksista oli uutisoitu lähes kaikkien 2000-luvun vaalien yhteydessä. Myös vaalirahoituskeskustelun ytimeen noussut Kehitysvien Maakuntien Suomi ry., sen taustavaikuttajat ja yhdistyksen tarjoama avokätinen rahoitus olivat otsikoissa jo keväällä 2007 (IL 25.5.2007). Perusfaktat olivat tiedossa, mutta media oli hampaaton niin kauan, kuin poliitikot pitivät suunsa kiinni. Miten niin julkisuuden hallinta on vaikeaa?

Haastateltujen toimittajien mukaan todellista tarttumapintaa vaalirahoituksen ongelmiin ei ollut aikaisemmin löytynyt, joten aiheen käsittely oli pysynyt julkisuudessa varsin yleisellä tasolla. Aihetta sivuttiin tiedotusvälineissä rutiininomaisesti aina vaalien jälkeen, mutta laajemman keskustelun sijaan kritiikki pelkistyi yksittäisten tiedotusvälineiden huomioihin vaalirahoitusilmoitusten leväperäisyydestä ja lainsäädännön ongelmista. Toimittajien mukaan poliittisen järjestelmämme kipupisteisiin tarrautuminen ilman konkreettisia esimerkkejä on vaikeaa.

”(...) piru asuu yksityiskohdissa. Se vaatii, vaikuttava journalismi vaatii konkreettisia esimerkkejä ja selkeyttä. Tämmöisinä kiertokyselyinä asian polemisointi ja taivastelu ja vaikka minkälainen kritiikki, niin se ei tuo, se ei kolahda.”

”Kyllä, siis on [politiikan journalismi] ilman muuta riippuvainen instituutioiden tuottamasta agendasta.(...) kyllä aika vähän on sellaista poliittista journalismia, jossa yhteiskunnan perusrakenteita toimituksen ja lukijoiden kysymyksenasetteluista käsin lähdetäisiin pohtimaan.”

Toimittajien kommentit paljastavat mielenkiintoisella tavalla sen tosiasian, että viime kädessä myös mediavetoisten poliittisten kriisien ytimessä on poliitikkojen ja puolueiden oma toiminta. Haastateltujen toimittajien mukaan politiikan journalismi on erittäin riippuvainen eduskunnan, poliitikkojen ja puolueiden toiminnasta. Agendan muodostumista ohjaavat viime kädessä lainsäädännön eteneminen eduskunnassa, puolueiden ja poliitikkojen tiedonannot ja poliittinen toiminta sekä ylipäätään järjestelmämme sisäiset syötteen. Tiedotusvälineet valikoivat näistä syötteistä mielenkiintoisimmat ja vaikuttavat valittaviin näkökulmiin, mutta agendan asettaminen ei toteudu yksin median ehdoilla. Poliittisen järjestelmämme aikataulut ja toiminta rytmittävät myös tiedotusvälineiden toimintaa.

Toimittajien mukaan vaalirahoituksen perinpohjaisen käsittelyn esteenä on aikaisemmin ollut juuri se, ettei järjestelmän sisältä ollut saatavissa tarvittavia tiedon murusia asian julkista käsittelyä varten. Vaalirahoituslain tulkinnoista ja käytännöistä on vallinnut puoluekentän sisällä suuri yksimielisyys, joten asia ei ole missään vaiheessa politisoitunut eduskunnassa.

”Monessa poliittisessa prosessissa on olemassa jokin asetelma, että joku on lirissä ja toiset ovat hyötymässä, niin silloin sieltä äkkiä rupeaa tulemaan vinkkiä, että katsokaas tuolta, mutta tämä vaalirahoitusasia on semmoinen, jossa tavallaan kaikki olivat samassa veneessä, niin kukaan ei lähtenyt heittelemään sieltä kiviä (...)”

”Sehän on monessa asiassa ja tässä vaalirahoituksessa ja Jätteenmäessä myös oli se selvä piirre, että kun mennään sinne ihan pyhimmälle politiikan alueelle, jossa kaikkien poliitikkojen edut ovat yhteisiä, niin silloin se poliittinen kenttä sulkeutuu puolustamaan itseään.”

Kallin haastattelulausunnon jälkeen soraääniä alkoi kantautua myös eduskunnan sisältä, ja poliitikkojen piti toimia. Vaalirahoitusilmoituksiaan täydentämään kiiruhtaneiden kansanedustajien ilmaantuessa ongelman todellinen laajuus alkoi avautua, ja täydennetyt ilmoitukset tarjosivat toimittajille mahdollisuuden laajentaa asian käsittelyä. Myös keskustelun henkilöityminen – alkuvaiheessa eduskuntaryhmän puheenjohtaja Timo Kalliin ja myöhemmässä vaiheessa laajempaan kansanedustajien joukkoon – tarjosi tiedotusvälineille uusia välineitä konkretisoida vaalirahoitukseen liittyviä ongelmia.

Politiikan journalismin kiinnittyminen poliittisen järjestelmän aikatauluihin ja syötteisiin on luonnollista, mutta kuten vaalirahoituksen avoimuudesta käyty keskustelu osoittaa, poliittisten toimijoiden mahdollisuudet kontrolloida julkista tilaa ovat merkittävät. Median aktiivisuus keskustelun edetessä oli kiitettävää, mutta ajallista perspektiiviä laajentamalla vaalirahoituksesta käyty keskustelu ei mairitele suomalaista vallan vaihtikoira. Jos Kalli olisi pitänyt suunsa supussa, olisiko keskustelu jäänyt käymättä? Onko neljäs valtiomahti aseeton, jos poliittinen järjestelmä pitää rivinsä suorina? Toimittajien haastattelujen perusteella myönteinen vastaus vaikuttaa ilmeiseltä.

Vaalirahoituskohu tarjosi jokaiselle jotain

Jos vaalirahoitukseen tarttuminen oli ollut aikaisemmin vaikeaa, niin käynnistyttyään keskustelu alkoi edetä kiihtyvää vauhtia. Touko- ja kesäkuun mittaan vaalirahoituskeskustelu sai jatkuvasti käyttövoimaa uusista paljastuksista. Ehkä myös kohun henkilöityminen pääministeriin nosti aiheen kiinnostavuusarvoa tiedotusvälineissä, sillä vaalirahoituskeskustelun ytimessä oli alusta saakka pääministeri Matti Vanhanen. Toukokuun lopussa vaalirahoituskohuun kytkeytyivät kiinteästi myös keskustan sisäiset henkilövalinnat, kun keskustan puoluesihteerin Jarmo Korhonen sai kesäkuun puoluekokoukseen haastajan.

Kysymyksen henkilöityminen palveli erinomaisesti median toimintaperiaatteita, mutta tämän lisäksi merkille pantavaa on, että kohu oli kiinnostava varsinkin erilaisen tiedotusvälineiden näkökulmasta. Monissa politiikan aiheissa eri tiedotusvälineiden uutiskriteerit ovat perinteisesti hyvinkin eriytyneet. Ilta- ja aamulehdet tuotta-

vat niin sanottua puheenaihejournalismia, jossa politiikan tapahtumilla ei sellaisenaan ole uutisarvoa. Päivälehtien ja televisiouutisten politiikan journalismi on puolestaan huomattavasti voimakkaammin sitoutunut politiikan instituutioihin, vaikkakin myös näissä medioissa on ollut painetta muuttaa käsittelyä ja lähestymistapoja iltapäivälehtimäiseen suuntaan.

Vaalirahoituskohu täytti kuitenkin uutiskriteerit niin päivälehdissä, iltapäivälehdissä, televisiossa kuin hyvin erityyppisissä aikakauslehdissäkin. Aiheesta kirjoittivat niin Seiska, Seura kuin Suomen Kuvalehtikin, ja teemaa käsiteltiin television uutislähetyksissä ja ajankohtaisohjelmissä. Myös internetin uutispalstat, keskustelufoorumit ja blogit pullistelivat aiheeseen liittyviä uutisia ja kommentteja.

Vaalirahoituskustelun yksi erityispiirre oli siinä, että se tarjosi jokaiselle jotain. Kohussa oli kysymys paitsi epäonnistuneesta lainsäädännöstä, myös politiikan ja poliitikkojen moraalista. Aihe tarjosi runsaasti erilaisia lähestymistapoja ja kiinnosti hyvin erilaisista lähtökohdista toimivia tiedotusvälineitä. Näkökulmat vaihtelivat ja yksittäiset toimitukset kantoivat kortensa kekoon paljastamalla eri puolia vaalirahoituskysymyksistä.

”Mutta tässä, tämä on semmoinen, että kaikki seuraavat kaikkea ja kaikki käy kaikille. Tämä on semmoinen, vähän niin kuin se Jäätteenmäki-prosessi, tulee vain semmoinen tietoarkku, joka kasvaa. Kukin väline käy jättämässä sinne oman tavaransa ja kaikki revittelevät siitä niin kuin pohjakassana ja sitten jatketaan vain. Ja kaikillehan nyt kelpaa tässä, uutinen otetaan aina, mistä vain tulee vastaan, ja näin pois päin.”

Eräs tulkinta voisikin olla, että laajan mediakohun syntyminen ja eteneminen julkisuudessa edellyttävät lähtökohdiltaan hyvin erilaisten tiedotusvälineiden osallistumista keskusteluun. Toimijoiden määrän kasvaessa julkisuus alkaa ruokkia itse itseään ja keskustelu alkaa edetä lumipallon tavoin. Samalla keskustelu muuttuu kontrolloimattomaksi ja yksittäisten tiedotusvälineiden tai poliittisten toimijoiden mahdollisuus vaikuttaa julkisuuden etenemiseen heikkenee olennaisesti.

Mediakentän kaupallistuminen ja kilpailun koveneminen pakottavat tiedotusvälineet yhä useammin yhteisille markkinoille. Onkin mielenkiintoista pohtia, merkitseekö yhteisen sävelen löytyminen eri mediatoimijoiden välillä politiikkaan liittyvien mediakohujen todennäköisyyden kasvamista. Jos merkitsee, niin tulisiko kehitykseen suhtautua myönteisesti vai kielteisesti? Vaalirahoituskohun yhteydessä vastaus lienee itsestään selvä. Keskustelu oli odotettu ja tarpeellinen. Tätä laajemmassa mittakaavassa asia herättää kuitenkin lisäkysymyksiä. Vaalirahoituskohun yhteydessä vakava politiikan journalismi kalasteli omilla vesillään, mutta voidaanko samaa sanoa vaikkapa ulkoministeri Ilkka Kanervan eroon johtaneesta prosessista?

Mitä kohusta jäi lopulta käteen?

Kohua kokonaisuutena arvioitaessa voidaan todeta, että mediakohu oli monin tavoin varsin jälkijättöinen. Euroopan neuvoston korruptionvastainen toimielin Greco oli tehnyt kesällä 2007 tarkastusmatkan Suomeen. Hallituspuolueet ja suurin oppositiopuolue olivat jo toukokuussa 2007 sitoutuneet vaalirahoituslainsäädännön uudistuksiin tarkastuselimen suositusten pohjalta. Greco julkisti raporttinsa marraskuussa 2007. Se piti sisällään lukuisia lainsäädäntöön liittyviä parannusehdotuksia. Tammikuussa 2008 puolueet pääsivät yhteisymmärrykseen vaalirahoituslainsäädännön uudistusta valmistelevalle työryhmälle perustamisesta. Työryhmän puheenjohtajaksi nimitettiin Lauri Tarasti, ja työryhmän oli määrä aloittaa toimintansa Tarastin vapauduttua olemassa olevista velvoitteistaan.

Poliittinen järjestelmä oli siis reagoinut lainsäädännön ongelmakohtiin jo ennen vaalirahoituksesta käytyä julkista keskustelua. Kuukausia velloneen vaalirahoituskohun merkittävin anti oli siinä, että lainsäädäntöä ryhdyttiin korjaamaan nopeutetulla aikataululla. Eduskunta hyväksyi kesäkuussa vaalirahoituksen ilmoittamista koskevan lain uuden sisällön, jonka mukaan syksyn kuntavaaleista lähtien myös kampanjan menot on eriteltävä ja tukierät antajineen on julkaisettava yli tuhannen euron menevissä avustuksissa. Lakia kiertäneille poliitikoille tapahtumasarjasta ei kuitenkaan ollut minkäänlaisia seuraamuksia. Kansanedustajat jäivät kesälomalle, ja eduskunnan mukana kesälaitumille siirtyi myös vaalirahoituskeskustelu.

Vaalirahoituskohun vertaaminen aikaisempiin mediakohuihin on valaisevaa. 1990- ja 2000-luvun mediaskandaaleille on ollut tyypillistä, että median pihteihin on joutunut yksittäinen poliitikko. Julkisuuden paine on kasvanut, ja politiikan korjausliike on toteutettu poistamalla järjestelmästä tasapainoa horjuttava yksilö. Juhantalo, Alho, Linden, Jätteenmäki, Kanerva – 1990- ja 2000-luvuilta löytyy lukuisia esimerkkejä siitä, miten henkilövaihdoksella on palautettu järjestelmän tasapainotila. Olennainen ero vaalirahoituskohun ja aikaisempien mediakohujen välillä on kuitenkin se, että aikaisemmat kohut on voitu yksilöidä mediassa ensin yksittäiseen puolueeseen ja lopulta puolueen sisällä yksittäiseen poliitikkoon.

Myös vaalirahoituskohun yhteydessä kiirastuleen joutuivat yksittäiset poliitikot, ensisijaisesti pääministeri Matti Vanhanen sekä keskustan puoluesihteerit Jarmo Korhonen. Sekä Vanhasen että Korhosen kohdalla keskustelun eteneminen alkoi muistuttaa erehdyttävällä tavalla aikaisempia julkisuusvetoisia poliittisia kriisejä, jotka olivat päättyneet henkilövaihdoksiin. Vanhanen joutui toistuvasti selittelemään julkisuudessa tekemisiään sekä korjaamaan ja tarkentamaan lausuntojaan. Erona aikaisempiin poliittisiin kriiseihin oli kuitenkin se, että henkilövaihdokset eivät olisi poistaneet ongelmaa ja palauttaneet järjestelmän tasapainoa. Vaalirahoituskohussa oli kysymys yksittäisen poliitikon henkilökohtaisen moraalin lisäksi myös epäonnistuneesta lainsäädännöstä ja epäonnistuneen lainsäädännön ytimessä puolestaan oli poliittinen kulttuurimme – maan tapa.

Moraalinen ongelma ulottui niin syvälle järjestelmän rakenteisiin, ettei järjestelmän sisältä lähtevälle poliittiselle paineelle ollut realistisia edellytyksiä.

Paitsi että vaalirahoituskohu oli siis merkityksellinen poliittisen järjestelmämme näkökulmasta, se oli paljastava myös median toimintaedellytyksiä arvioitaessa. Vaalirahoituskohu osoitti selkeällä tavalla sen, että poliitikot kaatuvat viime kädessä poliittisissa prosesseissa ja median valta on vain painostusvaltaa. Painostusvaltaakin on todellista, mutta sillä on runsaasti reunaehtoja. Ilman poliittisen järjestelmän myötävaikutusta tiedotusvälineiden toimintamahdollisuudet ovat rajalliset.

Toimittajien arviot median järjestelmäriippuvuudesta pitävät varmasti paikkansa, ja vakuuttavaa journalismia on vaikea tuottaa ilman konkreettisia esimerkkejä. Vaalirahoituksesta käyty keskustelu osoittaaakin selkeällä tavalla neljännen valtiomahdin toiminnan rajat. Media kyllä jakaa tyyliipisteitä ja varmistaa, että eduskunnan käytävillä vaeltava suoraselkäisiä poliitikkoja, joiden katse ei harhaile ja pöytätävät ovat kunnossa, mutta todellisiin poliittisen järjestelmämme kipupisteisiin tarttuminen onkin sitten toinen kysymys.

VTM Ville Pitkänen työskentelee tutkijana Turun yliopiston Eduskuntatutkimuksen keskuksessa, Helsingin Sanomien Säätiön rahoittamassa Poliitiikan journalismin tila ja tulevaisuus -tutkimushankkeessa.

VIITTEET

- 1 Artikkelin päälähteinä ovat Poliitiikan journalismin tila ja tulevaisuus -hanketta varten keväällä 2008 tehdyt politiikan toimitusten esimiesten ja politiikan toimittajien laajat teemahaastattelut (HS, TS, IS, IL, Alma Media, Väli-Suomen Sanomalehdet, SK, Yle, MTV3, Nelonen) sekä televisio- ja sanomalehtiaineistot (YLE, MTV3, Nelonen, HS, TS, AL, IS, IL). Haastattelut tekijän hallussa.
- 2 Vaalirahoituskohun kronologia on suurelta osin lainattu suoraan Helsingin Sanomien tietolaatikosta "Tähän mennessä tapahtunut." Helsingin Sanomat 13.6.2008.

LÄHTEET

Perustuslakivaliokunnan mietintö 8/2000 vp.
Hallituksen esitys 8/2000 vp.

VAALIRAOHITUSKOHUN KRONOLOGIA:²

- 3.5.** Asuntonministeri Jan Vapaavuori (kok) vastustaa Toivo Sukarin Vihtiin suunnittelemaa Ideapark-hanketta Helsingin Sanomien haastattelussa.
- 7.5.** Sukari vastaa Vapaavuorelle kovin sanoin Helsingin Sanomissa ja Ylen A-plussassa. Hän kertoo tuntevansa monta ministeriä. Keskustan ryhmänjohtaja Timo Kalli myöntää Ylen A-studion lähetyksessä, että on tietoisesti rikkonut vaalirahoituslakia.
- 9.5.** Nova Groupin liiketoimintajohtaja Arto Merisalo ilmoittaa 27 liikemiehelle lähettämässään sähköpostissa, että keskusta tukee heidän asiaansa. Tavoitteena on estää liiketilojen rakentamista koskevan lain tulkinnan tiukentaminen.
- 10.5.** Pääministeri Matti Vanhanen (kesk) kirjoittaa verkkopäiväkirjassaan ymmärtävänsä Ideapark-hanketta.
- 15.5.** KMS:n taustahahmoiksi paljastuvat Toivo Sukari ja Tokmanni-ketjun perustaja Kyösti Kakkonen. KMS:ltä tukea saanut Vanhanen kiistää tienneensä, keitä yhdistyksen takana oli.
- 19.5.** Keskustan taustavaikuttaja ja Nova Groupin toimitusjohtaja Tapani Yli-Saunamäki kertoo Helsingin Sanomille päättäneensä käytännössä yksin, ketkä saivat KMS:n eduskuntavaaleissa jakamat 406 000 euroa.
- 29.5.** Keskustan kansanedustaja Kimmo Tiilikainen haastaa Jarmo Korhosen puoluesihteerikilpailuun.
- 30.5.** Merisalon liikemiehille lähettämän sähköpostin pääkohdat kerrotaan Helsingin Sanomissa. Liikemiehet peruvat tapaamisensa Vapaavuoren kanssa. KMS julkistaa nimilistan ehdokkaista, joille se on antanut avustuksia. Oikeusministeri Tuija Brax (vihr) nimeää vaalirahoitusta uudistavan toimikunnan.
- 2.6.** KMS:n varapuheenjohtaja Jorma Kosunen kertoo Helsingin Sanomissa, että KMS perustettiin Korhosen työhuoneessa keskustan puoluetöimistössä joulukuussa 2006.
- 4.6.** Elinkeinministeri Mauri Pekkarinen (kesk) järjestää tiedotustilaisuuden. Hän paljastaa myöntäneensä vuonna 2006 yli 800 000 euroa investointitukea Suomi-Soffalle, jolta sai myöhemmin 5000 euroa vaalitukea. Pekkarinen kertoo juuri saaneensa asiasta puhtaat paperit oikeuskansleri Jaakko Jonkalta.
- 5.6.** Jarmo Korhonen kiistää tiedotustilaisuudessaan jyrkästi olleensa tekemisissä KMS:n toiminnan kanssa. Keskustan kehittämispäällikkö Lasse Kontiola tunnustaa, että hän avasi tammikuussa 2007 KMS:lle tilin ja teki kymmenen tilisiirtoa. Matti Ahde (sd) kertoo saaneensa KMS:ltä 10 000 euroa vaalirahaa.
- 10.6.** Oppositio vaatii pääministeri Matti Vanhaselta (kesk) selvitystä vaalirahoituksen taustoista pääministerin ilmoituksella. Vanhanen ei suostu, vaan vaatii oppositiolta välikysymystä.
- 13.6.** Keskustan puoluekokous alkaa. Matti Vanhanen ja Jarmo Korhonen saavat keskustan kenttäväen tuen. Tiedotusvälineitä syytetään ajolahdistista.
- 16.6.** Kristillisdemokraatit laativat välikysymyksen vaalirahoituksen epäselvyyksien vuoksi. Muut oppositiopuolueet eivät lähde hankkeeseen mukaan. Välikysymys raukeaa.
- 17.6.** Hallintoneuvos Lauri Tarastin johtama vaalirahoitustoimikunta kokoontuu pohtimaan vaalirahoituslainsäädännön uudistamista. Eduskunta hyväksyy yksimielisesti vaalirahoituksen ilmoittamista koskevan lain uuden sisällön. Syksyn kuntavaaleista lähtien myös kampanjan menot on eriteltävä ja tukierät antajineen on julkaistava yli tuhannen euron avustuksissa.
- 18.6.** Kansanedustajat jäävät kesälomille

”Kärsimätön media olisi halunnut touhuun räväkkyttä”¹

”Sdp:n puheenjohtajakamppailu ei kirvoittanut sellaista aatteellista ja ohjelmallista keskustelua Sdp:n suunnasta kuin puolueen nykytila olisi edellyttänyt – Uuden puheenjohtajan valinnassa olennaista eivät näytä olevan ehdokkaiden näkemysten mahdolliset erot, vaan valittavan puheenjohtajan imagolliset ominaisuudet kuten ikä, sukupuoli, sanavalmius ja esiintymistaidot.” (HS 5.6.2008.)

Helsingin Sanomien pääkirjoitus kesäkuun alusta tiivistää hyvin sen, miten sdp:n puheenjohtajavaihdoksesta kevään ja kesän 2008 aikana uutisoitiin. Näkemys ulkoisten ominaisuuksien hallitsevasta roolista on oikea.

Aiheen uutisointi peilaa hyvin politiikantointajien työssään kohtaamia haasteita. Tärkeän ja kiinnostavan määrittely näyttää tulleen politiikan julkisuudessa aikaisempaa vaikeammaksi. Kilpailu yleisön mielenkiinnosta ajaa politiikantointajat etsimään uusia näkökulmia ja hyödyntämään esimerkiksi populaarikulttuurista ja urheilujournalismista tuttuja keinoja. Poliitikanteko, joka perinteisesti on ollut kollektiivista toimintaa, myös kuvataan aikaisempaa useammin yksilölajina, jossa aatteiden sijaan kilpailevat poliittikopersonat.

Nämä suuntaukset näkyivät myös sdp:n puheenjohtajavalinnan uutisoinnissa. Tapahtumasarja välitettiin valtakunnallisissa päämedioissa tarttumalla kohokohettiin, kuten Eero Heinäluoman helmikuiseen ”yllätyseroon”, puheenjohtajavaalin ehdokasasetteluun ja Jutta Urpilaisen kesäkuiseen valintaan. Muuten aiheen käsittely oli innotonta, ulkokohtaista ja asiakysymyksiä karttavaa.²

MTV3:n Kymmenen uutisissa arvioitiin helmikuussa, että sdp:n imagostailaus on tehty nuorilla puheenjohtajaehdokkailla. Sen sijaan kysymys 2000-luvun sosiaalidemokraattisen liikkeen sisällöstä olisi ”vaikeampi juttu”. (MTV3 Kymmenen uutiset 17.2.2008). Lausunto oli enteellinen, sillä uutisointi keskittyi myöhemminkin imagoiseikkoihin ja puolueen ulkoiseen uudistumiseen.

Asetelmassa toki oli monia herkullisia piirteitä. Jo varhain näytti – jos ei ilmeiseltä niin ainakin mahdolliselta – että sdp:n johdossa nähtäisiin sekä sukupoulen että sukupolven vaihtuvan. Tämän olisi voinut ajatella herättävän väkevääkin pohdintaa kriisitunnelmissa olevan, vaalitappion kokeneen puolueen suunnasta ja tulevaisuudesta. Toisin kävi.

”Mediakaan ei kiinnostu kampanjasta, koska joukosta ei nouse selviä tähtiä”³

Ensimmäinen uutisoinnissa toistunut perusväite oli, että ehdokkaita oli liikaa. Toisin kuin sdp:ssä ilmeisesti toivottiin, yhdeksän ehdokkaan ilmoittautumista mukaan kisaan ei tulkittu osoitukseksi puolueen vireydestä tai hyvien ehdokkaiden runsaudenpulasta vaan merkiksi vahvojen ehdokkaiden puuttumisesta.

Ehdokkaita väitettiin olevan niin, että ”päätt yhteen kolisevat”, ja heidän uskottiin pyrkivän esiin ”milloin milläkin verukkeella”. Liian suuren ja heikkotasaisen joukon arveltiin vesittäneen kisan, josta muissa olosuhteissa olisi voinut tulla puolueelle mainio julkisuuspiikki. Toimittajien olisi ollut helpompaa uutisoida vaikkapa vain kolmen kuin yhdeksän ehdokkaan näkemyksistä. Toimittajien kritiikki ehdokasjoukon suuruudesta heijastelee myös heidän puolueille ja politiikalle varaa maansa roolia suhteessa mediaan: he toivovat näiden sopeuttavan toimintansa median työskentelytapoihin.

Toimittajat valittelivat myös ehdokkaiden samanmielisyyttä. Kampanjasta ei innostuisi mediakaan, koska joukossa ei ollut tähtiainesta (Esim. MTV3 Kymmenen uutiset 8.3.2008; HS 18.5.2008; IL 5.6.2008; IS 9.5.2008). Tähtipotentialin kaipuu kuvastaa hyvin tapaa, jolla politiikan julkisuus on lähentynyt populaarikulttuuria. Poliitikkojen joukosta etsitään idoleita, valovoimaisia ”julkkiksia”, jotka ovat myös persoonina kiinnostavia. Ainakin osa toimittajista ilmeisesti kaipasi parempaa brändäystä myös sdp:n ehdokkaille, jotka jäivät heidän silmissään valjuiksi ja varsin yhdentekeviksi hahmoiksi.

Toinen uutisoinnissa toistunut perusväite oli, että kiertue oli tylsä. Vaikka tapah-
tumia oli parisenkymmentä, kampanjointi ei onnistunut herättämään toimittajien
mielenkiintoa.

”Kiertueesta on kulunut noin neljännes, eikä ketään kiinnosta. Ehdokkaitakin
alkaa kohta haukotuttaa.” (AL 25.4.2008.)

”Demareiden vaisu kampanja ei ole saanut intoa edes puolueaktiiveihin – saati
sitten mediaan. Pallo katosi kampanjasta jo kauan ennen vappua.” (IS 9.5.2008.)

”Ilmeisesti demarit itsekin tajuavat, että suurin haaste on saada yleisö pysymään
hereillä” (SK 30.5.2008).

Onko kampanjan väitetystä tylsyydestä kuitenkin syyttäminen yksin sdp:tä?
Voidaan kysyä, voiko mitään poliittista kampanjaa edes olla olemassa ilman mediaa,
joka tarjoaa siitä oman näkökulmansa ja näin omalta osaltaan rakentaa sitä.

Kuluvalla vuosikymmenellä on nähty esimerkiksi vaalien ja erilaisten poliittis-
ten skandaalien yhteydessä toimittajien vaativan poliitikoilta vastauksia hyvin-
kin hyökkäävään ja provosoivaan tapaan. Sen sijaan sdp:n vallanvaihdoksen yhte-
ydessä vaikutelmaksi jäi, etteivät toimittajat vaivautuneet ottamaan ehdokkaista
selkoa. He odottivat saavansa hyviä vastauksia, mutta kysyivätkö he itse hyviä
kysymyksiä?

Kannatuskyselyistä tyyliipistejournalismiin

Sdp:n puheenjohtajavaihdoksen uutisoinnin ytimessä olivat ehdokkaita koskevat
kannatusselvitykset. Erilaiset kamppailut, kisailut ja pudotuspelit ovat ajankohtai-
sia myös muussa mediajulkisuudessa; etenkin television viihdeohjelmat hyödyntä-
vät ihmisten kiinnostusta voittajiin ja häviäjiin. Poliitikassa on kyse vallan tavoit-
telusta ja vallan käytöstä, joten erilaiset kamppailun elementit eivät ole uusia piir-
teitä politiikan journalismissa. Niiden voidaan kuitenkin nähdä vahvistuneen.

Poliittisiin henkilövalintoihin liittyvän kilpailutilanteen seuraaminen on sinänsä
olennainen osa tiedonvälitystä. Pohtia kuitenkin sopii, mitä teemme urheiluselos-
tuksenomaisella raportoinnilla siitä, kuka on kisassa vahvoilla ja ketkä ovat jää-
mässä jälkeen, jos emme tunne ehdolla olevien tarjoamia politiikkavaihtoehtoja.

Kannatusselvitysten yhteydessä esitettiin myös arvioita ehdokkaista, tavalli-
simmin heidän niin sanotusta ulkoisesta pätevyystään. Uutisoinnin hengen tii-
visti hyvin sdp:n kansanedustaja Marjaana Koskinen, jonka mukaan puheenjohta-
jakisasta oli kirjoitettu ”kuin missikilpailusta tai koiranäyttelystä” (IS 11.3.2008).
Kyseessä oli eräänlainen politiikan tyyliipistejournalismi, jossa arvioitiin ulkoista
suoritutumista sen sijaan, että olisi arvioitu perinteisiä politiikan asiakysymyksiä,
kuten henkilön näkemyksiä ja tavoitteita:

”Nuori Jutta Urpilainen oli tyylikkäässä vaaleanpunaisessa jakkupuvussaan kuin eri maailmasta Tarja Filatovin ja Erkki Tuomiojan kanssa. Urpilainen istui studiossa selkä suorana ja ylvään oloisena, Tuomioja taas vääntelehti hieman nukkavierussa asussaan. Filatov oli niin demarimammaa, niin demarimammaa.” (SK www-sivut 30.5.2008.)

Suomen Kuvalehden ”Idolia etsimässä”-artikkelissa toimittaja kuvaili naisehdokkaita Filatovin, Urpilaisen ja Kumpula-Natrin olevan kuin ”kolme marjaa samansävyisine punaisine jakkuineen”. Vain Pia Viitasella ei ollut vaatteissaan edes punaisen häivähdyttä, minkä toimittaja arvioi tuovan paremmin esiin Viitassen punaiset hiukset. (SK 30.5.2008.)

Samaan tapaan ehdokkaita pyöriteltiin esimerkiksi Helsingin Sanomissa. Siinä missä yksi heistä oli toimittajan mukaan ollut pitkästynyt, vilkuillut kelloa ja jupisut itsekseen, oli toisen hahmossa nähtävissä ”tiettyä ylevyyttä”. Toimittaja rekisteröi myös ehdokkaiden huumorintajun tai sen puutteen, samoin katseen suunnan, sen katsoiko ehdokas yleisöön vai vilkuiliko lavan reunaan. Entä miten ehdokkaat olivat valmistautuneet, tulivatko sanat sydäimestä, oliko toistoa, lipsauteltiinko klišeitä? Julistava ote, asioiden esittäminen luetteloina ja punaisten vaatekappaleiden puuttuminen – kaikki tämä noteerattiin. (HS 15.4.2008.)

Mistä tällaiset journalistiset valinnat kertovat? Hämmensikö toimittajia ehdokkaiden lukumäärä? Oliko asia-aiheisiin vaikeata tarttua, koska näkemyseroja tarkastellakseen olisi pitänyt käydä läpi yhdeksän ehdokkaan kannat? Veikö kenties naisehdokkaiden runsaus toimittajien huomion pintaan ja olemukseen? Olisiko samanlaisia catwalk-henkisiä arvioita kuultu, jos ehdokasjoukko olisi koostunut perinteiseen tapaan keski-ikäisistä tai sitä vanhemmista miehistä?

Pohdinnan arvoinen kysymys on myös esitettyjen arvioiden suhde poliittisen johtajan muuttuvaan ideaaliin. Heijastaako ulkoiseen olemukseen keskittyvä uutisointi poliittiselta johtajalta toivottujen ominaisuuksien muuttumista, esimerkiksi mediataitojen nousua keskeiseksi poliitikon ammattitaidon osatekijäksi? Vai onko pikemminkin niin, että toimittajat journalistisilla valinnoillaan itse tuottavat käsitystä siitä, mikä merkitys ulkoisella olemuksella ja esiintymistaidoilla on poliitikon pätevyuden osatekijänä?

On ymmärrettävää, että politiikantoinittajat toivovat poliitikoilta karismaa, sanavalmiutta ja mediataitoja, sillä tällaiset ominaisuudet helpottavat toimittajan työtä. Koska nämä piirteet viehättävät toimittajia, ovat myös puolueet joutuneet tarkistamaan omia valintakriteerejään.

Aatteiden väljähtyminen on raivannut tilaa persoonille

Sdp:n puheenjohtajakisan kampanjavaiheessa sekä ehdokkaiden että puolueen jäsenten uutisoitiin toivoneen keskusteluihin lisää räväkkyyttä. Mieli-pide-erojenkin valiteltiin olleen vähäisiä. Jopa puheenjohtajakiertueen paneelikeskusteluissa

puhetta johtanut Jouni Backman totesi, että ehdokkaiden esittämät uudet aloitteet olivat laskettavissa yhden käden sormin. (Mm. Ykkösen aamu-tv 6.5.2008; HS 28.5.2008.)

Poliittisten vaihtoehtojen ja uusien avausten tuottaminen on poliitikkojen työtä, joten eivätkö ehdokkaat niin sanotusti hoitaneet hommiaan? Eikö heillä ollut mitään sanottavaa? Vai johtiko yksimielisyys vaikutelmaan, ettei mitään kiinnostavaa kiertueen aikana kuultu?

Oman sävynsä politiikan mediajulkisuuteen tuo poliittisten ideologioiden välisen kamppailun laimeneminen, mikä osaltaan on siirtänyt painopistettä yksittäisten henkilöiden ja persoonien väliseen mittelöön. Jos toisinaan on vaikeaa nähdä eroja suurten puolueiden välillä, on saman puolueen ehdokkaiden välisten linjajerojen hahmottaminen usein vielä työläämpää. Poliitiikan mediajulkisuudessa tämä näkyy juuri edellä kuvatulla tavalla: painopisteen siirtymisenä asiakysymyksistä persoonakohtaisiin ominaisuuksiin.

Persoonan avulla on mahdollista kuvata ehdokkaiden välisiä eroja, valottaa heidän aatemaailmojaan ja siirtyä käsittelemään myös asiakysymyksiä. Yksityisestä voidaan siirtyä yleiseen, jos niin halutaan. Klassisesta vaatekaappijournalismista voidaan edetä pohtimaan vaikkapa kulutustottumuksia, kotimaisuuden merkitystä ja ekologisia kysymyksiä. Valitettavasti henkilöhaastattelut ja henkilökuvat kuitenkin jäävät usein politiikan näkökulmasta pinnallisiksi siitä huolimatta, että toimittaja menee näennäisesti hyvinkin lähelle kohdettaan.

Helsingin Sanomien Sunnuntai-sivuilla julkaistussa laajassa henkilökuvassa seurattiin Jutta Urpilaisen elämää puoluekokousviikolla. Monien tämän arkeen liittyvien sinänsä sympaattisten yksityiskohtien lomassa toimittaja teki kohteestaan tarkkanäköisiä, joskin politiikan asiakysymysten kannalta merkityksettömiä, havaintoja:

”Tänään hän näyttää ikäistään vanhemmalta sillä tavoin kuin missit ja mallit joskus näyttävät. (...) [Urpilaisella on] melko railakas nauru (...) ei mikään rosameriläisnauru, mutta sellainen reipas maalaistytönauru kuitenkin. (...) Kädet ovat nyt puuskassa, ja niska pyörähtää venytykseen. Nilkka väpättää.” (HS 8.6.2008.)

Poliitikkoihin kohdistuvassa lähes tunkeilevan intiimissä katseessa on elementtejä tosi-tv:ssä nähdystä, viihtymistä ja tirkistelynhalua palvelevista piirteistä. Esimerkiksi Big Brotherissa seurataan jopa talon asukkaiden ruumiintoimintoja, kuten juhlien jälkeistä pahoinvointia wc-pytyn äärellä, puhumattakaan muista perinteisesti intiimeiksi mielletyistä puuhista, kuten peseytymisestä, nukkumisesta ja seksin harrastamisesta.

Yksilön iholle tunkeutuvan toimittajan katse kohdistuu 2000-luvulla myös johtaviin poliitikkoihin, joiden elekielen pienimmätkin nyanssit pyritään tavoittamaan. Vaikka läheltä voisi ajatella nähtävän tarkasti, on vaikutelma päinvastainen: kuva hämärtyy, eikä yksityiskohdista tavallisesti muodostu kovin kiinnostavaa kokonaisuutta.

”Semmoista ketteryyttä on pitänyt opiskella”⁴

Mitä politiikantoinnittajat ja politiikan toimitusten esimiehet itse ajattelivat sdp:n puheenjohtajakisasta ja sen uutisoinnista? Poliitiikan journalismin tila ja tulevaisuus -hankkeen teemahaastatteluissa politiikan toimitusten esimiehet ja politiikan-toimittajat mainitsivat kevään 2008 keskeisiksi politiikan uutistapahtumiksi Ilkka Kanervan tekstiviestit ja vaalirahoituksen epäselvyydet. Nämä aiheet saivat huomattavan osan myös kevään mediajulkisuudesta. Moni ei edes maininnut sdp:n puheenjohtajavaihdosta ja Reilu Suomi -kiertuetta, vaan aihe nousi esiin vasta haastattelijan kysytyä siitä erikseen. Toisaalta osa katsoi aiheen ansaitustikin jääneen uutisvirrassa tärkeimpien asioiden jalkoihin.

Haastatteluissa jäi vähemmistöön näkemys, jonka mukaan toimitukset olisivat jättäneet työnsä sdp:n kampanjan uutisoinnissa puolitiehen. Tämän tulkinnan mukaan puheenjohtajavaihdos uutisoitiin puhtaasti henkilövaalina sen sijaan, että olisi keskusteltu yhteiskunnallisesti tärkeästä sisältöpuolesta, kuten hyvinvointivaltion periaatteellisista ja taloudellisista reunaehdoista.

Puheenjohtajavaihdoksen uutisoinnista välittynyt innottomuus kuului myös toimittajien tuntemuksista: sdp:n kampanjaa verrattiin vivahteettomuudessaan jopa kuolleen aivokäyrään.

”Päätimme, että [kampanjasta uutisointi Kemijärveltä] ei kiinnosta, ei ole tarpeeksi mehukas aihe.”

”(...) se oli jotenkin niin leveää ja laveaa ja niin ponnetonta ja innotonta.”

”(...) se on ollut niin tietyllä tavalla epädramaattinen ja pliisu, että mielestäni se ei ole ansainnutkaan enempää.”

”(...) kyllä demarit saavat syyttää myös itseään siitä, että se taistelu jäi kuitenkin niin matalaprofiliseksi – värittömiä, hahmottomia, tylsiä ehdokkaita.”⁵

Toimittajat olisivat siis kaivanneet korkeaprofilisempaa kisaa, sähköämpää kampanjointia, enemmän dramatiikkaa sekä jännittävämpiä ehdokkaita. Heidän näkemysistään välittyy eräänlainen odotusarvo, selkeä käsitys siitä, millainen puheenjohtajakisan olisi pitänyt olla, jotta se olisi ansainnut huomiota.

Poliitiikan toimitusten esimiesten ja toimittajien työskentelyolosuhteissa viime vuosikymmeninä tapahtuneet muutokset selittävät osaltaan näitä toiveita. Levikki-paineet ja esimerkiksi internetissä käytävä kilpailu ovat kiristäneet työtahtia ja ajaneet toimittajia samojen puhuttavien ja myyvien aiheiden äärelle: ”sitten sitä mennään, kun ajatellaan, että muutkin menevät”. Monissa toimituksissa koetaan, ettei ole varaa jättää uutisoimatta asioita, jotka innoittavat ihmisiä kahvipöytäkeskusteluissa ja jotka kilpailijatkin uutisoivat. Rutiinijutut eivät saa suoralta kädeltä palstatilaa, vaan mukana on oltava dramatiikkaa, jotta aihe olisi uutisoinnin värtti.

Asia-aiheiden kustannuksella tilaa ovat saaneet ihmiset, ja siksi poliitikot kiinnostavat myös työroolinsa takana, persoonina. Haastatelluilla oli kuitenkin edel-

leen uskoa politiikan asiakysymysten vetovoimaan, vaikka osa arveli, että kiinnostavuus uutiskriteerinä ajaa tulevaisuudessa yhä useammin tärkeyden ohi. Toisaalta otteeltaan keveämmän ja yleisöön menevämmän uutisoinnin nähtiin suorastaan suojelevan politiikan journalismin olemassaolon oikeutusta ja pitävän politiikan pinnalla eri aiheiden välisessä uutiskilvassa.

Haastattelut avaavat tarkastelukulman siihen, miten määrittyvät tärkeä ja kiinnostava suomalaisessa politiikan julkisuudessa 2000-luvulla. 1980-luvulle asti politiikalla sinänsä voidaan nähdä olleen tietynlainen itseisarvo: Eduskunnan lain-säädäntö ja yksittäistenkin kansanedustajien työ kiinnostivat aivan toisella tavalla – ministeritason henkilöiden tekemisistä puhumattakaan. Sitemmin eduskunta-journalismin painoarvo on ollut jyrkässä laskusuunnassa, mikä näkyy myös kansanedustajien saaman palstatilan vähenemisenä.

2000-luvun politiikan mediajulkisuudessa jokaisen on, keskeisimpiä ministereitä lukuun ottamatta, itse ansaittava paikkansa. Samalla tilaa löytyy aikaisempaa enemmän myös viihteellisen julkisuuden avulla esiin ponnistaville poliittikopersoonille, joiden poliittinen painoarvo ei aina korreloi heidän nauttimansa medianäkyvyyden kanssa. Esiin pääsemisessä hyödynnettyjen keinojen voidaankin katsoa monipuolistuneen.

Toisaalta myös politiikantoimittajien rooli on laajentunut. Poliitiikan journalismin henkilökeskeisyys ja brändäys eivät koske vain poliitikkoja, vaan myös toimittajat ovat entistä useammin esillä persoonina. Sanomalehtien toisinaan hyvinkin subjektiivisesta tulokulmasta kirjoitettuja kolumneja ja kainalojuttuja kuvittavat entistä useammin toimittajan kasvot tai jopa kokovartalokuvat. Toimittajat voivat työskennellä Idols-tuomareiden tai tyylikonsulttien tapaan ja arvioida asiakysymysten sijaan etupäässä poliitikkojen ulkoista kompetenssia, heidän luomiin vaikutelmia ja persoonan kiinnostavuutta.

Politiikantoimittaja – poliitikon sparraaja?

Sdp:n varsinainen puheenjohtajavalinta Hämeenlinnan puoluekokouksessa uutisoitiin aivan toisessa tyyli-lajissa kuin kiertuetapahtumat. Toimittajat iloitsivat vapautuneesta tunnelmasta, korostivat historiallista hetkeä ja puolueen uudistumista. Valintapäivänä pidetyistä monista puheista toimittajat poimivat hyväntuulisen aineksen ja kepeät utkukset, ja uutiskuvissa nähtiin vauhdikkaita tuuletuksia sekä tunteikkaita halauksia. Hämeenlinnan torilla tapahtumia seurannut toimittaja ihailikin Urpilaisen hallitsevan hurmaamisen taidon. (Esim. MTV3 Kymmenen uutiset 6.6. ja 7.6.2008.)

Vaikutuksen tekeminen toimittajiin näyttääkin olevan keskeinen taito poliitiikon mediatyössä. Niin politiikantoimittajien haastattelujen kuin heidän kiertueesta esittämien arvioidensa perusteella vaikuttaa siltä, että poliitikkoja ja poliitikkaa arvotetaan Suomessakin entistä enemmän viihdearvolla. Tämä näkyi myös puheenjohtajakiertueeseen kohdistuneissa toiveissa ja odotuksissa.

Kampanjan aikana sdp:n ehdokkaita arvioitiin toistuvasti valjuiksi ja kisaa kokonaisuutena hengettömäksi. Olisiko siis vain hyvä, jos toimittajat entistä ärhäkämmin sakottaisivat poliitikkoja nuutuneesta esiintymisestä ja valovoiman puutteesta, ja näin ruoskisivat heitä aikaisempaa parempiin suorituksiin, räväkämpiin avauksiin ja karismaattisempiin esiintymisiin? Voidaanhan ajatella, että näin kaikki voittaisivat: poliitikot saisivat itsensä – ja ehkä jopa asiansa – julkisuuteen, toimittajat saisivat tehtyä hyviä, eli myyviä, juttuja ja kansalaiset olisivat informoituja ja viihdytettyjä politiikan uutisten ansiosta.

Toimittajien valitsema lähestymistapa tuotti tulkintaa, että poliitikkojen on ryhdistäydyttävä imagoltaan, esiintymiseltään ja tarjoamiltaan vaikutelmilta. Kannattaisiko puolueiden ja poliitikkojen siis ottaa opikseen ja suosiolla muovata käytäntöjään entistä enemmän toimittajia miellyttävään suuntaan? Tulisiko poliittiset prosessit suorastaan räätälöidä tiedotusvälineiden toiveisiin sopiviksi – siis myyviksi?

Jos tavoitteena on politiikan saaminen esille ja otsikoihin, vastaus on kyllä. Riskinä tosin on politiikan show-elementtien voimistuminen entisestään, mikä voi näkyä asiasisällön inflaationa. Pohtia voisi sitäkin, miten median politiikalle asetama toivomuslista tulevaisuudessa näkyy politiikkaan ja etenkin poliittisiin johdotehtäviin rekrytoimisessa. Tuleeko politiikasta vain säkenöivien tähtien pelikenttä, jonne on turha yrittää kuivasti asiapohjalta? Miten tällainen kehitys vaikuttaisi politiikan ydinalueeseen, yhteisten asioiden hoitamiseen? Poliittikka on media-yhteiskunnassa teatralisoitunut, mutta toivottavasti pelkkä politiikan esittäminen ei myöhemminkään riitä, edes politiikantoimittajille.

VTM Mari K. Niemi työskentelee tutkijana Turun yliopiston Eduskuntatutkimuksen keskuksessa, Helsingin Sanomien Säätiön rahoittamassa Poliitiikan journalismin tila ja tulevaisuus -tutkimushankkeessa.

VIITTEET

- 1 Ilta-Sanomat 23.5.2008
- 2 Artikkelin on osa Helsingin Sanomien Säätiön rahoittamaa Poliitiikan journalismin tila ja tulevaisuus -hanketta, jossa kirjoittaja työskentelee tutkijana. Artikkelin analyysin päälähteenä ovat hankkeessa vuodelta 2008 kerätyt sanomalehti- ja televisioaineistot (HS, TS, AL, IS ja IL sekä Yle, MTV3 ja Nelonen). Artikkelissa hyödynnetään myös hankkeen keväällä 2008 tekemiä politiikan toimitusten esimiesten ja politiikan toimittajien laajoja teemahaastatteluja. Haastateltavat olivat seuraavista medioista: HS, TS, IS, IL, Alma Media, Väli-Suomen Sanomalehdet, SK, Yle, MTV3, Nelonen. Haastattelut ovat tekijän hallussa.
- 3 IS 9.5.2008
- 4 Poliitiikan journalismin tila ja tulevaisuus -hankkeen toimittajahaastattelut, kevät 2008. Haastateltu kuvasi työskentelytavoissa tapahtunutta muutosta.
- 5 Ibid.

Poliittinen journalismi on nopeaa ja pinnallista

Tutkija Mari K. Niemen analyysiin sdp:n puheenjohtajan valintaprosessista voi hyvin pitkälti yhtyä. Tapahtumien ketjuhan kulki niin, että Eero Heinäluoman yllättävä ero talvella oli positiivinen kohokohta, sitten puheenjohtajakiertue latisti tunnelman monestakin syystä, kunnes uuden puheenjohtajan valintahetkestä lähti uusi nousu.

Kesällä Jutta Urpilainen unohtui, mutta vaalien lähestyessä hän nousi esille unelmatehtävien aika kriittisessä valossa, mikä tavallaan jatkui vaalitappion jälkeen jopa niin, että hänen kiittelystänsä tehtiin YouTubeen pilkkavideo. Suomessahan on tapana lyödä lyötyä, kunnes sitten jossain vaiheessa tilanne kääntyy marttyyriuden puolelle. Olen melko varma siitä, että jos Jyrki Katainen olisi erehtynyt vastaavaan korostettuun kiittelyyn, asiasta ei olisi nostatettu vastaavaa pilkkaa, vaan ehkä häntä olisi vain mediassa kehuttu äänestäjien huomioimisesta.

Naispoliitikot glamour-kissoina

Kuten Mari K. Niemikin toteaa, niin kyllä edelleenkin nykypäivän politiikan journalismissa kiinnitetään kovin paljon huomiota ulkoisiin seikkoihin. Jos varsinkin nuoresta naisesta on kysymys, niin pukeutuminen, hiukset ja kynsien väri ovat medialle tärkeitä. Urpilaisen osalta on muistettu viitata myös siihen, että kyseessä on koulutukseltaan ja taustaltaan luokanopettaja, jolta vaalitenteissäkkin puuttui vain karttakeppi.

Naispoliitikkojen kepeä kohtelu johtuu osittain myös siitä, että he suostuvat esiintymään sellaisissa asuissa ja tilanteissa, joissa lukijalle välittyvältä viestiltä ei juuri odoteta muuta kuin viihdearvoa. Jutta Urpilainenkin ”erehtyi” nyt vuoden vaihteessa suostumaan Iltalehden aukeamalle valokuvamalliksi, verkkosukkiin ja vetävään kuosiin pukeutuneeksi ”glamour-kissaksi”, mistä syntyi valtakunnallinen

mediakohu. Se oli varmasti ainakin jossain määrin omiaan heikentämään Urpilaisen julkista kuvaa uskottavana ja vakavasti otettavana poliitikkona.

Erlaiset roolileikit ovat sallittuja toisille, mutta joillekin toisille eivät. Kun kokouksen pää-äänenkannattaja Nykypäivä puki puolueen 90-vuotispäivän kunniaksi keskeiset kokoomuspoliitikot mitä mielikuvituksellisimpiin asuihin, sitä pidettiin vain merkinä nykyaikaisesta ja pirteästä puolueprofiilista.

Iltapäivälehdet luovat agendan

Pinnallista, pinnallista, pinnallista. Siinä ehkä ikävin puoli Urpilais-journalismissa. Jokainen suuren puolueen puheenjohtaja saa kyllä nykyään mediassa paljon julkisuutta, mutta miten oleellista tietoa välittyy, on eri asia. Suuri osa siitä keskittyy vain joko hyvien tai huonojen mielikuvien muodostamiseen.

Internet-kaudella esitetään yhä useammin väitteitä yleisön merkityksen korostumisesta. Verkkokeskustelu kasvaa koko ajan, ja kansalaisjournalismistakin puhutaan, mutta perinteisellä medialla on nykyäänkin hyvin suuri rooli siinä, miten politiikka tarjoillaan ja mitä pidetään tärkeänä? Tuskin tässä suhteessa on ainakaan kovin paljon muutosta tapahtunut. Joskus tuntuu, että asioiden tärkeyden määrittävät iltapäivälehdet, joita sitten Hesari, Yle ja MTV3 seuraavat.

Ilkka Kanervan erottamisprosessissa mediaketjun alkupäässä oli vielä Hymylehti. Sen sijaan kansanedustajien "seksiskandaalin" nostattajaksi riitti pelkästään Hesari. Näissäkin julkisuus seurasi julkisuutta. Oman journalistisen linjan vetäminen on nykyään yhä vaikeampaa. Ns. laatulehdetkin täyttävät palstojaan yhä enemmän viihdeluonteisilla uutisilla ja julkkishaastatteluilla.

Nopeaa, kaupallista ja pinnallista

Nykypäivän poliittista journalismia leimaavat ennen kaikkea nopeus, henkilökeskeisyys, kaupallisuus ja visuaalisuus. Ero on suuri varsinkin 1960- ja 1970-luvun poliittiseen journalismiin. Silloin poliitikkoihin suhtauduttiin kovinkin kunnioittavasti. Ei edes Ahti Karjalaisen juopottelusta tehty suuria otsikoita kuin vasta loppumetreillä. Eihän NL:n hyvistä suhteista vastuussa olevaa ulkoministeriä voinut mitenkään nolata! Onneksi tällaisesta journalismista on sentään päästy eroon.

Politiikan journalismin toivotaan menevän syvällisempään, analyttisempään, taustoittavampaan ja kantaottavampaan suuntaan, mutta pelätään kuitenkin, ettei näin käy. Verkkomedian kasvun takia sen arvioidaan muuttuvan yhä hektisemmäksi, reaaliaikaisemmaksi, pinnallisemmaksi ja henkilökeskeisemmäksi.

Nopeus arvotetaan luotettavuuden edelle

Kun aatteet ovat väljähtyneet, politiikan journalismi on viihteellistynyt. Poliitikoista pyritään tekemään joko sankareita tai konnia kulloisenkin trendin mukaan. Skandaalien hakuun poliitikkojen seksikäyttäytymisestä ja puolueiden vaalirahoituksesta riittää journalisteilla kyllä intoa, mutta päivittäisen päätöksenteon rutii-neihin vähemmän.

Ehkä vakavin nykyiseen politiikan journalismiin kohdistettava kritiikin aihe liittyy kuitenkin siihen, että verkkomedian aikana uutisen nopeus syrjäyttää sen luotettavuuden. Media kilpailee ensisijaisesti siitä, kuka ehtii ensin. Toisarvoisempaa on uutisen oikeellisuus ja sen riittävä taustoitus. Epätieteellisten mielipidekyselyjen kirjo lähes päivittäisessä uutistarjonnassa ei myöskään ole eduksi tämän päivän tiedonvälitykselle.

Aimo Massinen on Turun Sanomien vastaava päätoimittaja, jonka ura toimittajana on kestänyt 41 vuotta. Tänä aikana hän on kirjoittanut yli 3000 yhteiskunnallista kolumnia.

Vahtikoiran sijaisrapsutus

Sdp:llä oli keväällä 2008 tuhannen taalan paikka irtautua menneestä ja avata historiassaan uusi sivu, ellei peräti kokonaan uusi kirja. Ero Heinäluoman eroon päättynyt kausi oli todistanut, että puolueelta puuttui uskottava sanoma, uskottava aate, uskottava johto ja uskottava viestintäkoneisto. Seurauksena oli liikkuvien äänestäjien kaikkoaminen, omien apatia, vaalitappio ja kannatuksen pysyvältä vaikuttava alamäki.

Kriisi tarjosi huikeita mahdollisuuksia. Nyt oli tilausta johtajalle, jossa yhdistyisi asioiden hallinta, näky uudesta sdp:stä ja kyky innostaa ihmiset tästä näystä. Kyse oli – ei enempää eikä vähempää kuin – mahdollisuudesta osoittaa Suomelle uusia suunta. Kaivattiin historialliset mitat täyttävää valtionaista tai -miestä.

Sellaista ei noussut esiin. Valtionhoitajapuolueen johtajan valinta ei synnyttänyt aatteellista tulevaisuuskeskustelua, jossa toimittajat innostuvat sdp:n huippupoliitikkojen maalaamista visioista ja innostavista käytännön aloitteista.

Miksi näin kävi?

Tuon esiin kahdenlaisia syitä, jotka liittyvät läheisesti toisiinsa. Toisaalta syyt ovat puolueiden, erityisesti sdp:n, aidossa kriisissä ja kyvyttömyydessä puhutella ihmisiä. Yhtä lailla kyse on suomalaisen journalismin kriisistä, sen epäterveistä perinteistä ja huonosta laadusta.

Mari K. Niemen artikkelista välittyy vaikutelma, että sdp:n puheenjohtajakiertueen heikon medianäkyvyyden ja innottoman vastaanoton taustalla olisi ollut jokin muu asia kuin kaikkein ilmeisin: sanottavan vähyys. Minusta sanottavan vähyys ja ponnettomuus oli pääsyy. Puheenjohtajakiertueen kandidaatit eivät onnistuneet nousemaan alussa kuvaamani – kieltämättä erittäin vaativan – tehtävän mittaisiksi. Heinäluoman eroon johtanut aatteellinen kriisi oli aito ja vakava. Oli ilmeistä, että demareiden piti nyt määritellä tehtävänsä ja paikkansa aatteellisella kartalla uudella ja kekseliällä tavalla. Kaivattiin jotain sellaista, johon Britannian työväenpuolue pystyi Tony Blairin johdolla New Labour -politiikallaan 1990-luvun loppupuolella, tai jotain sellaista älyllisesti haastavaa uutta konservatismia, jota lukuisat ajatushautomot ja intellektuellit kehittelevät oppositiojohtaja David Cameronin johdolla Britanniassa juuri nyt. Tarvittiin uutta sdp:tä, jossa uutta ei olisi vain puheenjohtajan kasvot ja sukupuoli, vaan selkeän pesäeron entiseen tekevä linja.

Kovalle asialle oli tilausta, mutta tällaista rohkeaa aatteellista hyppyä ei nähty. Sdp:n puheenjohtajakandidaatit eivät tuoneet esiin uusia ajatuksia. Jos sellaisia olisi ollut, niistä olisi taatusti innostuttu. Vähintään niistä olisi kerrottu.

Aatteellisen keskustelun sammuminen ja aloitteiden vähyys ovat keskeisiä syitä suomalaisen poliittisen keskustelun latteuteen laajemminkin. Puolueet eivät tuota innostavia ajatuksia. Ne eivät innovoivat, niin kuin liike-elämässä sanotaan. Vai mikä on viimeinen uusi käsite, innostava kiteytys Suomen suunnasta, jonka poliittinen puolue on tuottanut. Lisää aluepolitiikkaa? Lisää ilmaisia palveluita? Ideat ovat 70-luvulta. Entistä vakavammaksi tilanteen tekee, että ideoita ei tule mistään muualtaakaan. Meiltä puuttuvat think-tankit, joiden tehtävänä on syöttää poliittiseen keskusteluun avauksia. Meiltä puuttuu myös tällaista työtä tekevää älymystöä.

Sdp:n puheenjohtajakiertueella tämä aatteellinen neuvottomuus näkyi erityisen vahvasti.

Niemi pyrkii selittämään puheenjohtajakiertueen vaisuutta pääasiallisesti jonkinlaisella journalismin viihteellistymisellä ja henkilöitymisellä. Tutkijan mielestä ”Toimittajien valitsema lähestymistapa tuotti tulkintaa, että poliitikkojen on ryhdyttävä imagonsa, esiintymisensä ja tarjoamisen vaikutelmien suhteen”. Kiertueen asiajulkisuuden vähyys perustuisi tämän tulkinnan mukaan siihen, että nämä uudet journalismin trendit ikään kuin ajoivat asioiden yli.

Näin voi olla. Mutta voisiko valitun lähestymistavan taustalla olla se, että muualtaakaan ei ollut tarjolla? Ei imagosta, vaikutelmista ja esiintymisestä kirjoittaminen suinkaan sulje pois asioista puhumista – jos asiaa on. Yhdysvaltain presidentin Barack Obaman imago ja esiintyminen ovat tarkkaan mietittyjä ja tarkkaan raportoituja. Mutta toisin kuin suomalaiset poliitikot, hän pystyy yhdistämään taitavaan julkisuuspeleinsä raskaan sarjan asia-aloitteita. Hänellä näet on sellaisia.

Toki toimittajilla oli oma roolinsa kiertueraportoinnin latteudessa. Tämän roolin ymmärtämiseksi kohdistaisin katseen yksittäisestä puheenjohtajakiertueesta laajemmalle suomalaisen politiikan toimittamisen käytäntöihin ja historiaan.

Suomalaisen journalismin aivan omintakeinen kulttuuri – jota voi kutsua konsensusjournalismiksi – on sallinut puolueiden vajota aatteettomuuden ja apatian tilaan. Eikä ainoastaan sallinut, vaan jopa edistänyt sitä.

Konsensusjournalismille on tyypillistä länsimaisen vastakkainasettelun korvaaminen toimittajien ja lähteiden yhteistyösuhteella. Me teemme näennäisesti asiallisia henkilöjuttuja, joissa toimittajat kirjaavat kiltisti ylös ja välittävät kansalaisille ministerin ajatukset – toimivat siis ministerin tiedotusosaston jatkeena. Vastataan väittäminen on hampaaton. Jutuista tulee pehmeitä. Pehmeys varmistetaan lopullisesti sillä, että journalistin ohjeet Suomessa lupaavat – toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa ja useimmissa muissa länsimaissa – haastateltavalle mahdollisuuden tarkistaa lausuntonsa ja näin harjoittaa ennakkosensuuria.

Monet toimittajat kokevat, että vallanpitäjien viestin välittäminen uskollisesti on heidän tehtävänsä. Jos oikeaa viestiä ei satu olemaan, tehdään hampaaton juttu, jossa latteudet naamioidaan uutisiksi. Tässä suomalaistoimittajat ovat mestareita.

Konsensusjournalismille on tyypillistä, että se pysyy vapaaehtoisesti suomalaisen mielipideilmaston ahtaissa rajoissa. Se hyväksyy puolueiden samankaltaistumisen ja vierastaa voimakkaita irtiottoja totutusta. Konsensusjournalismille aatteellinen vakaumus on aatteellista vapautta tärkeämpää. Tämän kulttuurin juuret ovat pitkässä itesesensuurin traditiossa, joka asettuu mielellään vallitsevan valtasapajon puolelle. Tietyt mielipiteet ja jopa kysymykset on leimattu ei-toivotaviksi tai kansallista turvallisuutta uhkaaviksi.

Konsensusjournalismin käytännöt periytyvät ja siirtävät journalistipolvelta toiselle vastuullisen sanavapauden vastaisia ihanteita. Televisiosta on mahdollonta löytää politiikan keskusteluohjelmaa, jossa vallanpitäjät pannaan koville vaikkapa BBC:n Hard Talk -ohjelman tapaan. Sen sijaan ihanteina ovat kodikas pehmeys ja viiheellinen junttius. Sanomalehdistä on vaikeaa löytää esikuvia siitä, millaista hyvä, kriittinen länsimainen journalismi parhaimmillaan on.

Kun sdp ajautui aatteelliseen kriisiin, vuosikymmenien journalististen kriteereiden rappio näkyi Niemen havaitsemana puutteena: ”He (toimittajat) odottivat saavansa hyviä vastauksia, mutta kysyivätkö he itse hyviä kysymyksiä?”

Niemen havainto on osuva ja kiteyttää konsensusjournalismin hengen. Kun sdp valitsi uutta puheenjohtajaa keväällä 2008, osasivatko toimittajat hyvillä kysymyksillään edes antaa mahdollisuutta sille, että sdp olisi voinut olla jotain muuta kuin mitä se oli aina ollut?

Uskon, että toimittajat yrittivät. Mutta vaikka he olisivat osanneet, asiat eivät välttämättä olisi olleet yhtään paremmin. Konsensustoimittajat olivat näet nostaneet vuosikymmenen varrella poliittiseen eliittiin joukon, jolta ei kovin paljon uutta ajattelua voinut edellyttää.

Konsensustoimittajat ovat kouluttaneet huipulle pyrkivät poliitikot siihen, että näkemykset eivät ole ainoastaan ei-toivottavia, vaan jopa vaarallisia. Toimittajat ovat hyväksyneet aatteellisen vaihtoehdottomuuden. Valtiokeskeinen konsensusyhteiskunta on yhteisesti hyväksytty maailman parhaaksi järjestelmäksi, jonka kehitys on pikku viilaamista yhdessä vallanpitäjien kanssa. Todellista muutosta kaihdetaan ja pelätään. Pikku hiljaa politiikasta ovat kadonneet ihmiset, jotka iskulauseiden toistelun sijaan ajattelisivat itse.

Sdp:ltä siinä missä kaikilta muiltakin puolueilta on puuttunut sparraaja – länsimaiset standardit täyttävä kriittinen lehdistö – joka kävisi niiden kanssa asiallista, purevaa keskustelua Suomen tulevaisuudesta ja puolueiden tavoitteista. Tämän keskustelun on korvannut nuoleskelevat henkilöhaastattelut, verkkosukissa poseeraaminen ja arkipäivän sattumuksista raportoiminen.

Pikku hiljaa puolueet ovat muuttuneet toistensa kaltaisiksi, jopa niin, että merkittävä osa kansasta ei huomaa mitään eroa, kun hallitus vaihtuu. Seurauksena on välinpitämättömyys yhteisistä asioista ja äänestysprosenttien lasku. Euroopalaisittain ainutlaatuisessa kolmen puolueen konsensusdemokratiassa puolueet voivat ottaa hallituskumppanikseen minkä tahansa muun puolueen. Koalitiot vaihtuvat, mutta hallitusten politiikka pysyy samana. Tällaisessa mielipideilmas-

tossa aatteellinen erottautuminen ei ole toivottavaa, vaan poliittisesti hyvin riskialtista.

Riskejä on, mutta todellisuudessa ne ovat aivan toisaalla, kuin poliitikot lyhytnäköisessä valtopyrkimyksessään luulevat. Euroopan viimeisiin konsensusyhteiskuntiin kuuluvissa Suomessa ja Itävallassa on viime aikoina nähty, että näkemyskilpailun lakkaaminen johtaa ennen pitkää populismiin. Äärinäkemykset täyttävät tyhjiön.

Jossain määrin Niemen kuvaama viihteellistyminen on totta. Varoisin kuitenkin puhumasta ”henkilöitymisestä” monoliittisena ilmiönä. Henkilöjournalismia on monenlaista. Parhaimmillaan kriittinen henkilöjuttu on erinomaista asiajournalismia. Vastuun henkilöiminen on osa länsimaista järjestelmää.

Voisiko Niemen havaitsema asiat sivuuttava henkilöityminen olla eräänlainen toimittajien neuvottomuuden osoitus? Eläinten ystävät tietävät, että neuvoton ja hämmentynyt koira voi harrastaa sijaisrapсутusta. Kun se ei oikein tiedä, miten päin olisi ja mitä tekisi, se saattaa ruveta rapsuttamaan itseään, ikään kuin vain jotain tehdäkseen.

Politiikan journalismin kevyt henkilöityminen on vallan vahtikoiran sijaisrapсутusta, neuvottomuuden osoitus. Jotain tässä olisi tehtävä, mutta ei oikein tiedä mitä.

Me toimittajat käännyimme henkilöiden puoleen, koska perinteiset politiikan instituutiot – puolueet ja etujärjestöt – eivät tuota tuoreita asia-avauksia. Käännyimme henkilöiden puoleen siinä toivossa, että heillä sittenkin olisi takataskussaan jokin avaus, jokin näkemys, että he lipsauttaisivat mielipiteen Suomen suunnasta, tekisivät irtioton mitäänsanomattomista puolueen julkilausumista ja toisiinsa sekoittuvista puolueohjelmista. Jos asiaa ei olekaan, sorrummy ehkä tekemään juttuja kevyellä kädellä – mutta poliitikkoja lähestyessämme odotamme aina salaa, että jostain ihmeestä löytyisi itsenäinen ajattelija. Tällaiset henkilöt pääsevätkin aina julkisuuteen: Sauli Niinistö taloudesta, Liisa Jaakonsaari turvallisuuspolitiikasta, Osmo Soininvaara kaupunkipolitiikasta. Mutta heitä on kovin vähän.

Sdp:n puheenjohtajapelissä heitä ei ollut. Siksi puheenjohtajakierros oli latteaa.

Uusien ajatusten puute on tuhoisaa journalismille. Vallan vahtikoira voi toteuttaa luontoaan vain, jos joku heittää sille pureksittavaksi luun – tiukan uutisen tai hämmästyttävän vision siitä, mitä Suomi voisi vielä meidän elinaikanamme olla. Ellei luuta ole, koira hämmentyy. Pikku hiljaa se väsyä ja siitä tulee itseään neuvottomana sijaisrapсутtava sylikoira.

Taneli Heikka on Alma Median Helsingin toimituksen esimies.

Heidi Hirsto

Markkinamyllerrys ja moraalinärkästys Finanssikriisin esitystavat mediassa

Yhdysvaltain pankki- ja rahoitusalaalla kyteneet ongelmat kärjistyivät syksyllä 2008 kansainväliseksi finanssikriisiksi. Tällöin alkoi tulla ilmi, että lukuisat rahoituslaitokset ympäri maailmaa olivat tehneet sijoituksia ja johdannaissopimuksia, jotka olivat osoittautumassa arvottomiksi. Dramaattiset tapahtumat tarjosivat päivittäismedialle runsaasti uutisia, mutta rahoitusalan ominaispiirteiden voi olettaa asettaneen journalismille myös haasteita. Miten tehdä kriisin ytimessä olevista monimutkaisista rahoitustuotteista ymmärrettäviä suurelle yleisölle? Miten herättää kiinnostusta ja tuoda aihe lähelle lukijoita, kun keskeiset toimijat ovat tuntemattomia tai kasvottomia instituutioita? Lisäksi oli kohdattava kriisijournalismin ikuisuuskyseminen: Miten tasapainoilla vastuullisesti vaaran vähättelyn ja paniikin lietsomisen välillä?

Tämän artikkelin tavoitteena on kuvailla, miten finanssikriisin kärjistymistä käsiteltiin Helsingin Sanomissa ja Kauppalehdessä. Keskityn yhteen finanssikriisin dramaattisimmista viikoista 15.–21. syyskuuta 2008. Tiistaina 16. syyskuuta molemmilla lehdistä julkaistiin uutiset investointipankki Lehman Brothersin hakeutumisesta konkurssiin ja investointipankki Merrill Lynchin päättämisestä Bank of American ostamaksi. Lisäksi vakuutusyhtiö AIG:n kerrottiin olevan vakavissa vaikeuksissa. Vaikka Yhdysvaltain rahoitusalan ongelmista oli kirjoitettu molemmissa lehdistä jo puolentoista vuoden ajan, nämä tapahtumat esitettiin merkittävänä kään-

teenä. Tapahtumia käsiteltiin lehtien uutisetuivuilla ja pääkirjoituksissa. Helsingin Sanomissa kirjoitettiin ”uuden aikakauden alusta” ja ”vuosisadan rahoitusmarkkinakriisistä”.

Erottelin tarkasteluviikon lehdistä kolme diskurssia, joiden avulla finanssikriisiä jäsennettiin: katastrofidiskurssin, strategisen pelin diskurssin ja nationalistisen moralismin diskurssin. Vaikka yksityiskohtainen analyysi perustuu etupäässä aineistoon yhden viikon ajalta, määrittelemäni diskurssit näyttäisivät jäsentäneen finanssikriisiä koskevaa uutisoitua muutenkin kuin tarkasteluviikolla. Diskurssien erottelu perustuu havaintoihin siitä, miten erilaisia metaforia ja muita retorisia keinoja käytettiin lehdissä rakentamaan väitteitä ja yhdistelemään niistä mielekkäitä tarinoita tai merkityssysteemejä. Diskurssien kuvailun tavoitteena on herättää ajatuksia siitä, millaisia taustaoletuksia lehdistön yleisesti käyttämät metaforat ja niitä hyödyntävät diskurssit kantavat sekä millaisia ideologioita kytköksiä ja seurauksia niillä voi olla.

Katastrofin kaltainen finanssikriisi

Sekä Helsingin Sanomissa että Kauppalehdessä nojattiin finanssikriisin raportoinnissa hyvin yleisesti katastrofin, erityisesti luonnonkatastrofin, metaforiin. Katastrofidiskurssissa kriisin keskeisiä luonnehdintoja olivat kaoottisuus, paniikki ja tapahtumien väistämättömyys. Finanssimarkkinoiden *hurrikaanin*¹ esitettiin iskevän melko sattumanvaraisesti katsomatta (pankki)uhrien kokoa, mainetta ja toimintatapoja, ja siten kriisin synty näyttäytyi pitkälti riippumattomana rahoitusalan liiketoiminnasta ja yritysten tekemisistä. Katastrofiin liittyvä puhetapa tarjosi mahdollisuuden kuvailla kriisin dramaattisia käännteitä ottamatta juurikaan kantaa kriisin syihin ja toimijoiden vastuisiin.

Katastrofin merkityksiä rakennettiin lehtijutuissa monenlaisin retorisin keinoin. Tyypillinen finanssikriisin metafora oli tuhoisa luonnonilmiö: *tsunami*, *metsäpalo* tai *maanjäristys*. Lisäksi katastrofinkaltaisuus ilmaistiin esimerkiksi *räjähdyksen* ja *pommin* metaforien avulla. Myös ne näyttäytyivät myrskyn kaltaisina tekijättöminä onnettomuuksina.

”Finanssialan hirmumyrsky keräsi voimia monta kuukautta, kunnes se viimein tällä viikolla iski täydellä teholla Yhdysvaltoihin” (HS 21.9.2008).

”Jos ne [AIG:n luottovakuutukset] olisivat menettäneet arvonsa, jälki rahoitusmarkkinoilla olisi ollut samanlaista kuin miljoonakaupungissa, jonka sydämessä räjähtää vetypommi” (HS 18.9.2008).

Katastrofidiskurssia luonnehti runsas superlatiivien käyttö ja ajallinen vertailu, joilla kriisistä rakennettiin historiallisesti merkittävä ja ennätysmäisen vakava. Osakekurssit laskivat alimmilleen kahteen, kuuteen tai kymmeneen vuoteen; yhtiöiden arvosta katosi muutamassa kuukaudessa tai yhdessä päivässä kolmasosa,

puolet tai kaksi kolmannesta. Rahoitusmarkkinoiden ongelmat rinnastettiin tunnettuihin kriiseihin ja onnettomuuksiin, kuten Yhdysvaltain vuoden 1929 pörssiromahdukseen, 1930-luvun suureen lamaan ja vuoden 2001 terrori-iskuihin. Kriisi esitettiin poikkeustilana, jonka avulla oikeutettiin erilaisia poikkeustoimia, kuten valtion ja keskuspankin väliintuloa. Tapahtumien esitettiin edellyttävän viranomaisilta ja asiantuntijoilta jatkuvaa ja tiivistä seurantaa. *Hätärahoitus, vaaravyöhyke ja kriittinen tila* ovat esimerkkejä poikkeustilasanastosta.

Katastrofin väistämättömyyden merkitys syntyi esimerkiksi merkitykseltään automatiivisilla verbeillä: rahoitusalan yritysten *joutuminen* tai *ajautuminen* vaikeuksiin rakensi eräänlaista rahoitusalan ajopuuteoriaa. Toisinaan väistämättömyys sai myyttisiä sävyjä, kun yrityksiä esimerkiksi *katosi* tai *lakkasi olemasta*.

”Viikko sitten New Yorkin rahakadulla herättiin uuteen todellisuuteen. Kaksi jättimäistä ja maailmankuulua investointipankkia olivat kadonneet.” (HS 21.9.2008.)

Finanssihurrikaanin ensisijaisiksi uhreiksi määrittyivät yhdysvaltalaiset rahoitusalan yritykset. Ne *kamppailivat* ja *taistelivat olemassaolostaan* kuin elävät olennot, ja niitä varten laadittiin *pelastussuunnitelmia*. *Kaatuminen* ja *horjuminen* erilaisten kuilujen ja kohtaloiden *partaalla* olivat molemmissa lehdissä lähes mantramaisen suosittuja metaforia. Uhreina näyttäytyivät siten ihmisten – esimerkiksi asuntovelallisten ja irtisanottavien työntekijöiden – sijaan elollistetut instituutiot, huojuvat jättiläiset. Kun uhrit esitettiin tällä tavalla, niitä kohtaan ei ymmärrettävästi kohdistunut juurikaan myötätuntoa tai sääliä – tyypillisestä katastrofi- tai onnettomuusjournalismista (esim. Koljonen & Kunelius 2005) poiketen. Näin tapahtumat voitiin esittää ongelmattomasti eräänlaisena katastrofiviiviteenä.

Pankkien lisäksi katastrofin mahdollisiksi uhreiksi esitettiin sijoittajat, joiden pelkoa, huolta ja uhkaavaa paniikkia lehdissä kuvailtiin laajasti. Pelkoon kytkey-

tyi lehtien rakentama yleinen epätietoisuus: kukaan ei tiennyt eikä osannut arvioida, miten suureksi kriisi laajenisi ja kuinka vakaviksi sen vaikutukset osoittautuisivat.

”Samaan aikaan kun AIG taisteli olemassaolostaan, sijoittajien pelko syveni eri puolilla maailmaa” (HS 17.9.2008).

Uhkien vastapainoksi rakennettiin turvan ja suojan merkityksiä. Sijoittajien kerrottiin ”etsivän turvaavia vaihtoehtoja” (HS 16.9.2008), jolloin esimerkiksi ”osakemarkkinoilta vapautunut pääoma hakeutui turvallisemmiksi pidetyille korkeamarkkinoille” (KL 16.9.2008). Suojautumismetaforiin liittyi kuitenkin usein pessimistinen vivahde, sillä lehdissä muistutettiin toistuvasti, että kriisin laukaisheet johdannaiset oli alun perin suunniteltu nimenomaan suojautumisen välineiksi ja että monenlaiset turvallisina markkinoidut rahastot ja ”pääomasuojatut” indeksilainat olivat kriisissä menettäneet arvoaan. Katastrofidiskurssiin kuuluikin keskeisesti puhe tavanomaisten mittarien ja arvostusperiaatteiden järkkymisestä.

Kriisi strategisena pelinä: Uusi jako, uudet mahdollisuudet

Toisella tapaa finanssikriisiä jäseni sekä Helsingin Sanomissa että Kauppalehdessä strategisen pelin diskurssi. Siinä finanssialan tapahtumat eivät näyttäneet varsinaisesti kriisinä vaan kiinnostavina pelitapahtumina, ”investointipankkiirien pudotuspelinä” (KL 16.9.2008). Pelidiskurssissa pankin päätyminen varakkoon tai kilpailijan ostamaksi näyttäytyi yksittäisen pelaajan kannalta tappiona mutta pelin kokonaisuuden, eli talouden toiminnan, kannalta normaalina siirtona.

Tässä perusvireeltään rationalistisessa ja teknokraattisessa puhettavassa tapahtumille etsittiin ja esitettiin järkipäisiä selityksiä. Talouden toimijoiden oletettiin tavoittelevan omaa etuaan hyödyntämällä rationaalisesti pelin sääntöjä ja niiden puutteita. Talous näyttäytyi systeeminä, joka on hallittavissa säätämällä muuttujia, eli esimerkiksi lisäämällä läpinäkyvyyttä ja tietoa. Pelidiskurssia voidaan siten arvioida pitkälti uusliberalistisen ideologian ja sen akateemisen aisan, uusklassisen taloustieteen, mukaiseksi (Fine 2001, 7–9; Lemke 2001).

Strategisen pelin puhetapaa rakennettiin erilaisin sanavalinnoin ja metaforin – peli- ja urheilusanaston lisäksi sitä luonnehtivat liiketaloustieteen ja rahoitusalan termit, kuten *alaskirjaukset*, *positiot*, *vastuut* ja *sitoumukset*.

”Viime viikonloppuna Yhdysvaltain keskuspankin konttorissa New Yorkissa pelattiin maailman suurinta pokeripeliä. Panoksena oli Wall Streetin neljänneksi suurimman investointipankin Lehman Brothersin kohtalo.” (HS 16.9.2008.)

”Kolmanneksi suurin tämän alan yritys Merrill Lynch siirtyi 50 miljardin dollarin (35 miljardin euron) suurkaupalla maan kakkospankin Bank of American (BoFA) omistukseen” (HS 16.9.2008).

Talouden tapahtumia ei pelidiskurssissa esitetty luonnonilmiön kaltaisina vaan pikemminkin ihmisten luomien sääntöjen ja normien mahdollistamina ja rajoittamina. Tarkasteluviikon teksteissä käsiteltiin pelin sääntöjen merkitystä viimeaikaisissa tapahtumissa ja myös kerrattiin sääntöjä opettavaan tyyliin.

”Rajanveto selkeyttää pelisääntöjä: myös pankkien osakkeenomistajilla on vastuu omistamastaan yrityksestä, ja tappiot on kannettava” (HS Pääkirjoitus 17.9.2008).

Pelidiskurssin voi kuitenkin ajatella myös ohjanneen ja rajoittaneen sitä, millä tavalla säännöistä ja sääntelystä puhuttiin. Sääntöjä käsiteltiin ensisijaisesti valitsevan pelitilanteen selittämisen ja pelin mallintamisen näkökulmasta. Siten esimerkiksi sääntelyn historiallinen kehitys ja poliittinen konteksti eivät näyttäneet merkityksellisinä, eikä niitä juurikaan avattu lukijoille.

Voittojen ja voittajien osalta katsottiin tiukasti eteenpäin ja korostettiin kriisin avaamia uusia mahdollisuuksia. Niitä toimijoita, jotka olivat jo ehtineet kotiuttaa voittoja kriisin rakentuessa ja kärjistyessä, ei tohdittu juhlia. Sen sijaan kriisi merkityksellistettiin varallisuuden *uusjaoksi*, josta taitavilla toimijoilla oli mahdollisuus hyötyä. Tarkasteluviikon lehdissä niin yritykset, erityyppiset arvopaperisijoittajat kuin kuluttajatkin esitettiin toimijoina, joiden kannalta peli oli jännittävässä ja innostavassa vaiheessa.

”Piensijoittajan tyypillinen virhe on säikähtää huonoista uutisista ja ryhtyä silmitömästi myymään arvopapereitaan. Kriisiaikoina taitavat sijoittajat taas ostavat niitä, kun halvalla kerran saa.” (HS 20.9.2008.)

Finanssipelin viime aikojen häviöinä esitettiin vaikeuksiin joutuneet yhdysvaltalaiset investointipankit ja asuntoluotottajat. Joissain jutuissa arvioitiin, että investointipankkien pelistrategia, eli ’liiketoimintamalli’, olisi kokonaisuudessaan viallinen tai vanhentunut. Huonosti menestyneiden yksittäisten pelaajien esitettiin lähteneen mukaan liian vaikeaan toimintaan.

”Luottoriskejä on paketoitu ja myyty niin monimutkaisina tuotteina, etteivät ostajat ole olleet perillä, mitä paketissa lopulta on ollut” (HS 17.9.2008).

Lehtien voi arvioida kierrättäneen paikoin melko sinisilmäisesti väitteitä rahoitusalan toimijoiden taitamattomuudesta ja tietämättömyydestä. Pelidiskurssissa huonoa menestystä selitettiin esimerkiksi sillä, että toimijat ”luulivat markkinoiden kasvavan ikuisesti” (HS 16.9.2008). Joidenkin kirjoitusten mukaan rahtunekin tervettä järkeä olisi riittänyt estämään pahimmat ongelmat.

Nationalistinen moralismi: Holtittomien jenkkien oma sotku

Kolmatta määrittelemääni finanssikriisin diskurssia voi luonnehtia nationalistis-moralistiseksi. Kriisi näyttäytyi siinä tiettyjen rahoitusmarkkinoiden toimijoiden itse aiheuttamana sotkuna tai sairautena. Nämä toimijat ja koko kriisin alkulähteet esitettiin leimallisesti amerikkalaisina. Tapahtumia tarkasteltiin suomalaisesta näkökulmasta, ja kriisin esityksissä hyödynnettiin amerikkalaisuuden ja suomalaisuuden liittyviä merkityksiä ja stereotyyppioita.

Moralistisessa diskurssissa kriisin syypäiksi esitettiin rajattu joukko toimijoita, joiden poistaminen tai poistuminen systeemistä riittäisi tervehdyttämään järjestelmän.

”Järjestelmä saa nyt itse puhkoa mätäpaiseensa (...) Pitkällä tähtäimellä tuloksena on ehkä terveempi järjestelmä.” (HS 16.9.2008.)

Näin Yhdysvaltain rahoitusmarkkinoiden ongelmat rajattiin pitkälti erillisiksi niiden globaalista taloudellisesta, poliittisesta ja diskursiivisesta kontekstista – ikään kuin ongelmia aiheuttaneet toimintatavat olisivat ominaisia vain jollekin pienelle erityisjoukolle. Vaatimukset siitä, että rahoitusalan toimijat saavat siivota oman sotkunsa, tekivät niiden toiminnasta kuin rikollisten välienselvittelyä: jotakin, joka ei kuulu meille ja jota ei tapahdu meidän takapihalla.

Finanssikriisin moralistiseen diskurssiin kuului olennaisena osana eronteko moraalisten ”meidän” ja epämoraalisten ”muiden” välille. Epämoraalisuus liitettiin usein erityisesti amerikkalaisiin toimintatapoihin, kun taas perinteiset eurooppalaiset ja eritoten suomalaiset toimintatavat näyttäytyivät kunniallisina. Nationalististen merkitysten rakentamista tukivat lehtien lähdekäytännöt. Tapahtumia kommentoineet suomalaispankkien ja hallituspuolueiden edustajat arvioivat odotetusti, että suomalaiset pankit ovat toimineet vastuullisemmin kuin ulkomaalaiset.

”Suomalaiset pankit ovat Kataisen arvion mukaan toimineet vastuullisemmin kuin pankit ulkomailla eikä ongelmaluottojen määrä ole pulma. Yhdysvaltain kaltaisia vaikeuksia täällä ei ole näkyvissä.” (KL 17.9.2008.)

Vaikeuksiin joutuneiden ulkomaalaisten pankkien esitettiin vastaavasti ylenkatsoneen riskejä ja *tärvänneen* varoja *eksoottisiin* sijoituskohteisiin. Yksi Helsingin Sanomien suosikkisanoista finanssikriisin kuvailussa tarkasteluviikolla oli *holtiton*: yhdysvaltalaisia investointipankkeja syytettiin holtittomasta riskinotosta ja asuntoluottoyhtiöitä holtittomasta luotonannosta. Lisäksi talouden toimijoita syytettiin esimerkiksi ahneudesta ja kohtuuttomuudesta voittojen tavoittelussa. Diskurssin taustalta hahmottuvatkin protestanttisen etiikan ja talonpoikaisten hyveiden ihanteet, kuten säästäväisyys, ahkeruus, kohtuullisuus ja kurinalaisuus (Kantola 2002, 144–7; Heinonen 1998).

Moralistisessa diskurssissa rakentui kahdenlaisia uhreja: kohtalonsa ansaitsevia moraalittomasti toimineita rahoitusalan yrityksiä ja sympatiaa ansaitsevia viattomia sivullisia. Tehokeinona käytettiin vastakkainasetteluja, joissa moraaliton spekulointi rinnastettiin elämän perusedellytyksiin, kuten asumiseen ja eläkkeisiin. Yhdysvaltalaisia investointipankkeja ja asuntoluotottajia arvosteltiin myös suoranaisestä huijauksesta, harhaanjohtamisesta ja riskien tietoisesta tai tahallisesta piilottamisesta. Huijauksen merkitystä rakennettiin myös kuvailemalla voimakkaasti ohjaavaa tai suostuttelevaa toimintaa (*myydä, mainostaa tai tyrkyttää*), jonka kohteena oli tällaiselle toiminnalle erityisen alttiita (*köyhiä, lukutaidottomia ja maksukyvyttömiä*) ihmisiä tai organisaatioita.

”Slavic Villagessa, Clevelandin autioituvalla omakotialueella Ohiossa näkyvät maailman finanssikriisin syyt ja seuraukset. Täällä köyhille tyrkytettiin vuosien ajan asuntolainoja ja osamaksusopimuksia kyselemättä lainkaan, pystyvätkö lainanottajat maksamaan velkaansa takaisin. Ehdot olivat usein kierot ja kovat.” (HS 21.9.2008.)

Sisällöllisten valintojen ja väitteiden lisäksi moralistinen diskurssi toteutui tyylillisissä ja tekstilajivalinnoissa. Tyypillisiä olivat ironiset ja sarkastiset sävyt, joita tuotettiin esimerkiksi vähättelevän ja harkitsemattoman puuhastelun merkityksiä sisältävillä verbien frekventatiivijohdoksilla, kuten *rakennella* ja *kehittää*. Samaa tarkoitusta palvelivat arkityyliset, kaunokirjalliset tai muuten kontekstissa epätyypilliset sanavalinnat ja ilmaukset. Kulttuurierojen merkityksiä luotiin myös viittauksilla populaari- ja kulttuurikulttuuriin Wall Street -elokuvasta aina hampurilaisiin. Jälkiviisas(tele)va moralistinen tyyli syntyi siten retoristen keinojen yhdistelmänä. Sitä viljeltiin erityisesti kommenttityyppisissä jutuissa.

”Kyse oli niistä asuntolainoista, joita myönnettiin Yhdysvalloissa lähes maksukyvyttömille ihmisille. No, porukat eivät oikeasti kyenneet maksamaan lainojaan takaisin, asuntomarkkinat romahtivat ja tässä ollaan: vuosikymmenen finanssikriisissä.” (HS 17.9.2008.)

Ylipäänsä voidaan arvioida, että paheksunta tai närkästys oli lehdissä usein melko ylimalkaista ja sen perusta jäi epämääräiseksi. Miten on tulkittavissa esimerkiksi *holtittomuus*, kun puhutaan rahoitusalan yritysten toiminnasta ja riskienhallinnasta? Voidaan pitää melko epätodennäköisenä, että lehdistö arvostelisi yritystä holtittomasta toiminnasta ennen, kuin yritys on joutunut vaikeuksiin. Moralistisesta sävystä huolimatta holtittomuussytöksissä ei siten ehkä ollutkaan kyse tietynlaisen toiminnan moraaliperustaisesta paheksunnasta vaan huonon bisneksen huonosta selityksestä.

Loppuhuomautuksia: Moraalin ja menestyksen liitto

Nostin artikkelin alussa esiin finanssikriisin uutisoinnin mahdollisia haasteita: kuinka tasapainoilla huolen lietsomisen ja vähättelyn välillä ja kuinka tehdä rahoitusalan tapahtumat läheisiksi, ymmärrettäviksi ja kiinnostaviksi suurelle yleisölle?

Medialla on tärkeä ja vaikea rooli tilanteissa, joissa vaakalaudalla ovat tavallisten ihmisten rahat ja taloudelliset näkymät. Esimerkiksi 2000-luvun vaihteen niin sanotun it-kuplan yhteydessä mediaa arvosteltiin huuman lietsomisesta ja riskien vähättelystä. Yleinen näkemys tuntuikin olevan, että raha-asioissa tiedotusvälineiden tehtävä on pitää ihmiset valppaina ja varuillaan. Tässä valossa finanssikriisin yhteydessä viljeltyä epämääräistä moralismia ja ylimalkaisia katastrofi-metaforia voidaan pitää tiedotusvälineiden kannalta suhteellisen turvallisina ja siten myös ymmärrettävinä retorisinä strategioina. Niiden avulla välittyy vaaran tuntu ja journalismissa on sopivan kriittinen sävy – samalla kuitenkin välttään tekemästä ainakaan suoranaisia virhearviointeja esimerkiksi kriisin syistä ja vaikutuksista.

Läheistämisen ja mielenkiinnon herättämisen keinoja lehdet näyttävät löytäneen ennen muuta katastrofin ja synnin kuvastoista ja kulttuurisista stereotyyppioista. Rahoitusalan toimintatavat ja toimijat voivat kulkea uusilla ja vaikeilla nimillä, mutta kertomusten ainekset ovat tutut: suurten ja mahtavien näyttävä tuho, syntisten surkea kohtalo, sekä moraalien ja perinteen voitto. Näiden kuvien rinnalla lehdet kuljettavat myös viileämpää talous-rationalistista kertomusta, joka faktuaalistaa ja normalisoi rahoitusmarkkinoiden tapahtumat sekä legitimoivat valitsemia talouden rakenteita ja käytäntöjä. Journalismien objektiivisuuden, puolueettomuuden ja moniäänisyyden ihanteiden mukaisesti tarjolla on siis kullekin sopiva kertomus.

Yhtenä finanssikriisin uutisoinnin kiinnostavana piirteenä voidaan pitää rationalistisen pelidiskurssin ja nationalistis-moralistisen diskurssin välistä dynamiikkaa. Useista teksteistä oli vaikeaa erottaa, paheksuttiinko rahoitusalan toimijoita taloudellisiin vai moraalisin perustein. Rationalistinen pelidiskurssi ja nationalistinen moralismi löivät kättä esimerkiksi lehtien arvioidessa suomalaisen pankkialan toimintaa. Perinteisiä toimintatapoja, kuten pankkitalletuksiin perustuvaa rahoitusta, kiiteltiin niin moraalisten ja konservatiivisten arvojen kuin taloudellisen menestyksenkin perusteella. Koska siis pankkialan tilanne näytti Suomessa tietyllä hetkellä paremmalta kuin monissa muissa maissa, tarjoutui oiva tilaisuus juhlia perinteisiä suomalaisia arvoja.

Jonkinlaisia sisällöllisiä aukkoja finanssikriisiä käsittelevässä journalismissa näyttäisivät olleen kriisin poliittisten ja historiallisten edellytysten käsittely ja tulevaisuuden arviointi. Millaisessa järjestelmässä ja ideologisessa ilmapiirissä ja millaisten päätösten, käytäntöjen ja rakenteiden kautta kriisin syntyi tuli alun perin mahdolliseksi? Millaisten ehkä edelleen voimassa olevien poliittisten ja

taloudellisten tavoitteiden kautta järjestelmä oikeutettiin? Ketkä sitä olivat luomassa ja ketkä siitä ehtivät hyötyä? Mitä järjestelmälle tapahtuu seuraavaksi?

Alkusyksystä 2008 toimittajien saatavilla olisi kuitenkin jo ollut monenlaisia analyyseja esimerkiksi Yhdysvaltain 1990- ja 2000-lukujen talouspoliittisten päätösten vaikutuksista rahoitusmarkkinoiden ongelmien syntyyn. Tutkijat ja ainakin jotkin yhdysvaltalaiset tiedotusvälineet jäljittivät tuolloin yksityiskohtaisesti niitä poliittisia prosesseja, joissa rahoitusalan sääntely oli viime vuosikymmenien aikana muutettu vapaaehtoisuuteen nojaavaksi itsesääntelyksi. Keskustelua käytiin myös siitä, miten lähihistorian talousskandaaleissa oli tilkitty kestäättömästi akuutteja vuotoja mutta jätetty järjestelmä pääpiirteissään koskemattomaksi. Suomalaisissa päivälehdissä näin syvällistä ja yksityiskohtaista kriisin rakenteiden tarkastelua ei juuri ollut havaittavissa ainakaan kriisin kärjistyessä syksyllä 2008. Ehkä hieman yllättäen kriisin poliittisia juuria käsiteltiin tarkasteluviikolla yksityiskohtaisemmin Kauppalehdessä kuin Helsingin Sanomissa.

Molemmille tässä tarkastelluille lehdille voi antaa tunnustusta rahoitusmarkkinoiden ongelmien pitkäjänteisestä ja jatkuvasta raportoinnista. Molemmissa lehdissä Yhdysvaltain rahoitusmarkkinoita seurattiin kohtalaisen tiiviisti ainakin maaliskuusta 2007 alkaen, jolloin niin sanottujen subprime-asuntolainojen ongelmat alkoivat tulla näkyviin. Kriisin laajeneminen ei näin ollen päässyt yllättämään suomalaisia tiedotusvälineitä eikä niitä seuraavaa yleisöä.

KTM Heidi Hirsto on tohtoriopiskelija Helsingin kauppakorkeakoulussa. Hänen väitöstutkimuksensa käsittelee sijoittajavetoisen talouden diskursseja suomalaisessa mediassa ja julkisessa keskustelussa.

VIITTEET

- 1 Kursivoidut tekstikohdat ovat useissa eri jutuissa esiintyneitä ja siksi yksilöimättömiä poimintoja aineistosta.

LÄHTEET

- Fine, Ben (2001): *Social Capital versus Social Theory. Political economy and social science at the turn of the millennium*. London: Routledge.
- Heinonen, Visa (1998): *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kuluttajaneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Lemke, Thomas (2001): 'The birth of bio-politics': Michel Foucault's lecture at the Collège de France on neo-liberal governmentality. *Economy and Society* 30 (2), 190–207.
- Kantola, Anu (2002): *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Koljonen, Kari & Kunelius, Risto (2005): *On vain yhteinen suru. Onnettomuusjournalismin muutossuuntia Kuurilasta Konginkankaalle 1957–2004*. Teoksessa: Rahkonen, Juho (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja. Tiedotustutkimus 1/2005*, 34–59.

”Pitäiskö jokaisen Pihtiputaan mummon ymmärtää, miksi leskien raiskaaminen Sambiassa on ongelma?”

Kehitysmaajournalismin kurssi Afrikassa ja Suomen freelance-markkinoilla

”Siinä on se painiminen, kenelle niitä [kehitysmaita koskevia] juttuja oikeesti kirjoitetaan. Kirjotetaanks niitä vaan sille pienelle vähemmistölle, joka tietää näistä asioista, vai pitäiskö jokaisen Pihtiputaan mummon ymmärtää, miks leskien raiskaaminen Sambiassa on ongelma (...).”

Näin eräs Jyväskylän yliopiston journalistiikan opiskelija kuvasi kokemustaan kehitysmaa-aiheisten juttujen kirjoittamisesta tekemissäni haastatteluissa huhtikuussa 2008. Oli kulunut noin neljä kuukautta Sambiaan, Afrikkaan, suuntautuneesta opintomatkastasta, joka oli huipennus Suomessa käynnistyneelle journalistiikan kehitysmaajournalismin kurssille¹. Matkan aikana kuusi 22–30-vuotiasta toimittajaopiskelijaa vietti ensin viikon Sambian pääkaupungissa Lusakassa ja sitten kaksi viikkoa maaseudulla paikallisten ihmisten elämään ja kehitysyhteistyöhankkeisiin tutustumassa. Heidän tehtävänään oli tehdä ja myydä juttuja suomalaiseen mediaan.

Vierailukohteet Sambiassa ja juttujen aiheet opiskelijat saivat ja joutuivat tällä kurssilla valitsemaan itse. Heidän aiheisiinsa kuuluivat esimerkiksi hiv ja aids, vammaiset, naisten ja leskien asema, kehitysapu ja -politiikka, ilmastonmuutos ja sen vaikutukset muun muassa maanviljelyyn Sambiassa. Kurssilaiset olivat etukäteen yhteydessä paikallisten, mahdollisten vierailukohteiden yhteyshenkilöihin sähköpostitse ja puhelimitse. Kurssi työllisti näin runsaasti niin ennen matkaa, sen aikana kuin Suomeen paluun jälkeenkin.

Kevään, kesän ja vielä syksyn 2008 aikana opiskelijat myivät juttujaan vaihtelevalla menestyksellä. Valtaosa jutuista on nyt julkaistu. Niitä on ilmestynyt sanoma-, viikko- ja ylioppilaslehdissä, kuten Etelä-Suomen Sanomissa, Keskisuomalaisessa, Maaseudun Tulevaisuudessa, Uutispäivä Demarissa sekä Jyväskylän ylioppilaslehdessä. Juttuja ovat julkaisseet myös Invalidiliiton IT- ja Sato-konsernin Kotona-lehti sekä Tiedonjyvä, joka on Jyväskylän yliopiston tiedotuslehti. Muutama juttu on edelleen myymättä ja julkaisematta; opiskelijoiden oli vaikeaa myydä juttuja nimenomaan aikakauslehtiin.

Yhtä oikeaa vastausta tai helppoa ratkaisua matkan yhteydessä syntyneisiin journalismia koskeviin kysymyksiin opiskelijoilla ei tekemissani haastatteluilissa ollut. Avoimia kysymyksiä kehittyviä maita koskevien juttujen tekemisestä ei mielessä ollut vain muutamia, vaan niitä oli kasapäin. Miksi kehitysmaa-aiheisten juttujen myyminen on vaikeaa? Miksi paikallisen näkökulman puuttuminen on sanomalehden tuottajalle tai uutispäällikölle peruste hylätä juttu? Miten ihmeessä juttuun Sambian naisten elämästä voisi tai pitäisi saada paikallinen – vaikkapa savonlinalainen – näkökulma? Onko medialla globaalia vastuuta, ja jos on, mitä siitä seuraa tai pitäisi seurata?

Opiskelijat oppivat vastaisen varalle paljon tiedonhankinnasta, haastattelemisesta ja vieraassa kulttuurissa työskentelystä: miten kannattaa toimia esimerkiksi silloin, kun saapuu kylään, jossa kukaan ei tunnu tietävän, kuka olet, kun yhteistä kieltä ei ole ja kun ihmisten kokemukset toimittajan kanssa toimimisesta ovat ole mattomat. Kurssi ja matka tuottivat myös ideoita ja näkökulmia kehittyviä maita koskevasta journalismista ja sen kehittämisestä sekä journalismin halusta ja mahdollisuuksista ratkoa globaaleja ongelmia.

Tässä artikkelissa analysoin ensin opiskelijoiden näkemyksiä hyvästä kehitysmaita koskevasta journalismista. Kiinnitän huomiota erityisesti siihen, miten he perustelevat näkökantojaan sambialaisista ihmisistä, sikäläisestä elämänmenosta ja toimintatavoista Sambiassa tekemiensä havaintojen avulla. Toiseksi käsittelen juttujen kirjoittamista ja myyntiä, joka osoittautui omaksi mielenkiintoiseksi vaiheekseen journalismin toimintatapojen opiskelussa. Analysoin lopuksi opiskelijoiden kokemuksia siitä, mitä kirjoittamisprosessi opetti heille kehitysmaajournalismin tekemisestä, ja sitä, millaisiksi he juttuja myydessään kokivat kehitysmaita koskevat freelance-journalismin ihanteet ja käytännöt.

Tutkimusaineistoni keräsin osallistuvana havainnoijana² Sambian matkalla: Olin opiskelijoiden mukana maaseudulla juttukeikoilla, jotka matkoineen veivät muutamista tunteista koko päivään. Valokuvasin opiskelijoita juttutilanteissa, ja kirjoitin muistiinpanoja esimerkiksi haastattelutilanteista tai käymistämme keskusteluista. Havainnoinnin lisäksi aineistoni koostuu opiskelijoiden kanssa matkan aikana käytyistä vapaamuotoisista keskusteluista. Aineistoon kuuluvat myös opiskelijoiden kirjoittamat matkaraportit ja Suomessa matkan jälkeen tekemäni teemahaastattelut, joihin tämä artikkeli ensisijaisesti perustuu.

Hyvä kehitysmaita koskeva journalismi ja sen tekemisen vaikeudet

Millaisia ajatuksia kenttätyöskentely herätti opiskelijoissa kehitysmaita koskevan journalismin tekemisestä, muodoista ja kehittämistarpeista? Yhtä vastausta aineistosta ei nouse, semminkin kun ei nouse vain yhtä, vaan useita afrikkalaisia ja sambialaisia todellisuuksia. Äärimmäinen köyhyys ja ihmisten positiivisuus limittyvät

ja tulevat opiskelijoiden haastatteluissa vahvasti esiin. Vaikka puutteellisuuden ja ihmisten kärsimyksen sekä nälkäisten, sairaiden ja slummissa elävien lasten näkeminen läheltä ei ollut opiskelijoille yllätys, kokemus oli monelle ahdistava ja mieleenpainuva. Yllättävää oli kuitenkin samaan aikaan ihmisten positiivisuus, ystävällisyys, elämänilo, ylpeys, omanarvontunto ja omavaraisuus sekä kehityksen merkit. Ne kiinnostivat vähintään yhtä paljon opiskelijoiden huomiota ja tuntuivat ristiriitaisilta, koska heistä median kehityksimaista välittämä kuva on huomattavasti ankeampi. Tämän on tuonut esille myös usea kehitysmaajournalismia koskeva tutkimus.

Osa opiskelijoista vieraili hiviin sairastuneille tarkoitettussa lastenkodissa ja koulussa. Yksi ryhmän opiskelija kuvasi lasten elämäniloa ja omanarvontunnetta näin:

” Oli jotenkin uskomatonta nähdä lasten elämänilo ja innostus kaikesta, vaikka he tiesi oman tilanteensa. (...) Tuntu, et meillä oli pää ihan pyörällä, kun heillä oli hirveän vahva omanarvontunto ja että heitä on syrjitty koko heidän elämänsä sen takia, että heillä on hiv.”

Tällaisten havaintojen peilinä useassa haastattelussa tulee esiin se, että suomalaisen ja länsimaisen journalismin näkökulmaa pitäisi avartaa ja että kehittyviä maita koskevien uutisten pitäisi olla nykyistä positiivisempia: elämänilo ja myönteinen kehitys tulisi osata välittää paremmin. Miksi? Myönteiset jutut ovat opiskelijoista ehkä helpompia lukea. Mahdollisuuksien, energisten ihmisten ja hyvien ideoiden näkyminen länsimaisessa mediassa on opiskelijoista tärkeää myös siksi, että näin luotaisiin länsimaisiin ihmisiin uskoa avustamisen ja yhteistyön mielekkyyteen sekä kehittymisen mahdollisuuteen. Näin voitaisiin mahdollisesti tukea myös kehitysmaiden taloudellista ja sosiaalista kehitystä sen sijaan, että kriisi- ja ongelmakeskeiset jutut turruttavat ihmiset siihen käsitykseen, ettei kehitysmaiden oloja voida parantaa.

Myönteisen ja usein hitaan kehityksen esittämisen ei opiskelijoista tule tapahtua journalismin perustavan ihanteen, eli objektiivisuuden, kustannuksella, eikä se heistä sitä olisikaan. Pikemminkin tällainen esitystapa tekisi kehitysmaauutisoinnista aiempaa totuudenmukaisempaa, rehellisempää, taustoittavampaa ja moniulotteisempaa, koska avustus-, kriisi- tai poikkeustilajournalismi jää helposti pinnalliseksi, vaille tapahtumien ja ilmiöiden syy- ja seuraussuhteiden pätevää analyysia.

Positiivisten asioiden huomioinnin lisäksi osa opiskelijoista haluaa tavoitella kehityksimaista nykyistä ihmisläheisempää uutisointia, ”ihmisten tarinoita”. Ihmisläheisyyden vaatimuksen voi nähdä kaiuksi paitsi siitä, että arjesta, ihmisläheisyydestä ja kiinnostavuudesta on tullut journalistisen työn ihanteiden avainsanoja suomalaisessa mediassa, myös siitä, ettei ihmisläheisyyteen pääseminen ole käytännössä aina helppoa. Esimerkiksi tutustuessaan useisiin Suomen ja muiden maiden rahoittamiin kehitysyhteistyöprojekteihin osa opiskelijoista huomasi kantapään kautta huomionsa kohdistuneen itse projektiin, ja näin kiinnostavimmat kysymykset jäivät ehkä kysymättä.

Miksi ihmisläheisen jutun vaatimien ainesten hankkiminen ei sitten aina ollut helppoa, vaikka ihmiset kylissä olivat ystävällisiä vieraita kohtaan ja jotkut kertoivat hyvin avoimesti kokemuksistaan toimittajalle? Henkilökohtaisten ja vaikeisiin asioihin pureutuvien kysymysten esittäminen vaatii opiskelijoista sekä toimittajalta että haastateltavilta kykyä ja rohkeutta keskustella niistä, haastateltavilta lisäksi halua tuoda yksityisiä asioita julkisuuteen.

”Tosi vaikee oli saada yksittäisiä ihmisiä tai projektin ulkopuolisia avustuskohteita keskustelemaan. Siinä vaiheessa jos sai keskustelemaan, jään rikkominen [oli] hyvin hyvin haastavaa. (...) Aluks [se oli kiinni] ehkä vähän omasta rohkeudesta, et olis pitäny mennä vaan nostamaan niitä esille ja ottaa vaan aikaa siinä tilanteessa, ettei noudata välttämättä vierailukaavaa. Toinen oli, että ihmiset oli vähän skeptisen olosia.”

”Sit meillä oli paljon aids-, vammaisaiheita, et mulla ei oo hirveesti kokemusta esimerkiksi vammaisten haastattelusta tai lähestymisestä tällä tavalla. Et se saattoi tuoda oman lisänsä siihen. Ehkä tietynlainen varovaisuus, koska ihmiset kyllä halus kovasti puhua ongelmistaan ja asioista, mutta ei ehkä suomalainen kehtaa niin helposti mennä kysymään aids-orvoista, malariakuolemista ynnä muista. Siinä oli varmaan sekini, että ihmiset puhu mielellään tietyistä teemoista, mut että se yhdistetään arkielämään ja näkökulmaan, mitä me toimittajina halutaan, se ei ollu taas yhtään niin itsestään selvä asia heille. Ehkä sitä perhettä ei haluta tuoda [julkisuuteen], vaikka se asia tuodaankin.”

Problematiikkaan liittyy se, että kyliin ja ihmisten luokse on Sambian kaltaisessa maassa vaikea päästä ilman etukäteissuunnittelua sekä johtaja- ja välityshenkilöitä, kuten kehitysyhteistyöprojektien vetäjiä tai opettajia. He auttavat käytännön asioissa ja toimivat usein myös tulkkeina ja kuljettajina. Nämä ihmiset auttavat toimittajaa parhaimmillaan rakentamaan luottamuksellista suhdetta paikallisiin ihmisiin ja saamaan heitä puhumaan henkilökohtaisesta elämästään. Kääntöpuolena opiskelijoista näissä käytännöissä on se, että tilanteet saattavat olla kovin tehdyn ja prhenkisen oloisia, joten aitoja kokemuksia tai kriittistä tietoa on vaikea saada:

”Huippujournalisti ei varmaan turvautuis ennalta sovittuun tiedotustapahtumaan, kaikki on tullu paikalle ja varautunu siihen, et sinne tulee toimittajia ja ne pitää puheet ja esittelee oman hankkeensa parhaat puolet, ja ne on sitä kuukausia valmistellu. Tämmösen ikään kun objektiivisen tiedon hankinnan kannalta emmä tiedä, kuinka hyvä tommonen on. Mut toisaalta, jos sinne menis ihan kylmiltään paikalle ja sanois, et mä haluan tietoa tästä ja tästä, se vois olla tosi vaikeeta. (...) Pitää suhtautua sillai, et he paikan päällä tietysti sanoo, et kaikki on menny tosi hyvin, mut todellinen tieto pitää hankkia jostain muualta.”

Kuten edellinen katkelma kertoo, osa koki paikan päällä, että projektin henkilöt pyrkivät joissain tapauksissa antamaan hankkeesta ja sen tuloksista todellisuutta paremman ja kriittikömmän kuvan, koska he pyrkivät varmistamaan sille myönteisellä julkisuudella lisärahoitusta. Tällöin he eivät välttämättä myöskään antaneet

varsinaisten asianosaisten kertoa mielipiteistään, kuten seuraava haastattelukatkelma ilmentää. Se on tilanteesta, jossa yhdyshenkilöt ovat vieneet journalistiikan opiskelijat tutustumaan hiv-lasten kouluun, jonne on kutsuttu paikalle muutamia oppilaita ja vanhempia haastattelua varten:

”Saatiin esittää nuorille kysymyksiä luokahuoneessa. Se tilanne oli kaikkea muuta ku rento ja aito, koska nämä nuoret ei puhunu englantia, vaan he puhu heimokieliiän, ja tämä mies, joka oli projektin yhdyshenkilö, käänsi heidän sanomisiansa. (...) Esimerkiksi minä kysyin naisten ja tyttöjen asemaan liittyen, kokeeko he siinä luokkatilassa tulevansa huomioiduksi samalla tavalla kun pojat. Sieltä yks tyttö nosti kätensä ja nousi seisomaan. Sieltä tuli niin kiukkunen puhetulva. Siitä näki, että sieltä tulee kritiikkiä, että sieltä tulee todella aitoa kritiikkiä. Tämä mies kääntää sen meille ihan pokkana, että ei ole mitään ongelmaa, et meidät huomioidaan ihan hyvin. Näin hän sanoi, ja kun sen näki, ettei totuus ole näin.”

Kokemuksia juttujen myyntitorilta

Juttujen kirjoittaminen ja myynti osoittautuivat kurssin kokonaisuudessa tärkeäksi journalismin käytäntöjen oppimisen ja haastamisen ympäristöksi. Keskityn tässä erityisesti opiskelijoiden kokemuksiin Sambiaa, Afrikkaa ja laajemmin kehitysmaita koskevan suomalaisen journalismin ihanteista ja käytännöistä, joihin he törmäsivät juttuja myydessään.

Valmiit kontaktit toimituksiin auttoivat juttujen myynnissä. Moni myikin juttunsa päivä- tai viikkolehden, jossa he olivat aikaisemmin olleet kesätoimittajina. Vaikka opiskelijat ovat saaneet suurimmaksi osaksi juttunsa myydyksi, vahva kokemus ryhmässä oli, että kehitysmaa-aiheisia juttuja otetaan ja julkaistaan suomalaisessa mediassa ”surullisen vähän”. Juttujen myyminen olikin opiskelijoista ”aika vaikeaa”, ”vaikeaa”, ”yllättävän vaikeaa” tai ”ihan älyttömän hankalaa”. Useat niistä toimituksista, joihin he ottivat yhteyttä, olivat ”yllättävän haluttomia” ostamaan tarjottuja juttuja, ja osa jutuista olikin ”torpedoitu”.

Opiskelijat itse eivät olleet kaikilta osin tyytyväisiä juttuihinsa, vaan näkivät jatkossa tärkeäksi esimerkiksi keskittymisen laajoihin asiakokonaisuuksiin kehitysyhteistyöprojektien sijaan tai positiivisiin aiheisiin ja näkökulmiin. Juttujen myynnin vaikeutta juttujen painotukset, mahdolliset puutteet ja ongelmat eivät kuitenkaan selitä, sillä aina juttuja ei edes otettu luettavaksi. Näin usean uutispäällikön kanssa jutuistaan keskustellut opiskelija:

”Yllättävän haluttomia nää [uutispäälliköt] on monet ollu. Ei oo alottanu ees keskustelemaan. Heti saman tien, kun on esittäny aiheen, ni [on todennut, että] ei oo meiän juttu.”

Opiskelijoiden pettynyt havainto on, että jutut niputetaan usein yhteen ”Afrikkamössöksi” riippumatta siitä, mitä maata ne käsittelevät, ja aihe saatetaan katsoa käsitellyksi, jos siitä on ollut juttu viimeisen vuoden aikana. On toki muistettava,

että lehtien omat toimittajatkin tekevät juttuja kehitysmaista ja myös freelance-toimittajien tuottamaa tarjontaa on. Kuitenkin kurssilaisten kokemus oli, että toimituksilla on pienet kiintiöt kehitysmaita koskevien juttujen ostamiseen ja julkaisemiseen vuosittain. Aiheet eivät todellakaan kuulu ostajan silmissä ”seksikkäiden” joukkoon. Pikemminkin haastattelulainauksista on luettavissa uutisvalinnasta päättävien osaksi negatiivisväritteinen suhtautuminen – ”onhan näitä nähty ja kuultu”, ”ei me nyt taas aleta niitä julkaisemaan”, ”samaa potaskaa” – tehtyihin juttutarjouksiin:

”Surullisen vähän otetaan tähän teemaan liittyviä juttuja. Kuten me keskusteltiin ryhmässäkin siitä, monista medioista, sanomalehdistä, aikakauslehdistä tuli sama vastaus, että meillä oli juuri kahdeksan kuukautta sitten Afrikkaan liittyvä juttu, että ei me nyt ehkä taas tätä samaa. Vaikka asia olis täysin eri, näkökulma, siis kaikki ihan eri, eri maa, niin se koetaan yhdeksi samaksi mössöksi Afrikkakin. Että nehän on kaikki samaa potaskaa, että ei me nyt aleta taas niitä julkasemaan. Se oli hyvin vallalla oleva käsitys, se vaikeutti sitä juttujen myymistä.”

”Joku oli kehitysmaa-aiheista juttua myyny, oli ihan suoraan sanottu, että meidän kehitysmaa-aiheisten juttujen kiintiö tälle vuodelle on täynnä, et meillä on ollu jo kymmenen juttua tänä vuonna, et se on meidän kiintiö. Ihan hirveetä, et on tollasia kiintiöitä. Et pitäis (...) iso muutos tapahtua.”

Haluttomuus julkaista kehitysmaista kertovia juttuja kertoo joidenkin opiskelijoiden mielestä siitä, että lehtien sisällöistä päättävät eivät ole kiinnostuneita niistä. Päivälehtien päälliköiden kanssa neuvotellessaan jotkut törmäsivät siihen, että jutuilta vaadittiin paikallista tai alueellista näkökulmaa tai kiinnostavuutta ja ajankohtaisuutta, mikä koettiin ”todella hassuksi”.

”Mä oon aika monen uutispäällikön kanssa jutellu näitten [juttujen] myymisestä. On tullu monesti se, missä on se meidän maakunnan näkökulma tähän asiaan. Se ei riitä, että ne on meidän maksamia projekteja. Se ei tavallaan riitä, et siinä pitäis olla joku maakunnallinen klikki, mikä on todella hassua nostaa tollasen aiheen ympärille. Eikä se mun mielestä liity kehitysmaajournalismiin millään tavalla, et sitä pitäis myydä nimenomaan jollekin tietylle alueelle. Se on ongelma, et ne ei välttämättä oo niin kiinnostavia, alueellisesti ajankohtasia ja alueellisesti osuvia.”

Paikallisen näkökulman vaatimusta perusteltiin opiskelijoille lukijoiden oletetulla kiinnostuksella: lukijoiden ei uskottu kiinnostuvan etäisistä kehitysmaa-aiheista. Lukijan kiinnostuksen puuttumista korostavan uutiskriteerin osuvuudesta opiskelijat olivat kuitenkin eri mieltä. Monet suomalaiset ovat esimerkiksi matkustelleet Afrikassa, ja kiinnostusta juttuja kohtaan yleisöllä olisi. Lisäksi kehitysmaa-asioista kirjoittamalla lehdet voisivat opiskelijoiden mielestä lisätä suomalaisten lukijoiden – ”Puhtiputaan mummon” ja tämän lapsenlapsen – kiinnostusta kehitysmaita ja niitä koskevaa uutisointia kohtaan.

”Kyllähän just sen huomasi juttujen myynnissä, et ei kehitysmää-asioista oo ne, jotka päättää lehtien sisällöistä, kiinnostuneita just sen perusteella, et ei lukijoita kiinnosta. Mut entä jos he päättäis, et tästä oikeesti kirjoitetaan paljon ja oikeesti varmistetaan, että nää asiat tulee tutuks, niin kyllähän se vois tehdä suurenkin eron. Mun mielestä se on huono peruste olla ottamatta jotain juttuja ja olla kirjottamatta, että ei lukijoita kiinnosta. Mun mielestä se on ihan hirveetä kuulla, koska kyllä se, että jos kirjoitettas vois luoda myös sitä, et kiinnostuttais enemmän. Et se on aika raadollista.”

Yksi useasti torjuvan vastaanoton saaneista jutuista käsittelee naisten asemaa Sambiassa. Kirjoittajasta juttu käsittelee erittäin tärkeää teemaa. Hän on myös sitä mieltä, että juttua ei ole julkaistu sen aiheen vuoksi.

”Halusin tehdä naisten asemasta jutun, enkä suostu siitä edelleenkaan kavahtamaan milläkään, että se on naisten asemasta, koska se nousi joka ikisessä projektissa, joka ikisessä paikassa ja joka ikisen ihmisen suusta se sama asia. Halusin tehdä siitä jutun, mutta eipä sitä ole kukaan halunnut ostaa, koska se on naisen asemasta. Mie oon kaupannut sitä varmaan kahteenkymmeneen suomalaiseen lehteen, joita en ala nyt luetella tässä, mutta joukossa on niin isompia kun pienempiäkin.”

Sanoma- ja aikakauslehtien juttuja ostavat henkilöt ovat perustelleet ratkaisuaan muun muassa sillä, että aihe on yleisölle vaikea. Opiskelijan oma arvio on, että kolmannen maailman naiset koetaan vieraaksi suomalaiseen mediaan, eikä aihe ole ”muodikas”, ”mediaseksikäs” ja ajankohtainen, vaan käsittelee pitkän ajan ilmiötä. Vielä vaikeammin selitettävää on se, että jutussa on kuitenkin opiskelijan mielestä positiivinen näköala naisten aktiivisuuteen ja voimaantumiseen, minkä voisi ajatella helpottavan julkaisukynnyksen ylittymistä:

”Mie luulin, et saisin sen myytyä, koska siinä on kuitenkin siinä mielessä erilainen näkökulma, et siinä tuodaan esille myös tätä naisten aktiivisuutta ja heidän kykyään vaikuttaa siihen ympäröivään yhteiskuntaan ja jopa luoda pieniä valtakeskittymiä, luoda omia verkostoja, omia pieniä yhdistyksiä, joilla voi olla todellakin suuri vaikutus heidän oman kylän elämään. Eli mie yritin tuoda esiin naisten voimaantumista ja luulin, et se olis sen takia kiinnostava, et se olis vähän eri näkökulmasta, eikä sitä vaan, että naista alistetaan.”

Kyseinen opiskelija aikoi kaupata juttua marginaali- ja teemajulkaisuihin sen jälkeen, kun oli kulunut puoli vuotta ensimmäisistä myyntiyrityksistä. Sama opiskelija oli Sambian matkan jälkeen opiskelijavaihdossa australialaisessa yliopistossa, jossa hän osallistui Naiset ja kehitys -kurssille. Hän kertoi siellä jutun suomalaisesta vastaanotosta. Kiinnostavaa alla olevassa katkelmassa on kurssilaisten selitys asialle: journalismin käytännöt ovat sukupuolittuneet, ja naisten on vaikeampi ylittää uutiskynnystä:

”Ne [kurssilaiset] oli aivan yhtä järkyttyneitä. Ne reaktiot oli että ei, en halua kiroilla, mutta ei ole totta, että tuota niinkö kaikki muut aiheet menee läpi (...) ja sitte naiset ei ole mediaseksikäs aihe, kun on kyse kolmannen maailman naisista. Kurssin opettaja (...) puhu, jos kääntäsin englanniksi jutun, ni se julkastais varmasti jossain Australiassa. Mutta mie sanoin, että kurssin pääasiallinen tavote oli, että ne julkastaan suomalaisessa mediassa.”

Mikä opiskelijoiden havainnon mukaan sitten myisi kehitysmaajournalismin freelance-markkinoilla Suomessa? Erityisesti aikakauslehdistöissä kaivattiin dramaattisia ihmisten elämäntarinoita. Haastatteluaineiston valossa tärkeän aineksen tällaiseen tarinaan tarjoaa erikoinen ja kurja elämänkohtalo, josta ihminen on kuitenkin selvinnyt. Positiivisuuden vaatimus tuli esiin myös opiskelijoiden pohtiessa päivälehtien uutiskäytäntöjä ja juttujen luettavuutta. Opiskelijat tuntuivat silti itsinkin uskovan, että viime kädessä hätkähdyttäminen on keino vetää lukijan huomio kehitysmaa-aiheisiin juttuihin ja asioihin. Tässä mielessä voi ajatella, että opiskelijoiden kehitysmaautiskriteerit ja lehtien ostokriteerit yhtyvätkin. Olennaista on kuitenkin, että uutiskriteerit näyttävät erilaisina, kun mietitään yhtäältä kehitysmaajournalismia koskevia ihanteita ja uutiskäytäntöjä yleensä ja toisaalta juttujen myyntiä ja myyntiarvoa.

Surua ja iloa, itkua ja naurua

Kaikki kurssilaiset halusivat tehdä journalistista työtä kehitysmaa-aiheisten teemojen ja aiheiden parissa tulevaisuudessa. Miltä kehitysmaajournalismin tulevaisuus sitten näyttää opiskelijoista? Se näyttää osaksi vinoutuneelta: nykyiset uutiskäytännöt suuntaavat huomiota äkillisiin ja dramaattisiin kriiseihin ja tilanteisiin sekä esimerkiksi talouteen. Sen sijaan hidas muutos ei yllä uutisiin, ja monet tärkeät asiat tuntuvat näkymättömiltä ja jäävät pois uutisjulkisuudesta.

Opiskelijoiden arviot kehittyviä maita koskevan journalismin asemasta suomalaisessa uutismediassa eivät ole edellisistä kriittisistä havainnoista huolimatta aivan synkkiä. Käytäntöjä voi muuttaa, ja ne muuttuvat ehkä väistämättä. Jos pääsee itse päättävään asemaan toimitusorganisaatiossa, voi opiskelijoiden mielestä muuttaa median uutiskäytäntöjä ja -kriteereitä. Paikallisessa ja alueellisessa mediassa uudelleen arvioinnin paikka näyttäisi koskevan läheisyyden uutiskriteeriä ja sen määrittymistä nykyisin ensisijaisesti maantieteelliseksi. Kurssilaisten katsannossa hyvän elämän kysymykset ovat usein samoja yli maantieteellisten rajojen: ”Mä haluaisin tuoda kehitysmaan asukasta lähemmäs meitä, että me ollaan ihmisiä ja jaetaan sama maapallo”, yksi opiskelija muotoili.

Vaikka suomalaisessa journalismissa on viime vuosina korostettu arjen näkökulman vahvistamista, haastattelujen valossa arkea kuvaavia juttuja on kuitenkin vaikea myydä. Tämän voi ajatella kytkeytyvän siihen, että paikallisen, valtakunnallisen ja kansainvälisen talouden ja politiikan ytimet ja merkittävyys kutoutuvat

uutiskäytännöissä yhteen. Sen sijaan se, mitä arki on ja miten sitä journalismissa voisi perustellusti ja pätevästi kuvata, hakee muotoaan. Jos kehitysmaiden ihmisten arjen uutisarvo olisi korkeampi, ehkä esimerkiksi naisten aseman ja ongelmien olisi helpompi ylittää uutiskynnys myös valtamediassa.

Miten kehitysmaiden tapahtumia ja ihmisten arkea sitten pitäisi kuvata? Juttujen ainesosien annostelu edellyttää haastatteluaineiston valossa yhtäältä toimitajalta tarkkaa kotimaisen yleisön makujen aistimista ja kiinnostuksen ymmärtämistä: oikeassa suhteessa surua ja iloa, onnettomuutta ja onnea sekä itkua ja nauhua. Toisaalta aineisto kertoo mielenkiintoisen näkökulmaeron kurssilaisten ja toimitusten kesken: Toimitukset perustelevat "Afrikka-mössön" torjumisen sillä, että se ei kiinnosta yleisöä. Kehitysmaajournalismin kurssilaiset taas haluaisivat rakentaa jutuillaan yleisön kiinnostusta ja perustavat juttujen julkaisuarvon enemmän 'tärkeälle' kuin 'kiinnostavalle'.

Muutosta ulkomaan ja globaalin journalismin käytännöissä voi kuitenkin odottaa, vaikka paikallisuus olisi jatkossakin keskeinen uutiskriteeri. Globaalit kysymykset, kuten ilmastonmuutos ja köyhyys, entistä tärkeämpiä ja entistä enemmän maantieteellisesti rajattomina haasteina muuttanevat myös suomalaisen median uutiskäytäntöjä ja agenda. Niitä ei aiheina voi sivuuttaa. Kysymys uutiskäytännöistä ja kriteereistä kytkeytyy myös median ja journalismin etiikkaan, vastuuseen ja kysymykseen hyvästä journalismista globaalilla tasolla: Missä määrin ja miten paikallisessakin journalismissa on, sekä tulisi ja voisi olla kyse pyrkimyksestä vahvistaa globaalia yhteisöllisyyttä, kansalaisuutta ja vastuuta?

FT Jaana Hujanen työskentelee journalistiikan tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistossa.

VIITTEET

- 1 Opintosuunnitelman mukaan kehitysmaajournalismin kurssin tavoite on syventyä ajankohtaisiin kehitysmaiden kysymyksiin, niiden näkyvyyteen ja käsittelyyn tiedotusvälineissä sekä kehitysyhteistyön toimijoihin sekä tuottaa kehitysmaajournalismia kotimaan mediaan. Tälle vuodesta 2000 asti järjestetylle journalistiikan kurssille on kuulunut perinteisesti Jyväskylässä järjestettävä luento- ja tehtäväosuus sekä opintomatka johonkin kehitysmaahan. Ulkoministeriö on rahoittanut opiskelijoiden matkat.
- 2 Pääasiassa en puuttunut heidän työskentelyynsä; parin Chipatan alueen kylävierailun aikana kuitenkin vaihdoin opiskelijoiden kanssa pari sanaa tiedonhankinnasta, kuten siitä, miten henkilökohtainen ja intiimejä aiheita käsittelevä haastattelutilanne kylän naisten kanssa kannattaisi järjestää. Lisäksi joissakin haastatteluisuissa täydensin opiskelijoiden kysymyksiä muutamalla omalla kysymykselläni.

Georgian sodan erilaiset horisontit

Sotatoimet Georgian ja Venäjän välillä alkoivat elokuun alussa 2008. Georgialaiset joukot ryhtyivät palauttamaan Etelä-Ossetiaa takaisin Georgian valtion hallintaan 7.8.2008 alkaneessa hyökkäyksessä. Vaikka suomalainen media on seurannut Kaukasian aluetta ja Georgiaa aina 1980-luvun väkivaltaisista mielenosoitusten tukahduttamisista alkaen, on alue varsin vieras suurelle osalle suomalaista yleisöä ja myös suurelle osalle ulkomaanuutisia tekeviä toimittajia. Samoin tutkijoita, jotka ovat perehtyneet alueeseen, on hyvin vähän. Tilanne oli tiedotusvälineille varsin haasteellinen. Internetin ja muun viestintäteknologian ansiosta ulkomaanuutisia ei ole koskaan ollut helpommin ja nopeammin saatavissa kuin nykyään. Samalla kuitenkin uutisten taustoitusta on kärsinyt (Höijer, Nohrstedt & Ottosen 2004, 16). Kun uusi konflikti puhkeaa, osapuolet pyrkivät levittämään omaa yksipuolista käsitystään tapahtumista ja niiden taustoista. Erityisesti tässä vaiheessa kaikkien osapuolten kantojen raportointi, taustojen selvittäminen ja uutisten manipuloinnin torjuminen ovat tärkeitä (Galtung & Vincent 1992, 199).

Sodassa totuus on usein ensimmäinen uhri, erityisesti kun on kyse konflikteista, joissa osapuolten tarjoamat versiot tapahtumista ovat erilaisia ja propagandan täyttämiä, ja kun perustiedot tapahtumien taustasta ovat vähäiset. Varsinkin viime vuosikymmeninä viestintätoimistojen rooli kansainvälisessä viestinnässä on vahvistunut ja ne ovat saaneet asiakkaitaan myös valtioita (Galtung 1999, 16-17). Georgian hallitus käytti viestinnässään apuna Brysselissä päämajaansa pitävää Aspect Consulting -toimistoa, Venäjä puolestaan kahta toimistoa nimeltään GPlus ja Ketchum (Mäntylä 2008). Jo sodan ensimmäisinä päivinä kävi selväksi, että Georgia voitti informaatio sodan, vaikka menestyikin itse sodassa Venäjää heikommin.

Tässä artikkelissa vertaillaan sitä, miten Suomen, Venäjän ja Viron päälehdet kuvasivat konfliktien alkua ja pohditaan, miksi niin monelle suomalaiselle syntyi konfliktista käsitys Venäjän aloittamana sotana.

Suomi: sodan syyt ja aloittaja epäselvät

Konflikti ei tullut yllätyksenä suomalaisia lehtiä tarkkaan lukeville, sillä Etelä-Ossetiasta tai Georgiasta kerrottiin esimerkiksi Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä jo aikaisemmin samalla viikolla. Helsingin Sanomat kertoi (3.8.), että osapuolet syyttivät toisiaan ammuskelusta ja että Etelä-Ossetia lähetti busseittain lapsia Venäjälle

(4.8.). Edellisiä laajemman (5.8. julkaistun) jutun mukaan väkivalta Georgiassa on ”aiempaa vakavampaa” ja Kaukasuksella horjahdellaan isomman sodan partaalla. Sotaan ei kuitenkaan uskottu. Pikkujuttujen mukaan (HS 6.8.) Israel jäädytti asemyynnin Georgiaan ja Venäjä syytti Georgiaa sotilaskoneiden lähettämisestä Etelä-Ossetian ilmatilaan (HS 7.8.).

Myös Aamulehti seurasi tapahtumia. Maanantaina 4.8. lehti kertoi, että Georgia ja Etelä-Ossetia uhkaavat suistua sotaan. Uutisen mukaan Etelä-Ossetia oli ilmoittanut, että Georgia on ryhtynyt siirtämään raskasta tykistöä lähelle Etelä-Ossetiaa. Keskiviikkona 6.8. Aamulehti kertoi, että Etelä-Ossetia ja Georgia aloittavat suorat neuvottelut, mutta seuraavan päivän (7.8.) uutinen oli, että Etelä-Ossetian neuvottelut ovat vaakalaudalla.

Helsingin Sanomien ja Aamulehden vertailu paljastaa, että tapahtumista oli jo ennen 8.8. varsin erilaisia versioita sen mukaan, mitä uutisia kerrottiin. Perjantaina 8.8. Aamulehti julkaisi ensimmäisen kerran Georgian kartan ja kertoi, että Etelä-Ossetiassa sovittiin tulitauosta. Georgian presidentti Mihail Saakašvili oli määrännyt Georgian joukot laskemaan aseensa. Helsingin Sanomat kertoi Georgian aloittamasta hyökkäyksestä jo perjantaina 8.8., jolloin neljänteen painokseen ehtineen jutun otsikko oli ”Georgia aloitti sotilasoperaation kapinallisessa Etelä-Ossetian maakunnassa”. Uutistoimistojen aineistoon perustuva juttu oli varsin tasapainoinen. Aikaisemmat painokset olivat kertoneet rauhanneuvotteluista Aamulehden tapaan, mutta kolmannen painoksen juttu kertoi jo rajusta tulituksesta Etelä-Ossetiassa (tiedot eri painosten jutuista perustuvat Helsingin Sanomien internetissä olevaan arkistoon). Ne, jotka saivat vain ensimmäisten painosten versiot, olivat yhtä ymmällään kuin Aamulehden lukijat.

Lauantaina 9.8. suomalaisten lehtien näkökulma oli jo muuttumassa. Helsingin Sanomat kertoi Venäjän ja Georgian olevan sodassa. Sekä Venäjä että Georgia mainittiin hyökkääjiksi, ja Saakašvilin kerrottiin verranneen tilannetta Suomen talvisotaan. Ulkomaan sivujen kartassa Georgian ja Etelä-Ossetian separatistien hallussa olevat alueet olivat menneet päinvastoin. Lehti julkaisi myös laajan taustajutun Etelä-Ossetiasta. Samoin pääkirjoitus varoitti sodan kansainvälisistä seurauksista.

Aamulehdessä Etelä-Ossetian sota oli 9.8. yksi pääuutisista. Juttu antoi vaikutelman, että Georgia vastasi venäläisten hyökkäykseen, mutta oli saanut menestystä ja ”vapauttanut” suurimman osan Tshinvalista. Helsingin Sanomiin verrattuna pelkästään Aamulehteä lukemalla sodan alusta syntyi helposti vaikutelma, että georgialaiset olivat vastanneet Venäjän hyökkäykseen eivätkä itse aloittaneet hyökkäystä.

Kun Venäjän hyökkäys Georgiaan oli päässyt vauhtiin, suomalaisten tiedotusvälineiden raportointi siirtyi lähes kokonaan Georgian alueelle, vaikka suomalaiset toimittajat joutuivat matkustamaan sinne erikseen, osaksi Venäjältä, osaksi Suomesta. Matkustamaan olisi jouduttu myös Etelä-Ossetiaan, mutta ilmeisesti mahdollisuudet päästä raportoimaan sieltä olivat heikommat kuin Georgiasta. Aamu-

lehti, jolla ei ollut alueella omaa kirjeenvaihtajaa, korosti erityisesti humanitaarista katastrofia.

Venäjän tai Etelä-Ossetian puolelta rintamaa tapahtumia ei juuri kuvattu edes uutistoimistoaineistojen avulla. Helsingin Sanomien Jussi Konttinen tosin vieraili Etelä-Ossetiassa varsin pian. Juttu ilmestyi 16.8., vain reilu viikko sodan alkamisen jälkeen. Tässä vaiheessa, kun sotatoimet olivat suurelta osin päättyneet, sodasta oli jo muodostunut käsitys, joka ei enää muuttunut.

Venäjä: Monipuolista, mutta omaa roolia kaunistelevaa

Venäjän päälehdet kertoivat varsin erilaista tarinaa. Nezavisimaja gazeta uutisoi Etelä-Ossetian tilanteen kiristymisestä jo useana päivänä heinäkuun lopulla. Se kuvasi tapahtumia ”lykätyn sodaksi” ja kertoi salaisen diplomatian toistaiseksi estävän sodan puhkeamisen. Kuva esitti georgialaisia tuomassa Etelä-Ossetiaan raskasta sotakalustoa (NG 4.8.2008). Samoin 4.8. talouslehti Vedomosti kysyi, ”kuka maksaa evakuoinnin”, ja kertoi, että Pohjois-Ossetia maksaa naisten ja lasten evakuoinnin georgialaisten ja osseettien konfliktialueilta, mutta että sen taloudelliset mahdollisuudet ovat rajalliset. Pakolaisista uutisoi myös valtion virallinen lehti Rossiiskaja gazeta 5.8. Lehti arveli voitavan joutua tilanteeseen, jossa Venäjän valtio ei voi olla puolueeton vaan tulee puuttumaan asiaan. Sotaan oltiin valmiita: 5.8. Nezavisimaja gazeta kertoi Abhasian olevan valmis avaamaan toisen rintaman, jos Georgia hyökkää Etelä-Ossetiaan, ja 6.8. samassa lehdessä Donin kasakat ilmoittivat olevansa valmiita sotaan Etelä-Ossetiassa. Samoin 7.8. Nezavisimaja gazetan etusivun pääjuttu kertoi Ukrainan toimittavan aseita Georgiaan ja sisäsivun kuva näytti amerikkalaisia kouluttamassa Georgian armeijaa.

Perjantain 8.8. venäläislehdet uutisoivat Georgian hyökkäyksestä. Izvestija kertoi Georgian valmistautuvan sotaan, ja sen aseistajiksi mainittiin Yhdysvallat, Turkki, Bulgaria, Tšekki, Israel, Bosnia, Serbia ja Ukraina. Georgian mainittiin käytävän 10 % kansantulosta asevarusteluun. Rossiiskaja gazeta kertoi, että Georgiassa on alkanut sisällissota osseettien ja georgialaisten välillä. Venäjän rooliksi nähtiin yhä rauhanvälittäjänä toimiminen, vaikka rauhanturvajoukot olivatkin valmiita sotaan. Nezavisimaja gazeta kutsui tapahtumia myös sodaksi, mutta bulevardilehti Moskovski komsomolets puhui vielä konfliktista, jossa provosoijina ovat suuressa määrin osseetit.

Lauantaina ilmestyi vain pari tutkituista venäläislehdistä. Moskovski komsomolets syytti Saakašviliä suoraan sodan aloittamisesta olympialaisten avajaispäivänä ja totesi otsikossaan, että Venäjälle julistettiin sota. Sodan taustalla nähtiin olevan myös Yhdysvaltain politiikka. Kommersant kutsui tapahtumia ”ensimmäiseksi rauhanturvasodaksi” ja totesi nimenomaan Venäjän ja Georgian taistelevan Etelä-Ossetiasta. Kommersant julkaisi myös Georgian pääministerin haastattelun, joka valotti Georgian johdon näkökantoja.

Venäläiset lehdet eivät ilmestyneet viikonlopun aikana, joten sodan päävaihe jäi niiltä käsittelemättä. Maanantaina 11.8. Vedomosti julkaisi kartan siitä, miten georgialaiset olivat edenneet konfliktin ensimmäisenä päivänä noin puoleen väliin Etelä-Ossetian aluetta ja miten venäläiset olivat hyökkäykseen vastanneet. Samoin kuin sodan alussa georgialaisille, jotka tätä virheellistä tietoa levittivät, myös venäläisille sopi korostaa Georgian hyökkäyksen voimaa, sillä se sai Venäjän vastahyökkäyksen tuntumaan oikeutetulta.

Venäläislehdissä Georgian hyökkäyksen taustalla nähtiin Yhdysvallat, joka oli tukenut Saakašvilin hallitusta. Georgian puolelta syyllisenä pidettiin pikemminkin Saakašviliä kuin georgialaisia, ja Venäjällä varoiteltiin uudesta georgialaisvastaisesta kampanjasta. Venäläisiä sotaan osallistuneita kutsuttiin yleisesti vapaaehtoisiksi tai rauhanturvaajiksi, mutta monissa lehdissä kerrottiin myös Venäjän armeijan menneen Ossetiaan (Izvestija 11.8.). Vedomostin pääkirjoituksessa ja lehden julkaisemissa asiantuntijoiden kommentteissa todettiin Venäjän hävinyneen informaatio- ja sotatiedustelu- ja johtamisosodan (Vedomosti 11.8.), koska johto toimi hitaasti ensimmäisten tuntien aikana. Rossiiskaja gazeta puhui kansanmurhasta ja valitti, että tuhansien ihmisten tappaminen ei liikuta länttä. Lehti kutsui Saakašviliä ”pikkupojaksi, joka leikkii tulitikuilla”. Myös Venäjälle Etelä-Ossetiasta tulleet pakolaiset saivat venäläislehdissä runsaasti huomiota. Rossiiskaja gazeta (11.8.) korosti venäläisten joukkojen humanitaarista roolia.

Jotkin venäläislehdet, kuten Izvestija (11.8.) ja Novaja Gazeta (11.8.), raportoivat myös Georgian puolelta. Yksi Izvestijan pääjutuista oli georgialaisen korpraalin haastattelu, jossa hän kertoi, ettei olisi koskaan uskonut ampuvansa venäläisiä, sillä hänen äitinsäkin on venäläinen. Izvestija kertoi myös siviilejä kuolleen venäläisten pommituksissa. Toisessa jutussa lainattiin georgialaisia tiedotusvälineitä, joiden katsottiin olevan mukana ideologisessa sodassa. Novaja gazetan mukaan georgialaiset vapaaehtoiset marssivat Tbilisin kaduilla poliisin ympäröiminä.

Viro: Tinkimättä Georgian puolella

Suomeen ja Venäjään verrattuna omaa luokkaansa oli Viro, jossa Venäjään kohdistunut kriittinen uutisointi oli erityisen voimakasta. Tosin aivan ensimmäisen päivän uutisointi (9.8.), kun georgialaiset tuntuivat olevan voitolla, painottui Eesti Päevalehdesä Georgian jälleenyhdistämisestä riemuitsemiseen. Lehden uutisosaston pääotsikko oli ”Georgia aloitti Etelä-Ossetian takaisinvaltauksen”. Lehden mukaan muita vaihtoehtoja ei presidentti Saakašvilille jäänyt. Lehti julkaisi myös taustajutun otsikolla ”Georgian jälleenyhdistyminen”. Eesti Päevaleht oli kirjoittanut Etelä-Ossetian tapahtumista jo aikaisemmin samalla viikolla. Torstaina 8.8. lehti kertoi, että Venäjältä värvätyt ”vapaaehtoiset” ovat jo sodassa Georgiaa vastaan.

Eesti päevaleht ei ilmestynyt sunnuntaina, mutta 11.8. kommentit kertoivat Venäjän houkutelleen Georgian sotaan. Lehden kommentaattori Kadri Liik ver-

tasi tapahtumia Afganistanin sotaan, sillä se oli edellinen kerta, kun Venäjä vei joukkonsa naapurimaahan. Lehti uutisoi pelkästään Georgian puolelta rintamaa. Georgialaisten kerrottiin odottavan lännen apua, mutta lehden mukaan sen saaminen näytti epätodennäköiseltä. Tallinnassa oli lisäksi suuri Georgiaa tukeva mielenosoitus.

Eesti Päevaleht suhtautui tapahtumiin ideologisemmin ja venäläisvastaisemmin kuin suomalaiset lehdet. Ensimmäisen päivän uutisoinnissa näkyi selvä georgialaismielinen ote: Georgian hyökkäys nähtiin kannatettavana tai vähintään ainoana vaihtoehtona, mutta Venäjän vastatoimet tuomittiin.

Suomalaislehtien suoritus kansainvälisesti verrattuna

Suomalaislehtien suoritus sodan kuvaamisessa oli osaksi yksipuolinen. Vaikka Georgia mainittiin hyökkääjäksi Helsingin Sanomien ensimmäisissä, osaan painoksista ehtineissä, jutuissa, Venäjän voimakkaan vastaiskun uutisointi peitti tiedon alleen. Sen vuoksi ei olekaan ihme, että Ylen uutisten taloustutkimuksella teetämissä kyselyssä (elokuussa 2008) monien suomalaisten (38 %) tulkinta tapahtumista oli, että Venäjä on Georgiaa enemmän syyllinen sotaan. Varsin moni kyselyyn vastanneista (25 %) ei myöskään osannut sanoa mitään asiasta. Ilmeisen moni reagoi asiaan vanhojen stereotyyppien avulla: Kun Venäjä ja pieni maa X ovat sodassa, kumpi on enemmän syyllinen? Ilman Saakašvilin talvisota-vertaustakin useimpien vastaus olisi ollut ilman muuta Venäjä.

Ensimmäisten päivien tasapuolisella uutisoinnilla suomalaisille olisi voinut syntyä ylläkuvaava tasapainoisempi kuva tapahtumista. Hieman erikoiselta tuntui suomalaisten toimittajien siirtyminen Moskovasta Georgiaan raportoimaan sodasta. Ilmeisesti toimintavapaudet olivat Georgiassa paremmat kuin Venäjän alueella. Tuloksena tosin oli pääosin Georgian versiota tukeva kuva tapahtumista, mitä ei yritetty juurikaan tasapainottaa muun aineiston avulla. Georgian propaganda oli myös taitavampaa kuin Venäjän.

Moniin virolaisissa ja venäläisissä lehdissä julkaistuihin propagandaväitteisiin suomalaiset tiedotusvälineet eivät kuitenkaan menneet mukaan. Esimerkiksi väitettä, jonka mukaan Georgia oli saanut suuren osan Etelä-Ossetiaa hallintaansa, ei yksikään tutkituista suomalaislehdistä julkaissut. Ne eivät maininneet myöskään venäläisiä vapaaehtoisia, jotka osallistuivat taisteluihin osseettien puolella. Toisaalta myöskään Venäjän roolia rauhanturvaajana, joka vedettiin mukaan osseettien ja Georgian konfliktiin, ei korostettu, vaan konflikti esitettiin heti Venäjän ja Georgian välisenä. Kaiken kaikkiaan epämääräiset ja selkeästi toista osapuolta tukevat väitteet jäivät Suomessa suurelta osin julkaisematta.

Venäläis- ja virolaislehtiin verrattuna suomalaiset lehdet antoivat tapahtumista niukemman, mutta vähemmän ideologisen kuvan. Venäläislehtien antama kuva oli kaikkein monipuolisin, sillä monissa tutkituista lehdistä raportoitiin molemmilta

puoilta. Venäläisille tuli kyllä selväksi, että Saakašvili on sodan aloittaja, vaikka toisaalta venäläisten omaa roolia myös kaunisteltiin. Venäläisten lehtien monipuolisuus myös yllätti, kun otetaan huomioon, että Venäjä oli itse konfliktin osapuoli. Tosin joissakin lehdissä näytti ennen sotaa vallitsevan pyrkimys saada yleistä mielipidettä sodan puolelle. Hyvän Venäjän tuntemuksen vuoksi suomalaislehtien suoriutus tuntuu kyllä pärjäävän vertailussa esimerkiksi saksalaisiin lehtiin¹.

YTT Jukka Pietiläinen työskentelee tutkijatohtorina Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutissa. Hän on myös tiedotusopin dosentti Tampereen yliopistossa.

VIITTEET

- 1 Saksan lehtien Georgian sota uutisoinnista ks. Pörzgen 2008.

LÄHTEET

- Galtung, Johan (1999): Prospects for Media Monitoring: Much Overdue, but Never too Late. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle & Griffin, Michael (toim.): International Media Monitoring. Cresskill: Hampton Press, 15–24.
- Galtung, Johan & Vincent, Richard C. (1992): Global Glasnost. Toward a New World Information and Communication Order? Cresskill: Hampton Press.
- Höijer, Birgitta, Nohrstedt, Stig A. & Ottosen, Rune (2004): Introduction. Media and the 'War on Terror'. Teoksessa Nohrstedt, Stig A. & Ottosen, Rune (toim.): U.S. and the Others. Global Media Images on "The War on Terror". Göteborg: Nordicom, 7–22.
- Mäntylä, Jorma (2008): Georgian enkelit. *Kansan Uutiset* 4.9.2008.
- Pörzgen, Emma (2008): Deutungskonflikt. Der Georgien-Krieg in deutschen Printmedien. *Osteuropa* 58:11, 79–95.

ANALYSOIDUT LEHDET AJALTA 1.8.–11.8.:

- Aamulehti (AL)
- Helsingin Sanomat (HS)
- Eesti päevaleht (EP). Kahden virolaisen liikemiehen omistama, Viron toiseksi suurin sanomalehti.
- Izvestija (Izv.). Gazprom-kaasuyhtiön omistama perinteinen laatulehti.
- Kommersant (Komm.). Liikemies Ališer Usmanovin omistama talouslehti.
- Moskovski komsomolets (MK). Toimittajien omistama suurilevikkoinen populaarilehti.
- Nezavisimaja gazeta (NG). Venäjän hallitusta lähellä oleva, liikemies ja poliitikko Konstantin Remtšukovin omistama sanomalehti.
- Rossiiskaja gazeta (RG). Venäjän hallituksen äänenkannattaja.
- Vedomosti (Ved.). Sanoma-yhtymän omistama talouslehti.

Journalistit ja Georgian sota: tietämättömyyttä, PR:ää ja matkustusrajoituksia

Jukka Pietiläisen tutkimuksessa Georgian sodan kuvaamisesta suomalaisessa, venäläisessä ja virolaisessa mediassa suomalaiset saavat suhteellisen hyvän arvosanan. En itse seurannut systemaattisesti suomalaista mediaa, sillä lähdin Venäjälle heti muutaman päivän kuluttua sodan alkamisesta, mutta lukemani perusteella yhdyin Jukan näkemyksiin. Suomalaisilla ei selvästi ollut tarvetta hypätä Georgian innokkaan PR-koneiston kelkkaan. Toinen kysymys tietysti on, toimiko tuo koneisto Suomeen päin? Esimerkiksi BBC:n eri toimituksiin alkoi pian sodan alettua tulvia lehdistötiedotteita kuuden kappaleen päivävauhtia. Georgialaiset olivat hyvin perillä siitä, mitkä ovat ne maat, jotka voivat lobata Venäjään päin. Tutkimissani saksalaislehdissä georgialaispropaganda tulee läpi liki sensuroimatta.

Suomalaiset olivat silti kollegojaan varovaisempia Venäjän ruoskijoita. Helsingin Sanomat lähetti kirjeenvaihtajansa Tbilisiin muutama päivä sodan alkamisen jälkeen, ja jutut olivat hyvin maltillisia huolimatta Georgiassa varmasti vallinneesta kiihkosta. Suomalaiset ymmärsivät nopeasti, että Saakašvili teki kardinaalivirheen, eikä Georgian teatraalista presidenttiä liikaa puolusteltu.

Niissä maissa, joihin lobbaaminen todella kohdistui, puolueeton journalismi kävi vaikeaksi. Saakašvili itse tarjoutui antamaan haastatteluja suurille läntisille televisioyhtiöille ja sanomalehdille, ja georgialaiset valtaapitävät poliitikot olivat aina valmiina haastateltaviksi mitä puhtaimmalla englannin kielellä. Moskovan päässä taas tarjolla oli yrmeitä byrokraatteja, joiden kielitaito vaihteli. Toisaalta haastatteleman brittitoimittajat kertoivat, että myös Moskovassa tiedon saanti oli tavallista parempaa, ja esimerkiksi sotilasiantuntijoita ja myös poliitikkoja oli päivittäin tarjolla sodan kulkua kommentoimaan.

Jukka Pietiläisen analyysi paljastaa, että virolaislehdistö ei jättänyt käyttämättä tilaisuutta tukea Georgiaa. Viron ja Georgian suhteet ovat tiiviit. Georgia on muunmuassa eräs suurimmista Viron kehitysavun saajamaista.

Olisin oikeastaan yllättynyt, jos Viron lehdistö olisi uutisoinut sodasta jotenkin toisin. Viron ja Venäjän väliset ongelmat ovat aika ajoin nousseet kansainvälisiin uutisiin, ja virolaisten ja venäläisväestön kireät välit tekevät venäläisten tilan-

teen Virossa haastavaksi. Neuvostomiehityksen traumatisoima Viro halusi näyttää solidaarisuutensa Georgialle, ja silloin kun toimittajalla on asenne valmiina, faktojen tarkistus ja taustat unohtuvat helposti. Olisin itse halunnut kuulla, mitä Viron venäjänkielinen lehdistö sodasta kirjoitti.

Kiintoisa on Pietiläisen analyysi venäläislehdistä. Pietiläinen kirjoittaa, että Venäjän päälehdet kertoivat sodasta erilaisia tarinoita. Lehdet analysoivat etelä-ossetialaisten evakuointia Pohjois-Ossetiaan ja pohtivat operaation hintaa, selittivät sodan kulkua ja pohtivat Yhdysvaltain roolia konfliktissa. Suuri osa jutuista toki valotti tilannetta yksin venäläisestä näkökulmasta, mutta myös Georgiassa oli kirjeenvaihtajia. Kaikkiaan vaikuttaisi siltä, että vaikka lehdet kaunistelivat Venäjän osuutta kriisissä, uutisointi oli monipuolisempaa kuin vaikkapa Viron. Tämä ei tue yleistä käsitystä Venäjän median propagandaluonteesta ja maan vaikeasta sananvapaustilanteesta.

Siksi sähköisen median tutkiminen olisikin mielenkiintoista. Venäjän sinänsä monipuolinen lehdistö kärsii pienistä levikeistä, ja kansan suuret massat turvautuvat televisioon. Vietin itse lähes kuukauden Venäjällä sodan alkaessa; tuntumani perusteella venäläisten televisiokanavien sotauutisia ei voi kuvailla muuksi kuin mauttomaksi, häikäilemättömäksi sotapropagandaksi. Sinänsä hyvä, että lehdistö hoiti homman paremmin – mutta jäikö lehdistön rooliksi tarjota lisänäkökulmia niille, jotka halusivat tietää? Valtion TV-asemien suoritus oli alarvoinen.

Itse tutkin sotauutisia Novaja gazetassa, Suddeutsche Zeitungissa, New York Timesissa ja the Guardianissa. Pyrkimykseni on verrata elokuun 2008 sodan kuvauksia siihen, millaisena Abhasian ja Etelä-Ossetian tilanne esiintyi lehdistössä vuosien 2004 ja 2006 konfliktien aikaan. Moni kysyy nyt, minkä konfliktien. Jo vuonna 2004, Saakašvilin oltua vallassa vasta muutaman kuukauden, Etelä-Ossetia oli räjähdysten partaalla. 2006 oli vuorossa Abhasia, jonne Georgia teki operaation palauttaakseen pienen osan alueesta hallintaansa. Näitä konflikteja ei kukaan muista, koska Venäjä ei ollut osapuoli.

Olen kuullut sanottavan, että kenenkään ei edes tarvitse muistaa. ”Maailma on täynnä pieniä konflikteja, ja pieniä kansoja, jotka haluavat itsenäisyyttä.” Näin minulle selitti eräs BBC:n toimittaja. Miksi siis Etelä-Ossetia olisi sen tärkeämpi kuin mikään muukaan? Ainoa syy siihen, miksi sota pääsi uutisiin, oli Venäjä. Juuri Venäjä teki konfliktista herkullisen, ja Neuvostoliiton historia antoi rasvaa Georgian PR-koneiston rattaisiin. Talvisota, Praha 1968, Afganistanin miehitys... kaikkea tätä muisteltiin Georgiassa – ja kaikki tämä meni läpi eurooppalaisissa lehdissä, jollei muuten niin lainauksina. ”Russia Is Back” – mikä herkullinen sanatrio, ja se löytyi monista lehdistä. Georgian ahkeralla PR-koneistolla oli toki oma roolinsa, mutta luulen, että ainakin sodan alkupäivinä reippaiden brysseliläiskonsulttien ei tarvinnut kuin hieman vinkata, ja journalisteja vietiin. Tutkimieni länsilehtien mukaan Venäjä on irrationaalinen, keskustelutaidoton jättiläismaa, joka rakastaa pienempien kiusaamista maailmanpolitiikan hiekkalaa-

tikolla. Lisätään siihen totaalinen historian unohtaminen – hyvin harvassa jutussa muistetaan Etelä-Ossetian ensimmäistä konfliktia ja Georgian tuolloisen presidentin Zviad Gamsahurdian ultranationalistista politiikkaa, joka tuolloin vei sotaan – ja soppa on valmis.

Oma pessimistinen arvioni on, että monimutkaisten konfliktien, kuten elokuun 2008 sodan, journalistinen kuvaaminen ei ainakaan tule kohenemaan. Talousongelmainen media vähentää väkeä kaikkialla, juustohöylä iskee ulkomaankirjeenvaihtajiin, ja juttujen määrä toimittajaa kohti päivässä kasvaa. Yritä siinä ymmärtää, taustoittaa ja analysoida, kun netissä pitäisi olla valmis juttu kymmenen minuutin päästä.

Salla Nazarenko opiskelee tämän lukuvuoden ajan Helsingin Sanomain Säätiön stipendillä Oxfordin yliopiston Reuters Institute for the Study of Journalismissa. Ennen Oxfordiin lähtöään hän työskenteli Institute for War and Peace Reportingin Georgian toimistossa projektipäällikkönä.

Asialliset nojatuolikenraalit

Toimittajat ja kansalaiset Georgian kriisiä tulkitsemassa

"Sodan ensimmäinen uhri on aina totuus"¹ aloittaa sanomalehti Kaleva ensimmäisen pääkirjoituksensa Georgian kriisistä 10. elokuuta ja jatkaa: "Propagandan keskellä ainoa kiistaton tosiasia on, että alueella riehuu mahdollisesti jopa vielä tästä laajentuva, vaarallinen sota".

Pääkirjoituksen sävy on tilanteeseen sopivasti vakava ja ammatillisesti nöyrä. Kun sotainformaatioon ei voi luottaa, tilanteen arvioimisessa tärkeäksi nousevat näkemykset ja mielipiteet. Niinpä journalismissakin pohdinnan painopiste siirtyi – ainakin osaksi – kirjeenvaihtajilta ja uutistoimittajilta nojatuolikenraaleille, joita löytyi sekä toimituksista että niiden ulkopuolelta.

Analysoimme seuraavassa sitä, kuinka sanomalehtien ja verkkolehtien mielipiteille varattu tila täyttyi Kaukasian konfliktin puhkeamista seuranneen kahden viikon aikana². Lehtikohtaisen vertailun sijasta tarkastelemme sitä, kuinka lehdistössä esiintyneet eri toimijaryhmät, toimittajat, asiantuntijat ja kansalaiset, tekivät tolkkua tilanteesta omilla tulkinnoillaan ja näkemyksillään. Kiinnitämme analyysissämme huomiota toimijoiden aktiivisuuteen, eli kirjoittelun määrään, kirjoittajien suhtautumiseen sodan osapuoliin ja näiden kannanottojen selkeyteen.

Pääkirjoitustoimittajat uutistoimittajan vaatteissa

Määrällisesti julkista mielipidettä dominoivat toimittajat. Peräti 81 prosenttia tarkastelujakson mielipidekirjoituksista oli journalistien kirjoittamia. Kaikista keskusteluun osallistuneista toimittajien kirjoitukset ottivat kaikkein vähiten kantaa.

Prosenttijakauma	Toimittajat	Poliitikot, asiantuntijat	Kansalaiset, yleisönosasto	Kansalaiset, verkkokeskustelu
Georgialle tukea yhteensä	36	48	43	40
Venäjälle tukea yhteensä	4	10	21	14
Puolueettomuudelle tukea yhteensä	11	14	4	6
Ei kantaa	49	28	32	40
N=	181	29	14	5949
Yhteensä %	100	100	100	100

Taulukko 1. Kannanotot mielipideaineistossa ³

Kannanottojen sijasta toimittajat kirjoittivat kuvailevia, kriisin tapahtumia molempien osapuolten näkökulmista esitteleviä juttuja. Utisjournalismin ihanteet näyttivät siirtyneen mielipidekirjoituksiin, joissa inventoitiin ja täydennettiin uutismateriaalia.

”Venäjä halusi nimenomaan provosoida Georgian johtoa. Sen tavoite oli saada georgialaiset näyttämään läntisten tukijoidensa silmissä arvaamattomilta liittolaisilta, jotka eivät ole kypsiä Nato-jäsenyyteen. Myöskään Georgia ei epäröinyt turvautua provokaatioihin. Se oli etsinyt tilaisuutta antaa Venäjältä kuva pohjimmitaan imperialistisena ja avoimen vaarallisena kansainvälisenä toimijana, jonka pahat aiheet voitaisiin torjua vain ankkuroimalla Georgia tiiviisti euroatlanttisiin rakenteisiin.” (HS pääkirjoitus 15.8.2008.)

”Georgian presidentti teki virhearvion, ja Venäjä iskee takaisin tavalla, joka kyseenalaistaa sen motiivit” (Kaleva pääkirjoitus 10.8.2008).

Myös kirjoitusten esitystapa oli neutraali ja viileä. Tulevaisuutta hahmoteltiin skenaarioin, ei väitelsein. Tilanteen vakavuuden huomioon ottaen ei ole mitenkään yllättävää, että toimitusten tuottama mielipideaineisto muistuttaa tältä osin uutismateriaalia. Silti huomiota herättää se, että melkein puolet (49 %) mielipidekirjoituksista jätti kirjoittajan mielipiteen arvailujen varaan. Niin tai näin, joka tapauksessa hieman yli puolessa (51 %) tämä kanta oli suoremmin tai epäsuoremmin pääteltävissä.

Silloin kun toimittajat päätyivät näyttämään mielipidekirjoituksissa kantansa, he asettuivat selkeästi useammin Georgian tueksi (36 %) ja/tai Venäjää vastaan kuin päinvastoin (4 %). Kannanotto ilmaistiin useimmiten epäsuorasti esittämällä Venäjän toimet syinä Georgian reaktioihin tai jättämällä Venäjän intressit selittämättä tai kontekstoimatta.

”Venäjä on viitannut Kosovon pelastamiseen yhtenä perusteena, mutta siellä kysymys oli aivan muusta: ulkovallat puuttuivat liian myöhään kansanmurhien toteutukseen. Rajusta propagandasta huolimatta Etelä-Ossetiassa ei ollut kysymystä vastavasta, kun Georgian johtajat tekivät käsittämättömän päätöksen turvautua sotavoimaan. Sitä arvioitaessa on muistettava Venäjän lukuisat poliittiset, taloudelliset ja sotilaalliset provokaatiot Georgiaa vastaan viime vuosina.” (HS kolumni 19.8.2008.)

Kolmas tapa tukea epäsuorasti Georgiaa oli inhimillistä Georgian toimet virhe-
arvioiksi, joiden nähtiin johtaneen Venäjän kohtuuttomiin vastatoimiin.

”Georgia rynnisti harkitsematta, mutta Venäjän reagoi rajusti liioitellen” (IL pääkirjoitus 11.8.2008).

”Georgian presidentin Mihail Saakashvilin uhkapeli antoi Venäjälle valtin käteen pysäyttää sotilasliitto Naton laajeneminen Kaukasuksen suunnalla. Venäjä tarttui hanakasti tilaisuuteen.” (Kaleva pääkirjoitus 12.8.2008.)

Silloin kun toimittajat esittivät avoimesti kantansa, he pukivat sen mieluummin kritiikiksi kuin tuen osoittamiseksi. Toisaalta suora kritiikkikin oli harvinaista, ja sen kohde oli nimenomaan Venäjä.

”Hyökkäyksellä Georgiaan Venäjä halusi muka puolustaa Ossetiassa olevia omia kansalaisiaan. Näin tuli testatuksi se, että Venäjä voi tulevaisuudessa lähteä puolustamaan kansalaisiaan muissakin Kaukasuksen maissa sekä Baltiassa, Ukrainassa tai Uralin takaisissa entisissä neuvostotasavalloissa.”
(IL kolumni 16.8.2008.)

Toimittajien omien näkemysten esittelyissä erottuvat kirjeenvaihtajien paikan päältä kirjoitetut kommentit. Näissä pohdittiin usein sodan humanitaarisia seurauksia. Epäsuora Georgiaa tukeva kanta osoitettiin näissä jutuissa korostamalla georgialaisten uhrien kärsimyksiä.

”Sota ei ole kaunista. Kuvat Georgiasta kertovat, että sota ei todellakaan ole kaunista. Vaikka kuinka sotatieteilijät ja valtaa pitävät yrittävät kertoa kliinisistä täsmäiskuista sotilaskohteisiin, kärsivät viattomat siviilit aina eniten. Näin Georgiassakin.” (AL kommentti 10.8.2008.)

Jommallekummalle puolelle asettuvissa kirjoituksissa toimittajat tekevät sen, mitä mielipidekirjoituksilta on lupa odottaakin. Useimmiten Georgiaa tukevien kirjoitusten vastapainoksi ei kuitenkaan asetu Venäjää tukeva tai ymmärtävä mielipide, vaan sen paikan ottaa tapahtumiin etäisyyttä ottava näkökulmien inventointi. Tällaisessa referoinnissa kirjoittajan näkemystä on usein mahdotonta päättellä. Lukijan näkökulmasta toimittajien hallitsemasta keskustelusta tuli sumeaa ja vaikealukuista.

Pääkirjoitustoimittajien ja kolumnistien varovaisuutta ja asiallisuutta voi pitää merkinä kirjoittajien vastuullisuudesta. Kun vakavasta ja epäselvästä poliittisesta tilanteesta ei sen keskellä kyetty ottamaan analyttistä välimatkaa, turvaututtiin ammatilliseen etäisyydenottoon. Asiallisuudella on kuitenkin myös pimeä puolensa. Uutisten käsittelytavan jäljittelemisen mielipidekirjoituksissa kielii myös kirjoittajien halusta turvata omaa selustaansa. Tästä poterosta käsin ei ole välttämättä kovin uskottavaa vaatia ”avointa ja rehellistä kansalaiskeskustelua” kuten toimittajilla on usein tapana.

Asiantuntijat ja kansalaiset samaa maata

Georgian kriisi sai liikkeelle myös asiantuntijoita, poliitikkoja ja kansalaisia. Tar kastelujaksolla asiantuntijoiden ja kansalaisten aktiivisuus mielipidekirjoittajina oli vielä vähäistä; jos jaksoa olisi venytetty viikolla, olisi havaintojen määrä liki tuplaantunut. Laadullisesti asiantuntijoiden ja kansalaisten rooli oli kuitenkin merkittävä: He tekivät sen, mistä toimittajat vetäytyivät. He keskustelivat.

Asiantuntijat ja poliitikot kirjoittivat Georgian sodasta neutraalin viileästi, mutta toivat yleensä kantansa selkeästi esiin (ks. taulukko 1). Myös heidän kannanottonsa olivat useimmiten epäsuoria ja mielipiteet esitettiin huomattavasti useammin kritiikin kuin tuen osoittamisen kautta. Myös asiantuntijoiden analyyseissä asetuttiin useammin Georgian (48 %) kuin Venäjän (10 %) kannalle.

Asiantuntijoiden ja poliitikkojen kirjoituksia voi pitää myös analyyttisempina kuin pääkirjoituksia tai kolumneja. Vaikka esitystapa oli epäsuora, asiantuntijoiden kirjoitukset olivat läpinäkyvämpiä kuin toimittajien analyysit. Spekulaatiivisia tulkintoja avattiin ja perusteltiin.

”Venäjän ja Georgian välisessä konfliktissa on aseet laskettu – ainakin toistaiseksi. Venäjä pommitti Georgiaa presidentti Dmitri Medvedevin sanoin ”rangaistukseksi”. Humanitäärinen katastrofi on taas kerran syntynyt Kaukasiassa. Konfliktin perussyyt eivät kuitenkaan ole Kosovon itsenäistyminen, venäläisten rauhanturvaajien kuolema, Georgian Nato-pyrkimykset tai se, että alue on strategisesti tärkeä öljyn ja kaasun tuotannossa ja kuljetuksessa. Edellä mainitut asiat saivat konfliktin kärjistymään ja vaikuttivat sen ajankohtaan, mutta konfliktin syyt ja ongelmallisuus ovat historiassa ja kansallisuuskysymyksissä.” (HS näkökulma 17.8.2008.)

Yleisönosastoissa toistuvat paljolti samat piirteet kuin asiantuntijoiden kirjoituksissa. Kansalaiset aktivoituivat yleisönosastokirjoitteluun laiskanlaisesti, mutta sisällöltään kirjoittelu oli keskustelevalta ja selkeästi argumentoivaa. Georgian puolelle asetuttiin 43 prosentissa kirjoituksia ja Venäjän tueksi 21 prosentissa. Tuki Venäjälle oli suhteellisesti kaikkein voimakkainta juuri yleisönosastolla. Kantaotavuuden lisäksi yleisönosastokirjoitukset olivat muiden toimijoiden ääniin verrattuna argumentaatioiltaan suurempia.

”Venäjän asevoimat tunkeutuivat Georgiaan ilmoituksella, että ne suojelevat venäläisiä ”rauhanturvaajia”, Etelä-Ossetian siviiliväestöä ja Venäjän kansalaisia. Venäjä ei kuitenkaan rajoittanut aseellista toimintaansa tällaiseen suojeluun vaan hyökkäsi massiivisesti useisiin kohteisiin Georgiassa aiheuttaen suurta tuhoa. Venäjän johtajat puhuivat Georgian rankaisemisesta ja heikentämisestä. Tällainen toiminta on imperialistista voimapolitiikkaa ja kansainvälisen oikeuden räikeä loukkaus.” (HS mielipide 16.8.2008.)

”Nyt osseetit haluavat oikaista Stalinin tekemät lahjoitukset ja pysyä joko itsenäisenä tai liittyä Venäjään. Georgialla ei ole mitään oikeutta vaatia näitä alueita itselleen, jos sen hallinto haluaa oikaista Stalinin tekemät vääryydet.” (Kaleva mielipide 20.9.2008.)

Suorapuheisen väitteen esittäjä ei ole välttämättä ”oikeassa” tai edes sen rehellisempi kuin epäsuorasti argumentoivat kirjoittajat. Sen sijaan suoraan argumentoiva kirjoittaja asettuu tietoisesti osaksi keskustelua herättämällä lukijoissa halua kommentoida: ”Just noin!” ”Ei se noin mene!”

Verkossa uutisia lainataan ja kritisoidaan

Myös verkossa keskustelu oli pääosin asiallista. Epäkorrekteja mielipiteitä esitettiin harvoin eikä muitakaan sisällöllisiä tai tyyllisiä ylilyöntejä juuri esiintynyt. Verkkokeskustelu on kuitenkin määrällisesti niin laajaa ja sisällöllisesti niin rönsyilevää, että sitä on vaikea eritellä yhtenä kokonaisuutena. Tarkempi luenta kuitenkin paljastaa moninaisen ja moniäänisen keskusteluvyyhdin, jossa journalismin muotokonventioista välittämättä otettiin aktiivisesti kantaa.

”[”Tähän Georgian ja Venäjän väliseen konfliktiin on syyllinen puhtaasti Venäjä - kuten myös esimerkiksi Tshetshenian sotiin, Vapaussotaan, Talvisotaan ja Jatkosotaan.”]

Eihän alueella ole Venäjän ja Georgian välistä konfliktia vaan Georgialaiset ovat tavoilleen ja perinteilleen uskollisena aloittaneet sodan pienempää kansaa vastaan sen alistaakseen ja lopulta tuhotakseen.” (Nimim. ”*maailman kansalainen*” vastaa nimim. ”*Juhani Putkiselle*” HS 9.8.2008.)

Myös verkkokeskusteluissa esiintyi paljon (40 %) kirjoituksia, joista ei ollut tulkittavissa varsinaista kantaa. Näitä puheenvuoroja ei kuitenkaan leimannut toimittajia vaivannut neutraaliuden maneeria ja objektivoinnin strategia vaan halu valottaa tapahtumien joskus kaukaiseltakin vaikuttaneita taustoja, kuten Josef Stalinin syntyperää, etnisten suhteiden varhaishistoriaa tai jopa yksittäisten sanojen etymologiaa.

Sanomalehtien verkkolehdistä käydyn keskustelun ehkä kiinnostavin piirre oli niiden ristiriitainen suhde journalismiin instituutiona. Etenkin Helsingin Sanomien verkkokeskusteluissa oli korostuneesti kyse uutisten kommentoinnista. Kirjoittajien omat mielipiteet peilautuivat usein hyvin konkreettisesti uutisissa esitettyihin tietoihin. Osassa kirjoituksista journalismin imu oli niin vahva, että tekstin tyyliä oli ajoittain vaikea erottaa uutisista. Toisaalta monet verkkokeskustelijat asettivat viestipohjaan kopioimansa uutisotteet kritiikin kohteeksi. Georgian tapauksen arvioimisessa monet verkon nojatuolikenraaleista keskittyivät vertailemaan eri uutisvälineiden versioita toisiinsa.

”Sen nyt on oppinut myös kun on viimeiset kymmenen vuotta seurannut tuota maailman toimintaa että en luota enää yhteenkään yksittäiseen mediaan. Aina kannattaa lukea ja kuunnella kaikkien osapuolten näkemyksiä ja sitten yrittää siitä muodostaa jotain omaa kuvaansa asiasta joka sitten ehkä on jotain oikeaan suuntaan.” (Nimim. Ei Natoon IS 14.8.2008.)

”Suomessa on viime päivinä joutunut kerta toisensa jälkeen ihmettelemään Georgian sodan uutisointia. Otan pari esimerkkiä. Eilen klo 20 jälkeen BBCWorldin uutisankkuri tiukkasi Venäjän Nato-suurlähettiläältä miksi venäläisjoukot edelleen operoivat Georgiassa ja ryöstelevät siellä, vaikka presidentti Medvedev on kertonut sodan olevan ohi. Heti perään 20.30 alkavissa YLEn uutisissa YLEn toimittaja kantoi raportissaan huolta Georgiassa olevista eteläossetialaispakolaisista, eikä BBC:n kertomista uutisista sanottu sanaakaan.” (Nimim. Ben Olof IS 14.8.2008.)

Toisaalta verkkokeskustelijat esittivät myös yksilöityä, dokumentoitua ja sisällöllisesti perusteltua kritiikkiä, jossa esimerkiksi arvioitiin uutisen muotoa ja rakennetta, lähteiden käyttöä, toimittajan omien näkemysten esille nostamista tai koko jutun tulkinnallista kehystä.

”Olen työpäiväni puitteissa selaillut niin venäläistä, georgialaista, kuin monen muunkin maan sähköistä mediaa. Ainoa yhteenveto mitä päivän kestäneestä poikkiteollisesta pikatutkimuksesta voidaan johtopäätelmäksi vetää yhteen on se, että älä usko mihinkään mitä ensi näkemältä näet tai kuulet. Tilanne on liian politisoitunut. Venäjän valtiojohtoinen media näyttää omaavan yhä hyvät kontaktit Suomen viralliseen mediaan. Maakuntalehdet ja valtakunnalliset lehdet käyttävät monipuolista aineistoa, mutta ovat saman molemminpuolisen propagandistisen savuverhon uhreja kuin minä ja kansainväliset uutistoimistotkin.” (Nimim. Tsaudi64 IS 13.8.2008.)

Uutissisältöjen vertailun ja kommentoinnin lisäksi keskustelijat kotoutuivat uutisointia suhteuttamalla sitä maan tapaan puhua ulkopoliitikasta. Tässä kritiikissä journalismin ja Suomen virallisen ulkopoliitikan välillä ei nähty juurikaan eroa. Molempia arvosteltiin suomettumisesta ja rähmällään olost. Toisaalta muistutettiin Venäjään liittyvistä ennakkoluuloista tai vihamielisyydestä.

”Tämän päivän HS:ssa Tbilisin toimittaja oli jo hieman tasapuolisempi kuin aiemmissa pinnallisissa sensaatiojutuissaan... vastuullisuutta, ei göbbelsmäisyyttä, HS:n johto ja toimittajat! Kriittisyyttä ja kriittisyyttä vielä kerran, maailma ”meedia” on nyt valtavan sotapropagandan tilassa! Suomalainen media, vaikka se yrittäisi tasapuolisen tiedon välittämisessä parhaansa, joutuu toimimaan hyvin vahvasti antivenäläisessä mielipideilmastossa, jossa faktat eivät vaikuta faktoina vaan tarvittaisiin asenteellisten vaakakuppien väkisinväöntämistä ensin edes jonkinlaiseen normaaliasentoon ennen kuin neutraalia tietoa osattaisiin ottaa vastaan.” (Nimim. Kuinka Karl marx tavataan HS 14.8.2008.)

Totuus meni, miten kävi näkemyksen?

Kalevan pääkirjoitus totesi totuuden olevan sodan ensimmäinen uhri. Verkkokeskustelussa sama lausunto toistui parin viikon tarkastelujaksolla erilaisissa muodoissaan yli 200 kertaa. Mutta mitä saatiin totuuden tilalle vai saatiinko mitään?

Georgian tapauksen valossa vaikuttaa selvältä, että sanomalehdet olivat tärkeä foorumi poliittisille pika-analyseille ja niitä koskevalle mielipiteenvaihdolle. Muodollisesti tämä tehtävä oli journalistisen koneiston hallinnassa. Pääkirjoitustoimistusten nojatuolikenraalit ottivat paikkansa lehtien paraatipaikoilla, mutta analyysien sisältö jäi hiukan arvoitukselliseksi. Selkeitäkin argumentteja toki esitettiin, mutta melkein yhtä usein näkemys piiloutui uutisten peesailun taakse. Vaikka tästä ei ehkä voi vetää johtopäätöstä, että pääkirjoitukset ja kolumnit täyttivät tehtävänsä vain 50-prosenttisesti,⁴ niiden suoritusta voi pitää ainakin hyvin kalpeana ja vähäverisenä.

Asiantuntijat ja yleisönosastokirjoittajat eivät pyrkineet tai päässet esille kovin näkyvästi, mutta näiden julkaistuissa mielipidekirjoituksissa poliittisen keskustelun piirteet toteutuivat astetta kirkkaammin kuin toimittajien teksteissä. Sisällöllistä ansioistaan huolimatta yliartikkeleita ja etenkin yleisönosastoja on totuttu pitämään vähemmän arvokkaina keskustelufoorumeina. Tätä käsitystä olisi ehkä syytä jälleen tarkistaa. Samalla voi pohtia sitä, miksi oman näkemyksen pukeminen sanoiksi käy maallikoilta helpommin kuin julkisuuden ammattilaisilta.

Analyysimme osoitti, että verkkolehtiin on kytkeytynyt lukijoita, jotka ottavat julkisesti arvioivaa suhdetta uutisiin ja niiden aiheisiin. Tämän keskustelun seuraaminen on työläämpää kuin paperilehdessä huomattavasti lukijaystävällisempään muotoon pakattujen pääkirjoitusten tai yleisönosastojen lukeminen. Toisaalta verkossa käyty mielipiteenvaihto on helppo mieltää nimenomaan dialogiksi. Sen sijaan journalististen mielipidepalstojen ajattelemisen keskusteluna on jo vaativampaa. Verkkokeskustelujen ongelma poliittisen keskustelun näkökulmasta piilee kuitenkin siinä, että ne sijoittuvat edelleen julkisuuden katvealueelle. Verkkokeskustelujen sisällöt eivät juuri palaudu journalistiseen työprosessiin, eikä esimerkiksi kirjoittajien esittämään journalismikritiikkiin vastata.

Vaikka verkossa käydyn poliittisen keskustelun ja journalismikritiikin laatuun suhtaudutaan usein epäilevästi, tätäkin ennakoasennetta olisi syytä koetella. Ainakaan Georgian sodan pohdinnassa verkkokeskustelun taso ei jäänyt pääkirjoituksista jälkeen.

VTL Sanna Valtonen on tutkija Helsingin yliopiston viestinnän laitoksella.

YTT Heikki Heikkilä on viestinnän laitoksen yliopistonlehtori.

VIITTEET

- 1 Lauseen ensimmäisenä muotoilijana on pidetty runoilija Aeschylusta (525–456 eKr).
- 2 Analysoimme kriisistä kirjoitettua mielipiteellistä aineistoa yhdeksässä mediassa (Aamulehti, Apu, Helsingin Sanomat, Iltalehti, Ilta-Sanomat, Kaleva, Keskisuomalainen, Seura ja Suomen Kuvalehti) sekä näistä kahden, Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien, verkkolehdissä käytyjä keskusteluja. Julkaistusta aineistosta mukana analyysissa ovat pääkirjoitukset, kolumnit, kommentit ja uutisanalyysit sekä yleisönosastojen kirjoitukset. Yhteensä kahden viikon aikana lehdissä julkaistiin 223 kannanottoa ja verkossa 5949 puheenvuoroa. Analyysi on osa laajempaa tutkimusta, jossa vertaillaan Kaukasuksen konfliktin uutisointia ja kommentointia lehdistössä Suomessa, Ruotsissa, Saksassa, Puolassa ja Virossa. Helsingin Sanomien Säätiön rahoittama tutkimus valmistuu kevään 2009 aikana.
- 3 Taulukko on koostettu yhdistelemällä sisältöluokkia toisiinsa. Esimerkiksi "tukea Venäjälle" koostettiin havainnoista, joissa esitettiin joko 1) suoraa tai 2) epäsuoraa tukea Venäjää ja sen toimia kohtaan tai 3) suoraa tai 4) epäsuoraa kritiikkiä Georgiaa ja sen toimia kohtaan.
- 4 Tällaisia arvioita journalismin suorituksesta on tosin esitetty aiemminkin ks. Pietilä & Sondermann 1994.

LÄHTEET

Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus (1994): Sanomalehden yhteiskunta. Tampere: Vastapaino.

Anneli Lehtisalo

Punaisen Pispalan kosto ja muita tarinoita menneisyydestä

Kuvassa miesnukke kypärä päässään ja pitsireunusteinen korsetti yllään lojuu sängyllä ja viittilöi univormuun pukeutuneelle toiselle miesnukelle. Korsettipukuinen nukke muistuttaa kasvopiirteiltään huomattavasti Suomen entistä armeijan ylipäällikköä ja presidenttiä Carl Gustaf Emil Mannerheimia (1867–1951). Tämä Katariina Lillqvistin ohjaaman nukkeanimaation *Uralin perhonen* (Osuuskunta Camera Cagliostro, Suomi 2008) pressikuva sähköisti Aamulehden ja iltalehtien toimitukset vuoden 2008 helmikuussa. Jo ennen kuin elokuvan lehdistönäytös oli järjestetty, lehdet ryhtyivät jutuissaan ennakoimaan kohua ja hämmennystä. Aamulehden (23.2.) otsikko lisäsi volyyymiä kertomalla ”kohuohjaajan” todenneen: ”Mannerheim istuu helvetin kiirastulesa”. ”Mannerheim on elokuvassa homo”, avasi Ilta-Sanomat (23.2.) juttunsa. ”Homo-Mannerheim kohauttaa Ylen ohjelmassa!” raportoi Iltalehden otsikko (23.2.).

kuva: Camera Cagliostro

Yli kuukauden ajan Suomen marsalkka Mannerheim oli yllättäen julkkis, josta keskusteltiin kiivaasti niin lehdissä, televisiossa kuin internetin keskustelupalstoillakin. Keskustelun pääaiheina olivat melkein kuusikymmentä vuotta sitten kuolleen Mannerheimin seksuaalinen suuntautuminen ja vuoden 1918 sisällissodan perintö. Keskustelijoiden innokkuus kertoo elävästi siitä, että menneisyys ei ole vain ollutta ja mennyttä vaan se on nykyhetkessä vahvasti läsnä. Menneisyyden avulla käsitellään yhteiskunnassa tärkeinä pidettyjä kysymyksiä, käsityksiä, normeja ja arvoja.

Menneisyys välittyy meille lukemattomien erilaisten esitysten avulla, niin historianopetuksen kuin median ja perhepiirin tarinoidenkin välityksellä. Historiantutkija Jorma Kalela on jakanut nämä eri tavat muistella mennyttä julkisiin historian esityksiin, joita ovat muun muassa historiankirjat ja elokuvat, sekä kansanomaiseen historiaan, joka syntyy esimerkiksi kotona ja työpaikoilla. Kalela kutsuu julkisten esitysten ja kansanomaisen historian välistä dialogia historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiksi. Siinä määritellään, mitä kuuluu historiaan ja miten sitä muistellaan. (Kalela 2000, 33, 37–39, 42–44.)

Nykyään medialla on keskeinen rooli siinä, millaisia julkisia esityksiä menneisyydestä muodostetaan: mitä menneisyydestä nostetaan keskustelun kohteeksi ja mitkä historian tutkimukset ja -kirjat saavat laajaa julkisuutta. Artikkelissani tarkastelen *Uralin perhonen* -keskustelun avulla sitä, miten media osallistuu historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin. Keskityn analyysissäni sanomalehtiaineistoon ja erityisesti Aamulehdessä, Ilta-Sanomissa ja Helsingin Sanomissa julkaistuihin juttuihin, mutta viittaa myös muuhun mediamateriaaliin.¹ Laajalle levinneessä keskustelussa juuri Aamulehdellä ja Ilta-Sanomilla näyttää olleen aloitteentekijän ja keskustelun organisaattorin rooli.

”Suurin suomalainen” ja punainen perintö

Nukkeanimaatio *Uralin perhonen* perustuu Katariina Lillqvistin ja Hannu Salaman käsikirjoittamaan samannimiseen radiokuunnelmaan, joka puolestaan pohjautui vanhoihin pispalalaisiin kertomuksiin sisällissodan ajasta (<http://www.cameracagliostro.fi/suomi/uralin-perhonen-tiedote.htm>, 6.3.2008). Elokuva kertoo fantasian ja symboliikan keinoin ”Uralin perhosen”, eli nuoren kirgiisimiehen, tarinan. Aasiassa matkaileva C. G. E. Mannerheim ottaa nuorukaisen mukaansa ja tekee hänestä rakastajansa. Mannerheimin matkassa Perhonen päätyy sisällissodan keskelle Tampereelle. Haavoituttuaan Perhonen saa turvapaikan punaisten sairastuvasta, mutta ihmisten ennakkoluulot ja väkivalta ajavat hänet lopulta itsemurhaan. Lyhyt tarina heijastelee sisällissodan hävinneen osapuolen, punaisten, kansantaruja ja käsityksiä C. G. E. Mannerheimista ”lahtarina”, joka johti voittaneen valkoisen osapuolen väkivaltaista vastaiskua. Elokuva visualisoi myös huhut Mannerheimista korsettia käyttävänä homoseksuaalina.

Väkivaltainen ja katkeruutta herättänyt sisällissota jakoi pitkään suomalaisia hävinneisiin punaisiin ja voittaneisiin valkoisiin. Myös heidän tarinansa lähimenneisyyden julmista tapahtumista poikkesivat toisistaan pitkälle 1900-luvun loppupuolelle asti. Vallitseva historiantutkimus ja viralliset historian esitykset juhlistivat tapahtumia vapausotana, joka mahdollisti Suomen itsenäisyyden. Hävinneen osapuolen tulkinnat synnyttivät näiden julkisten esitysten rinnalle punaisten oman muisteluperinteen, jolla ei ollut sijaa voittajien historiassa. Se haastoi suullisine kertomuksineen ja uskomustarinoineen sekä salaisine muistopaikkoineen julkisen, virallisen historian (Peltonen 2003, 192–193, 197). *Uralin perhonen* -elokuva on esimerkki tällaisesta kansanomaisesta historiasta, jota nyt elokuvan keinoin muutettiin julkiseksi historian esitykseksi. Elokuva ei kuitenkaan aiheuttanut kiistaa ainoastaan siksi, että kansanomaisen historian tulkinnat haastoivat valkoisen historian; onhan historiantutkimus- ja historiantutkimus jo tuonut esiin sisällissodan monet eri piirteet. Erityisen ärsyttäväksi elokuvan teki osalle keskustelijoista se, että haastamisen kohteeksi otettiin valkoisen historian sankari, suomalaiseksi suurmieheksi noteerattu marsalkka Mannerheim.

Vaikka punainen perintö on tehnyt Mannerheimista kiistanalaisen suurmiehen, hän on niitä harvoja historiallisia 1900-luvun hahmoja, joka on nostettu suurmieheksi Elias Lönnrotin, J. L. Runebergin, J. W. Snellmanin ja Aleksis Kiven rinnalle (Klinge 1999, 97–98). Heitä ei pidetä ainoastaan ihailtavina henkilöinä, vaan he symboloivat kansallista kulttuuria ja kansallisia arvoja. Neuvostoliiton murenemisen jälkeen Mannerheimin maine näyttää vain kasvaneen. Lähihistorian uudelleentulkinnat ovat mahdollisia, ja niitä on myös tehty. Niinpä kun Yle vuonna 2004 järjesti äänestyksen ”suurimmasta suomalaisesta”, äänestyksen voitti marsalkka Mannerheim (<http://www.yle.fi/suuretsuomalaiset/index.php>). *Uralin perhonen* -elokuva antoi siis hiukan toisenlaisen näkökulman ”suurimmasta suomalaisesta” pukemalla hänet korsettiin ja esittämällä hänet matkalaukkuperäisenä kentaurina.

Provosoiteja ja taistelupareja

Jo ensimmäisissä Aamulehden ja Ilta-Sanomien jutuissa (23.2., 24.2.) rakennettiin keskustelijoista omat rintamansa. Elokuvan tekijäjoukkoa edusti keskustelussa ohjaaja Katariina Lillqvist, jonka henkilökohtaiseksi sanomaksi elokuva yleensä itsestäänselvästi tulkittiin. Toisena tekijänä jutuissa viitattiin ohimennen elokuvan toiseen käsikirjoittajaan, tunnettuun pyhien rienaajaan, kirjailija Hannu Salamaan, mutta keskustelun kiihkeimmässä vaiheessa, helmi-maaliskuun vaihteessa, Salamaa ei vielä nostettu keskustelijoiden joukkoon. Ilta-Sanomien asetti ensin Lillqvistin vastapooliksi Suomen Marsalkka Mannerheimin perinnesäätiön (23.2.). Perinnesäätiön toiminnanjohtaja Janne Kosonen ei kuitenkaan provosoitunut elokuvasta, vaan paheksunnastaan huolimatta hän kommentoi sitä hyvin maltillisesti. Aamulehti (23.2.) onnistui paremmin dramaattisen vastakohtaisuuden luomisessa. Sen

haastattelema puolustusvoimain entinen komentaja, kenraali Gustaf Hägglund oli hyvin tuohtunut elokuvan sisällöstä, ja näin ollen valmis Lillqvistin ”taistelupariksi” (26.2.). Aktiivisesti keskusteluun provosoituneesta Hägglundista tuli Mannerheimin suurmiesmaineen puolustaja myös muussa mediassa. Ilta-Sanomat rekrytoi Hägglundin pikaisesti ”marski-sodan” kenraaliksi lainaamalla Aamulehden haastattelua (25.2.). Hägglund kutsuttiin myös Ylen A-talk -ohjelmaan (6.3.) keskustelemaan elokuvasta ohjaaja Lillqvistin kanssa.

Osa keskustelun osapuolista pyrki myös itse aktiivisesti luomaan oman paikansa. Ohjaaja Katariina Lillqvistilla oli puheenvuorojaan varten käytettävissä omat internetsivunsa ja elokuvan tuottaneen elokuvaosuuskunnan verkkosivut. Kenraali Hägglundin tueksi asettuneella ylipormestari Raimo Ilaskivellä oli mahdollisuus osallistua keskusteluun Uuden Suomen kolumnistina (25.2.).

Lehdissä keskustelun osapuoliksi asetettiin henkilöitä, joiden on varsin helppo otaksua ottavan kiistassa tietyn paikan: reservin upseeri, veteraaneja, Mannerheimin ritari Pentti Iisalo, Mannerheimin sukulainen, kriittisenä tunnettu kirjailija, akateemikko Veijo Meri ja kirjailija Per-Erik Lönnfors, jonka käsikirjoittamaa näytelmää *Mannerheim – mannen och myten* esitettiin samaan aikaan Svenska Teaternissa. Ilta-Sanomissa keskustelun piiriin pyrittiin saamaan valtiollisia instituutioita tai henkilöitä, joiden kommenttien voitiin ajatella lisäävän vaikutelmaa laajasta kohusta. Keskustelun avaavassa jutussa Yle on nostettu näkyvästi esiin elokuvan tuottajana (23.2.). Jutun yhteydessä oleva nettikysely otsikoitiin: ”Loukkaako Yle Mannerheimin muistoa?” Lehtien palstoilla Yle-kriitikki ei kuitenkaan innostanut keskustelijoita, ehkä osin siksi, että toimitusjohtaja Mikael Jungner tyrmäsi heti alkuunsa väitteen siitä, että elokuva esitettäisiin televisiossa itsenäisyyspäivänä, ja vahvasti vielä päälle Mannerheimin olevan sankari hänellekin (25.2.). Myös pääministeri Matti Vanhasen niukka kommentti nostettiin otsikkoon, kun kansanedustaja Bjarne Kallis otti asian esiin eduskunnassa. Samoin presidentti Tarja Halosen viitattiin olleen aikoinaan tyytyväinen *Uralin perhosen* kuunnelmaesitykseen Tampereen teatterikesässä (28.2.). Viittailut jäivät tähän, eikä päättäjiä saatu houkutelua mukaan keskusteluun.

Jännitettä keskusteluun loi lehtien tapa painottaa peräperää vastakkaisia näkökulmia (AL 23.2.–24.2., IS 25.2.–26.2., HBL 26.2.–28.2.). Vastakkaista mieltä olevien henkilöiden haastattelujen avulla syntyikin vaikutelma ”marskisodasta”, jossa rintamalinjat olivat selkeät ja vastakkaiset – ja yllättävän perinteiset, vasemmistolaiset taiteilijat vastaan perinteitä kunnioittavat konservatiivit. Helsingin Sanomien kirjoittelu tosin poikkesi tästä. Helsingin Sanomien kulttuuriosastossa oli laaja juttu ohjaajasta keskustelun jatkuttua jo jonkin aikaa (1.3.). Toisten lehtien esiintuomia osapuolia ei haastateltu lainkaan, ja lehden kolumneissa heidän tuohtuneisiin kommentteihinsa suhtauduttiin lähinnä huvittuneen sarkastisesti (2.3., 12.3., 15.3. ja 19.3.).

Toisaalta Helsingin Sanomien lähestymistapa rauhoittelevine otsikkoineen ”Marskin ravistaja irvii myös Marxille” näyttäytyy asiallisena ja turhia kärjistyksiä välttävänä. Toisaalta keskustelun käsittely kokonaisuudessaan, kolumnit mukaan lukien,

viittaa elitistiseen asenteeseen. Paitsi että lehti näyttää halunneen pysyttäytyä erillään populistisesta pintakohusta, se myös hymyilee vinosti niille, jotka hämmenytävät tabuaiheista, kuten suurmiehen seksuaalisuudesta, tai eivät ymmärrä katsoa elokuvaa taiteena ja fiktiona. Elitististä vaikutelmaa korostaa se, miten Helsingin Sanomat on kolumneillaan osallisena keskustelussa, eikä niinkään haastattelujen avulla rakentamassa kohukeskustelua.

Myös muissa lehdissä toimittajat itse osallistuivat suoraan keskusteluun kolumneilla, pääkirjoituksilla tai elokuvakritiikeillä. Toisin kuin Helsingin Sanomissa Aamulehdessä ja Ilta-Sanomissa puheenvuorot poikkesivat toisistaan eri osastojen välillä. Ilta-Sanomien uutissivuilla luotiin kuva kiivaasta kiistasta, joka saattaa johtaa jopa näkyvään väkivaltaan (25.2., 29.2., 1.3.). Kolumnien yhteinen piirre puolestaan oli julkilausuttu kunnioitus Mannerheimia kohtaan, vaikka ne lähestyivät aihetta eri näkökulmista, taiteilijaa kritisoiden sekä homoseksuaalisuutta ja sananvapautta pohtien (1.3., 28.2., 29.2.). Sen sijaan lehden televisio- ja elokuva-kritiikki suhtautui yksiselitteisen myönteisesti elokuvaan, ja tulkitsi sen elokuva-taiteeksi ja ilmaisuvapauden osoitukseksi (17.3.). Samaan tapaan Aamulehdessä kriitikko arvioi *Uralin perhosta* elokuvan ja satuperinteen kontekstissa kiittäen sen ansioita (1.3.), mutta pääkirjoitussivulla esitetään tiukkaa kritiikkiä taiteilijaa ja kulttuurieliittiä kohtaan (9.3.).

Puheenvuorojen erilaisuus voi kertoa kulttuuriosastojen erillisyydestä, mutta samalla se on esimerkki menneisyyden moninaisesta käytöstä nykyhetkessä. Uutisosastoilla menneisyydestä ja sen esityksistä tulee hämmentävää, dramaattista ja jopa nykyhetkeä uhkaavaa. Kolumneissa menneisyys innoittaa keskustelemaan nykyhetken ajankohtaisista kysymyksistä, kuten homofobiasta, sananvapaudesta tai median ja taiteen tilasta. Kulttuuriosastoilla menneisyyden esitys on taidetta, jonka tekijällä on sanottavaa ja joka kytkeytyy muuhun taiteen perinteeseen.

Kansalaiset ”marskisodassa”?

”Marskisotaan” pyrittiin rekrytoimaan myös lehtien lukijat, jotka lehtien palstoilla yleistettiin kansalaisiksi. Lehtien verkkoversiot tarjosivat lukijoille mahdollisuutta keskustella ja kommentoida *Uralin perhosta* – vaikka lukijat eivät ehkä elokuvaa vielä olleet nähneetkään (AL 23.2., IS 23.2., HS 29.2., IL 23.2., ESS 9.3.). Lukijat tarttuivatkin tilaisuuteen ja ottivat innokkaasti osaa keskusteluun, joko paperilehden mielipidesivuilla tai verkossa.² Aamulehdestä ja Helsingin Sanomista poiketen Ilta-Sanomat myös hyödynsi verkossa saamaansa palautetta jutussa kansan äänenä (25.2.). Aamulehdessä puolestaan kansalaisia saivat edustaa elokuvan ennakkonäytöksessä Tampereella käyneet katsojat, joiden kommentit kuvien kera ilmesyivät lehteen ennakkonäytöstä seuraavana päivänä (1.3.). Mutta toisin kuin verkkokeskustelussa, näiden kansalaisten käsitykset elokuvasta olivat varsin maltillisia ja oletettua kohua torjuvia.

Lehtien virittämien verkkokeskustelujen ja haastattelujen lisäksi kuvitteelliset kansalaiset ilmaantuivat mukaan keskusteluun haastateltavien puheissa. Kataariina Lillqvist esitti edustavansa ”suurta joukkoa”, jota Mannerheim-myytin ravistaminen ilahduttaa (AL 24.2.). Gustaf Hägglund puolestaan arvioi elokuvan pyrkivän ”shokeeraamaan ihmisiä”, eli hänen tulkintansa mukaan Mannerheimin esittäminen animaatioissa jollakin tavoin automaattisesti liikuttaisi katsojakuntaa (AL 24.2.). Myös Mannerheimin perinnesäätiön toiminnanjohtajan Janne Kososen puheissa ennakoitiin kansalaisten reaktioita. Hänen mukaansa ”Suomessa on paljon ihmisiä”, joita elokuvan tulkinta Mannerheimista loukkaa. (IL 23.2.) Lisäksi kansalaiset vilahtelevat kolumnistien puheenvuoroissa, milloin populististen taiteilijoiden skandaalinnälkäisenä yleisönä (AL 9.3.), milloin häveliäisyyttä ja kansallisia arvoja kunnioittavina (IS 1.3., HS 16.3.) tai konservatiivisina ja satiiria ymmärtämättöminä suomalaisina (HS 19.3.).

Kansalasiin vetoaminen ei ole mitenkään poikkeuksellinen tapa menneisyydestä keskusteltaessa, varsinkin jos kyse on kansallisesti tärkeäksi katsotusta menneisyyden tapahtumasta tai henkilöstä. Tällaista puhestrategiaa käyttivät esimerkiksi suomalaiset elokuvantekijät jo 1930- ja 1940-luvulla, kun he väittivät tuntevansa kansan tahdon ja toteuttavansa sen historiallisissa elokuvissaan. (Lehtisalo 1998, 62; Elsaesser 1996, 168–169.) Siksi onkin kiinnostavaa, että jotkut lehtien kolumnistit omaksuivat strategian, jonka mukaan he toruvat kansalaisia vääristä reaktioista. Tosin tämänkin lähestymistavan perinne on pitkä, ovathan asiantuntijat jo 1900-luvun alusta asti olleet huolestuneita siitä, ettei yleisö osa katsoa ”oikein” heille esitettyjä audiovisuaalisia tarinoita (Gripsrud & Erlend 2008, 455–456). Samalla kun osa lukijoista konkreettisesti osallistui historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin verkkokeskustelussa, paperilehtien palstoilla kuvitteellinen kansa sai kunnian toimia perinteiden turvaajana, uudenlaisten menneisyydentulkintojen lähteenä tai sitten moitteiden ja valistuksen kohteena.

Suurmiehen menetetty maine

Ilta-Sanomien otsikko ”Mannerheim on elokuvassa homo” tiivistää lehden näkökulman *Uralin perhoseen*. Sen käsittelyssä keskeistä oli paitsi dramatiikan rakentaminen oletettuun kokuun, myös kysymys Mannerheimin seksuaalisesta suuntautumisesta. Kaksijakoisesti lehti sekä raportoi siitä, miten jotkut henkilöt olivat tuohtuneet ”homo-Mannerheimista”, että etsi tarmokkaasti totuutta Mannerheimin seksuaalisesta suuntautumisesta. Ensin Mannerheimin ”vierauden” todistajina käytettiin kirjailijoita Veijo Meri ja Per-Erik Lönnfors (26.2.). Tämän jälkeen Marsalkan heteroseksuaalisuutta puolusti tarmokkaasti Gustaf Hägglund, jonka A-talk -ohjelmassa tekemä paljastus ”Marski yritti iskeä äitini” oli uutisena seuraavan päivän Ilta-Sanomissa (7.3.). Tukea Hägglundin väitteelle esitettiin myö-

hemmin Mannerheimin elämäkerran kirjoittajan Robert Brantbergin avulla, ja samalla verkossa esiteltiin naistenmieheksi esitetyn ”Mannerheimin naiset” (19.3.). Vielä heinäkuussa lehti palasi todistamaan Mannerheimin heteroseksuaalisuuden puolesta haastatteleamalla tämän Keski-Aasian retkiä tarkastellutta tutkijaa Harry Halénia. ”Mannerheim tuomitsi homot”, vakuutetaan jutussa. Samalla kerrotaan Mannerheimin kiinnostuksesta kauniita kiinattaria kohtaan. (4.7.) Jos Ilta-Sanomien kolumnissa Lillqvistiä syytettiin huomion hakemisesta työlleen seksin avulla (1.3.), niin lehti itse näyttää käyttäneen samaa strategiaa.

Toisaalta suurmiehen mahdollinen homoseksuaalisuus kiinnosti aiheena myös muita lehtiä. Hufvudstadsbladetin mielipideosaston kolumneissa ja lukijakirjeissä keskustelu homoseksuaalisuudesta siirtyi kuitenkin yleisemmälle tasolle. Kirjoituksissa pohdittiin homouden käyttämistä provokaatiokeinona tai haukkumasanana sekä tarkasteltiin keskustelua ajankohdan muiden taidekiistojen avulla. (HBL 5.3., 11.3., 13.3., 14.3.) Helsingin Sanomissa haastateltiin tunnettuja henkilöitä, jotka ovat julkisesti tuoneet esiin homoseksuaalisuutensa. Samalla pyrittiin kertomaan lukijoille, ettei Mannerheimin mahdollisessa homoseksuaalisuudessa ole mitään uutta eikä hämmentävää. (HS 15.3.) Satakunnan Kansassa keskustelua kommentoi Setan pääsihteeri Johanna Pakkanen, joka lehden mukaan ei ollut ”yllättynyt” elokuvan herättämästä keskustelusta (28.2.). Etelä-Suomen Sanomat nostaa Katariina Lillqvistin haastattelussa otsikkoon Mannerheimin ”padotun seksuaalisuuden”, joka Lillqvistin mukaan voisi selittää Mannerheimin tuhoavan käytöksen (9.3.).

Historiallisten henkilöiden seksuaalisuus on menneisyyttä käsittelevissä elokuvissa tyypillinen keino inhimillistää symboliksi tai koulukirjan kuvitukseksi jähmettynyt hahmo (Lehtisalo 1998, 61–63). Tähän *Uralin perhosen* Mannerheimkuva Katariina Lillqvistin lehtikommenttien mukaan pyrki. Lillqvistin mukaan elokuva on ”surumielisyyden ja yksinäisyyden kuvaus”, ”surullinen rakkaustarina” ja siinä pyritään ymmärtämään Mannerheimia ihmisenä (AL 24.2., KU 26.2., HBL 28.2., ESS 9.3.).

Elokuvien tapa esittää tarinoita menneisyydestä kertoo vähintäänkin yhtä paljon tekohetkestään kuin kuvatusta menneisyydestä. *Uralin perhosen* seksuaalisuustematiikka on aihe, jota nykyään pidetään tärkeänä ja mielenkiintoisena. Se, että elokuvan tematiikka aikaansai myös paheksuntaa – ja iltalehtiä kiinnostavan juttuaiheen, paljasti yhteiskunnassa vallitsevia, mediankin avulla ylläpidettyjä tabuja ja säädyllisyyden normirajoja.³ Mutta vaikka kansallissankarin homoseksuaalisen suhteen kuvaaminen näytti vielä vuonna 2008 rikkovan säädyllisyyden rajoja, on muistettava, ettei tapaus johtanut sensuuriin. Toisin kuin *Uralin perhosen* puolustajat kommentoivissaan pelkäsivät, sanavapaus ei ollut uhattuna (KU 26.2., HBL 28.2., IS 29.2., HS 2.3.). Päinvastoin, vallitsevat, liberaalin säädyllisyysnormiston sisäistäneet sanavapauden periaatteet takasivat, että kaikilla oli mahdollisuus nähdä *Uralin perhonen* televisiosta maaliskuussa 2008.

”Mannerheimilla vankka kunnioitus myös Tampereella”⁴

Selkeä ero Aamulehden ja Ilta-Sanomien juttujen välillä oli Aamulehden juttujen poliittisuus. Iltalehdet ja muiden paikkakuntien sanomalehdet keskittyivät pääosin seksuaalisuustematiikkaan, vaikka Lillqvistin haastatteluissa tulivatkin esiin elokuvantekijän vasemmistolaiset taustat ja elokuvan poliittisuus (KU 26.2., Nyt-viikkoliite 8/2008, HS 1.3., ESS 9.3.).⁵ Sen sijaan Aamulehden jutuissa painottui keskustelu vuoden 1918 perinnöstä. Pispalalaiseen kansaperinteeseen pohjautuva elokuva kiinnosti tietenkin tamperelaista maakuntalehteä, semminkin kun tuo kansanperinne haastoi lehden porvarillisen linjan mukaisen tulkinnan sisällissodasta.

Punaisen kansanperinteen ja valkoisen historian vuoropuhelu alkoi Aamulehden jutuissa heti ensimmäisestä verkkoartikkelista, jossa Lillqvist esittelee elokuvan tulkinnan Mannerheimista ja sisällissodasta: ”Tampereella hyvin yleinen Mannerheimin liikanimi oli murha-Kustaa” (24.2.). Vastaukseksi Lillqvistille esitetään Gustaf Hägglundin haastattelu, joka torjuu väitteen, että Mannerheim olisi murhannut ihmisiä Tampereella 1918. Samalla Hägglund kiistää myös Lillqvistin ja elokuvan esittämän punaisen menneisyyden tulkinnan sekä tulkinnan suomalaisuuden: ”Neuvostoliittolaiset kuvasivat Mannerheimia juuri tällaisena. (...) Ilmeisesti tämä elokuva on puna-armeijan propagandan perillinen.” (AL 24.2.) Toisin sanoen Hägglund ei näytä voivan hyväksyä toisenlaista Mannerheimia suomalaisten tulkinnaksi. Samoin lehden haastattelema, Tampereen reserviläiset ry:n varapuheenjohtaja Veijo Niemi arveli elokuvan kuvauksen Mannerheimista olevan vääristelyä. Tosin hän ei täysin torjunut julmaa kuvaa sisällissodasta ja myönsi ”erehdyksiä” sattuneen puolin ja toisin. (AL 24.2.) Lillqvist vastasi Hägglundin syytöksiin tuotantoyhtiönsä kotisivuilla, ja vastausta lainattiin myös Aamulehden jutussa. Vastauksessaan Lillqvist leimaa eläkkeellä olevan Hägglundin ”ylintä esivaltaa edustavaksi haukaksi” (24.2.). Näin hän samastaa Hägglundin edustaman valkoisen historian ja virallisen valtiovallan, ikään kuin valtio edelleen edustaisi valkoista sisällissodan tulkintaa.

Valkoinen ja punainen menneisyyden tulkinta kohtaavat Aamulehden jutussa, jossa Mannerheimin perinnesäätiön toiminnanjohtaja Kosonen ja ohjaaja Lillqvist arvioivat elokuvaa sen lehdistönäytöksen jälkeen (1.3.). Kosonen valittaa olevansa surullinen siitä, että produktio ”repi tietoisesti auki 80 vuoden takaisia haavoja”. Hänen mukaansa elokuvan tulkinta kansalaissodan syyllisistä on ”yksipuolinen ja osoitteleva”. Lillqvist määrittelee elokuvan vaietun sotatrauman käsittelyksi taiteen keinoin. Kyse siis näytti olevan lähtökohtaisesti varsin erilaisesta menneisyyden tulkinnasta: Kososen mukaan sovinto menneisyydestä oli jo saavutettu, kun taas Lillqvist näkee, että vasta nyt punaisten tulkinnoille on tilaa.

Vaikka Aamulehti antoi jutuissaan Lillqvistille puheenvuoron, juttuvalinnat ja otsikot paljastavat lehden linjan kallistuvan Kososen linjoille (24.2., 27.2., 29.2., 1.3., 6.3., 9.3., 11.3., 21.3.). Erityisen selkeästi tämä tuli esiin lehden päätoimittajan

Matti Apusen kolumnissa, jossa hän kritisoi voimakkaasti Lillqvistiä populismista (9.3.). Apunen kiistää elokuvan olleen historian uudelleentulkinta ja määrittelee sen tyhjäksi ”akkojen pihapuheeksi”. Suora keskustelu historian uudelleentulkintoista kilpistyi tähän, sillä Katariina Lillqvistin lukijapalaute Apusen kolumnista keskittyi muistelemaan sarkastisesti Apusen ja Lillqvistin yhteistä elokuvakerho-taustaa (16.3.). Aamulehdessä käyty teräväsanainen keskustelu *Uralin perhosesta* kuitenkin osoittaa, että ainakaan paikallisesti sisällissodan menneisyys ei ollut vielä loppuun käsitelty, eikä uudelleentulkintojen aika ollut ohi.

Menneisyys muutoksessa

Keskustelu *Uralin perhosesta* jatkui vielä verkon keskustelufoorumeilla, mutta lehtien palstoilla se laimeni nopeasti, kun monitulkintainen elokuva sai julkisen ensi-iltansa Tampereen lyhytelokuvajuhllilla 7.3. ja televisiossa 17.3. – ilman pelättyjä välikohtauksia. Ilta-Sanomien venytti aiheesta vielä muutamia juttuja (8.3., 17.3., 18.3., 28.4., 4.7.), mutta lehtien markkinoiman kohun vetovoima näytti hävinneen.

Entä sitten? Muuttuiko historia, ja millainen historian määrittämisen prosessi tapaus *Uralin perhonen* oikeastaan oli? Tässä tapauksessa media osallistui erittäin vahvasti historian määrittämiseen. Ilman median rakentamaa kiivasta keskustelua *Uralin perhosen* menneisydentulkinta olisi luultavasti jäänyt suppeahkon kulttuuria harrastavan piirin tietoon. Elokuvan tuotantoyhtiöllä oli tosin omat verkkosivut, ja kulttuuriosastojen käytännöt olisivat joka tapauksessa taanneet jonkinlaisen näkyvyyden elokuvalle, mutta se olisi suuntautunut vain tämäntyyppisistä elokuvista kiinnostuneille. Laajan julkisuuden ansiosta monikaan mediaa seuraava ei voinut välttyä tietämästä, että C. G. E. Mannerheimista on esitetty jonkinlaisia uudelleentulkintoja ja että ne ovat kiistanalaisia.

Medialla oli kohtalaisen suuri valta siinä, ketkä voivat osallistua tähän historian määrittämiseen. Ohjaaja Katariina Lillqvist oli elokuvan muiden tekijöiden kanssa toki ottanut oman paikkansa tässä prosessissa jo tehdessään *Uralin perhosta*. Mutta muiden keskustelijoiden valikoimisessa oli medialla etulyöntiasema. Vaikuttaa siltä, että puheenvuoroja jaettiin niille, joilla jo muutenkin on ollut tilaisuutensa sanoa jotakin Mannerheimista tai sisällissodasta – poikkeuksena ehkä tunnetut julkisuuden henkilöt, joita haastateltiin erityisesti heidän homoseksuaalisuutensa vuoksi. Vaikka lukijoita innostettiin keskustelemaan verkossa ja vaikka kansalaisiin vedottiin puheenvuoroissa, ei kansan tarinoiden perään juuri lehti-jutuissa kyselty. Kuulut ”Pispalan ämmätkin” olivat läsnä vain ohjaaja Lillqvistin edustamana.

Tapaus *Uralin perhonen* vahvisti historiankuvaa menneisyyden jakaantumisesta valkoiseen ja punaiseen. Se myös tuotti, niin kuin moni muukin fiktiivinen esitys, henkilöitynyttä historiaa, ja näin ehkä jopa vahvasti Mannerheim-kult-

tia. Osin tapaus irrotti Mannerheimin historiallisesta kontekstistaan ja toi tämän osaksi nykyhetken keskusteluja. Erityisesti valtakunnalliset ja pääkaupunkiseudun lehdet työstivät jutuissaan ennemminkin seksuaalipolitiikkaan ja sananvapauteen liittyviä rajoja, kuin olivat kiinnostuneita historiapolitiikasta, menneisyyden poliittisesta käytöstä. Toisaalta historiapolitiikka säilyi jutuissa mukana ainakin sivujuonteena ja joissakin lehdissä myös pääaiheena. Tämä kertoo siitä, etteivät perinteiset poliittiset asetelmat olekaan täysin kadonneet, eikä into keskustella politiikasta – koski se sitten menneisyyttä, nykyhetkeä tai kumpaakin yhteenkietoutuneina. Tšekkiläisen perinteen mukaiselle yhteiskunnalliselle nukkeanimaatiolle riittää siis vielä töitä.

YTM Anneli Lehtisalo on tutkija Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella. Hän tekee väitöskirjaa elokuvan ja menneisyyden välisistä suhteista suomalaisissa 1930–1950-lukujen elämäkertaelokuvissa.

VIITTEET

- 1 Käsittelen sekä sanomalehtien online-versioissa että paperiversioissa julkaistuja juttuja. Paperilehtimateriaalien keräämisessä käytin hyväkseni mm. Kansallisen audiovisuaalisen arkiston lehtileikekokoelmaa Uralin perhosesta.
- 2 Keskusteluketjujen laajuuden vuoksi minulla ei ole mahdollisuutta käyttää aineistoa hyväksi tässä artikkelissa. Pitkiä keskusteluja syntyi esimerkiksi Aamulehden (www.aamulehti.fi/keskustelu: Mannerheim ja animaatioelokuva Uralin perhonen), Ilta-Sanomien (<http://keskustelut.iltasanomat.fi>: Lukijan ääni) ja Helsingin Sanomien (www.hs.fi/keskustelu: Kerro mielipiteesi Mannerheim-animaatiosta) keskustelufoorumeilla.
- 3 Seksuaalinormiston ja säädylisyyden muutoksista mediassa ks. Jallinoja 1997.
- 4 Yleisönosastokirjoituksen otsikko Aamulehdessä 11.3.2008.
- 5 Poikkeuksiakin on joukossa, mm. Uutispäivä Demarissa ilmestynyt kolumni (3.4.), jossa tuodaan esiin punaisten historiantulkintojen oikeutus ja Karjalaisessa ilmestynyt kolumni (28.2.), jossa elokuvan arvioidaan olevan poliittinen provokaatio ja loukkaavan suomalaisten arvoja.

LÄHTEET

- Elsaesser, Thomas (1996): Subject positions, speaking positions. From holocaust, our hitler and heima to shoah and schindler's list. Teoksessa: Vivian Sobchack (toim.) *The Persistence of History. Cinema, Television and the Modern Event*. Lontoo: Routledge, 145–183.
- Gripsrud, Jostein & Erlend, Lavik (2008): Film audiences. Teoksessa: James Donald & Michael Renov (toim.) *The Sage Handbook of Film Studies*. Lontoo: Sage, 454–470.
- Jallinoja, Riitta (1997): *Moderni säädylisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalela, Jorma (2000): *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lehtisalo, Anneli (1998): Runon kuninkaat, muuttolinnut ja kansa – Suomalaiset suurmieselokuvat kansallisen määrittäjänä. *Lähikuva* 2/1998, 60–75.
- Peltonen, Ulla-Maija (2003): Vuoden 1918 muistot. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. Helsinki: Tammi, 192–198.

Aamulehti 23. –5.7.2008

A-talk 6.3.2008 (osat Elävässä arkistossa: <http://yle.fi/elavaarkisto>, linkki tarkistettu 8.1.2009.)

Camera Cagliostro (<http://www.cameracagliostro.fi/suomi/index.htm>, linkki tarkistettu 8.1.2009.)

Etelä-Suomen Sanomat 9.3.2008

Helsingin Sanomat 29.2. –5.7.2008

Helsingin Sanomien Nyt-liite nro 8/2008

Hufvudstadsbladet 26.2. –18.3.2008

Iltalehti 23.2. –12.9.2008

Iltta-Sanomat 23.2. –4.7.2008

Kansan Uutiset 26.2.2008

Karjalainen 28.2.2008

Satakunnan Kansa 28.2.2008

Suuret suomalaiset (<http://yle.fi/suuretsuomalaiset/>, linkki tarkistettu 8.1.2009.)

Uusi Suomi 25.2.2008

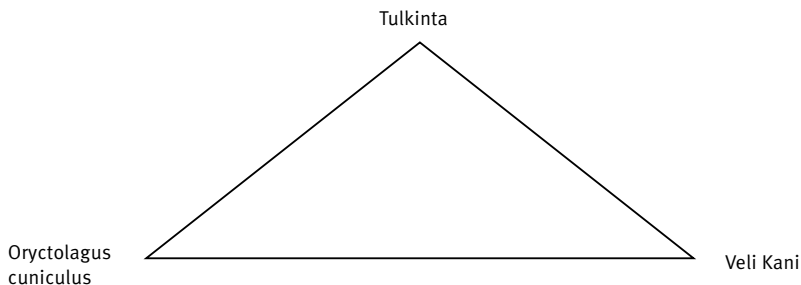
Uutispäivä Demari 3.4.2008

Pyhä sota kaupunkikaneja vastaan

Retorinen analyysi kaupunkikanien lopullisesta ratkaisusta

Mielenkiintoni suomalaiseen kaupunkiluontoon jalkautunutta kaupunkikania kohtaan on yksinkertaista perua. Tulin tietoisiksi kani-ilmioistä vuoden 2007 aikana joka-aamuiseen rutiiniin kuuluvan sanomalehden lukemisen ansiosta. Helsingin Sanomien kaupunkikaneja koskevat jutut olivat herkullisia lukukokemuksia: Toimittajien sanavalinnat olivat värikkäitä. Niissä oli purevia metaforia, ja juttujen kohdetta – eurooppalaista kania, eli *oryctolagus cuniculus* – käsiteltiin tavalla, joka johdatti kuin itsestään erilaisten klassisesta retoriikasta tuttuun tekniikoiden ääreen. Kanit saivat, sanalla sanoen, kylmää kyytiä.

Aivan aluksi tavoitteena olikin pyrkiä henkilökohtaisella tasolla jäsentämään sitä, miten käsitykseni kaneista muuttui lehtijuttujen ansiosta. Kesään 2007 saakka ”kanilla” oli itselleni kaksi päämerkitystä. Kyseessä oli disneyläisen populaarikulttuurin värittäjä ”Veli Kani”, joka oli älykäs, nopea ja piti porkkanasta. Toisaalta kanit olivat sanakirjan kuvaamia jäniksen pienempiä sukulaisia, joita ihmiset pitivät lemmikkeinä. Nämä käsitykset asettuvat jokseenkin helposti Ogdenin ja Richardsin (1923/1989) tunnettuun semanttiseen kolmioon: vasemmassa alareunassa oli nisäkäs nimeltä *oryctolagus cuniculus* ja oikeassa ”Veli Kani”.

Lehtikirjoitukset muuttivat kolmion kumpaakin alakulmaa. Kani sai eläimenä uusia ulottuvuuksia ja sen sanakirjamerkitys syveni. Huomattavasti enemmän kirjoitukset kuitenkin vaikuttivat siihen, millainen kyseinen eläin oli metaforisesti. Veli Kani selviytyi älyn ja ketteryyden sankarina Mikko Repolaisen ansoista. Hel-

singin Sanomat asettui nyt Mikko Repolaisen asemaan ja koetti keksiä moninaisia keinoja Veli Kanin peittoamiseen. Kanien metsästyksessä puhuttiin niin hillereiden, koirien, myrkkujen, ampuma-aseiden kuin räjähteidenkin käytöstä. Tulisiko minun lukijana toivoa, että nyt Mikko Repolainen vihdoin onnistuu, kun koko lapsuuden ajan on oppinut, että kyllä Veli Kani aina selviää?

Kaupunkikanien näyttämöt

Kaupunkikani on oppikirjaesimerkki siitä, miten toimittajat liittävät kohteeseen X ominaisuuksia, jotka pyrkivät oikeuttamaan niiden kohtelemisen tavalla Y. Kani on tällaisenaan selkeästi "retorisoitu" kohde (ks. Condit & Selzer 1985). Kaupunkikaneja käsittelevissä jutuissa on käytetty laajalla kirjolla hyväksi erilaisia yhdistämis- ja erottelutekniikoita, joiden avulla on pyritty vaikuttamaan siihen, mitä julkisuudessa pidetään kaneille luonnollisena ja ominaisena käyttäytymisenä (Kakkuri-Knuuttila 1998, 250).

Ensimmäinen viittaus kanien retorisoimiseen löytyy jo juttujen nimeämisestä: "kaupunkikani" on eri asia kuin "kani", "villikani" tai "lemmikkikani". Kaupunkikanin lisäksi monessa jutussa viitataan "citykaniin"; Näin käsitteletavassa on ironinen sävy. Uudella tavalla määritellyyn eläimeen on liitetty ominaisuuksia, joiden katsotaan kuuluvan keinokeinoisten urbaanien olosuhteiden eläimelle. Siten kohde erotetaan sen luonnollisesta ympäristöstä, ja se asetetaan ikään kuin näyttämölle. On luonnollista nähdä villikani metsässä ja lemmikkikani häkissä jonkun kotona. Sen sijaan se näyttämö, jolla citykani toimii, näyttää kanille vieraalta.

Tein yksityiskohtaisen juttuanalyysin Kenneth Burken (1945; 1950) dramatisen otteen periaatteilla. Pääkysymys tällöin on, millainen asema kanilla on sille rakennetussa tarinassa. Alakysymyksiä on useita: Millainen toimija kani on? Mitä kani symboloi? Millaisia jännitteitä kani tuo niille näyttämöille, joilla se esiintyy? Millaisia ratkaisuja kanin toimintaan löydetään? Käytännössä kysymykset kiteytetään viiteen tasoon, joita kuvataan (ks. Brummett 1999) nk. dramatisisessa pentadissa:

Act – toiminta
Scene – tilanne
Agent – toimija
Agency – toimintatapa
Purpose – toiminnan tavoite

Tässä artikkelissa avaan pentadin avulla sitä, millaiseksi kanien toimintaa (act) kuvataan, millaisiin tilanteisiin (scene) kanit asemoidaan, millainen toimija (agent) kanin oletetaan olevan, mikä kanin toimintatavoille (agency) on jutuissa ominaista ja mitkä kanien toiminnan tavoitteet (purpose) ovat (ks. Foss, Foss & Trapp 1985). Kanien katsotaan olevan ikään kuin näytelmässä, jossa niille on annettu tietty toi-

mijan rooli ja jossa ne käyttäytyvät draamalle ominaisen periaatteen mukaisesti toimintatapojensa ja toiminnan tavoitteidensa säatelemänä.

Kuvituksella on kaneja käsittelevissä jutuissa oma painava merkityksensä. Kuvia ei tässä yhteydessä kuitenkaan käsitellä, koska se vaatisi toisenlaisia analyysivälineitä, mikä laajentaisi artikkelia liikaa.

Käsittelemäni aineisto koostuu 31 jutusta, jotka ovat ilmestyneet Helsingin Sanomissa ja Ilta-Sanomissa ajalla 7.1.2007–11.9.2008¹. Aineisto on koottu sähköisesti Sanomien arkistosta. Kirjoittajat ovat Ilta-Sanomien ja Helsingin Sanomien toimittajia. Luettelo analysoiduista jutuista on liitteenä artikkelin lopussa.

Kaneja siellä ja täällä

Analyysin ensimmäinen kysymys kuuluu, millaista kaupunkikanien toiminta Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien juttujen perusteella on? Koska kyseessä on kani eikä ihminen – kuten pentadisen analyysin tapauksessa yleensä – on mielekästä yhdistää analyysin ensimmäinen ja kolmas taso toisiinsa: kani ei ole siinä mielessä toimija kuin ihminen, joten toiminnan ja toimijuuden kuvaukset yhdistyvät toisiinsa.

Kanien toimintaa luonnehdittiin jutuissa tavallisesti kolmesta näkökulmasta: ne syövät, kaivavat onkaloita ja lisääntyvät. Esimerkkejä syömiskäyttäytymisen, lisääntymisen ja onkaloiden kaivamisen kuvailuista on aineistoon sisältyvissä jutuissa runsaasti:

Syöminen

”Ne ovat syöneet kaiken elävän, pensaan juuret ja vuoristomännyn alaoksat” (HS 9.9.2008).

”Ne syövät kaiken paitsi rikkaruohot” (IS 8.7.2008).

”Kaneille tuntuu kelpaavan lähes kaikki, mikä vihertää” (HS 8.9.2008).

”Piikkiset ruusutkaan eivät ole turvassa. Kanit ovat syöneet niitäkin tänä kesänä.” (HS 27.8.2008.)

Lisääntyminen

”Kaneja tulee kuin kopiokoneesta” (IS 8.7.2008).

”Niillä ei ole kiima-aikaa, ja ne voivat lisääntyä koska vain” (HS 6.7.2008).

”Arvaahan sen, mitä tapahtuu, kun eläinmaailman innokkain lisääntyjä pääsee tovereidensa kanssa vapauteen. Se lisääntyy.” (HS 7.1.2007.)

Kaivaminen

”Kanit ovat yöllä jälleen kerran kuopineet puutarhan täyteen monttuja” (IS 8.7.2008).

”Onkalo- ja tunnelirakennelmat ovat niin laajoja, että reikäinen maa ajoittain romahtaa” (HS 1.8.2007).

”Kolot mullassa ja kalutut kukat paljastavat kuokkavieraan käynnin” (IS 5.5.2008).

Kanien käyttäytymisessä nähtiin poikkeuksetta jonkinlaista äärimmäisyyttä: kani kaivelee ja järsii enemmän, kuin olisi ymmärrettävää, ja lisääntyy luonnottoman kiihkeästi. Kaneista muodostuu lukijalle mielikuva, että niiden toiminta on erityisen epäluonnollisella tavalla säätelemätöntä. Kaneille ”kelpaa kaikki” eikä ”mikään ole turvassa”. Lisääntyminenkin on ennemminkin kopiokoneen kaltaista monistumista kuin luonnollista lisääntymistä. Koska kaneilla ei ole kiima-aikaa, niiden katsotaan olevan jonkinlaisia holtittomia, päättymättömiä orgioita viettäviä lisääntymiskoneita.

Kaivamisen kuvaukset eivät ole yhtä äärimmäisiä kuin edellä, vaikka tällöinkin jutuissa tuotiin ihmetellen esille kanin pyrkimys ruopia puutarha ”täyteen monttuja” ja tehdä niin laajoja rakennelmia, että ”maa ajoittain romahtaa”. ”Maan romahtaminen” on kouriintuntuva ilmaisu – jutun näkökulman mukaan rakennelmat ovat vakavasti otettava terveysriski. Kanit voivat tehdä maan ontoksi, joten ihminen voi puistossa kävellessään yhtäkkiä vajota useita metrejä maan sisään. Kyseisessä Helsingin Sanomien 1.8.2007 julkaisemassa jutussa on toisaalta myös ironiaa, jota monissa kaneja käsittelevissä jutuissa ei ole: ihminen ei lehden mukaan voi vajota aivan maan keskipisteeseen saakka. Riski on siis olemassa, mutta ihminen ei sentään yhtäkkiä häviä maan uumeniin, vaikka hän koloon astuisikin.

Kanit asemoitiin jutuissa tarkasti. Pentadisen analyysin mukaisesti ne tilanteet, joissa kaneja tarkasteltiin, jakautuivat kahtia. Toisaalta eriteltiin niitä näyttämöitä, joilla kanit toimivat. Näitä olivat tyypilliset tietyt nimetyt paikat, kuten Töölönlahti tai Hietaniemen hautausmaa, sekä johonkin yhteisölliseen toimintaan tarkoitettut paikat, etenkin Helsingissä sijaitsevat siirtolapuutarhat. Toinen tapa kuvata kanien toimintaa eri tilanteissa oli keskittyä ajallisen vaihtelun kuvaamiseen. Tällöin kuvattiin tavallisimmin kellon- tai vuorokaudenaikoja. Kummastakin tilannetyypistä voidaan esittää seuraavia esimerkkejä:

Kanien tuhojen näyttämöt

”Hesperian puisto Töölönlahden rannalla on surkeassa kunnossa” (HS 27.8.2008).

”...siirtolapuutarhoissa niille maistuvat pihakukat ja kylvökset” (HS 6.7.2008).

”Kanit söivät Sörnäisten rantatien jalavat siihen kuntoon, että ne piti poistaa” (HS 18.3.2008).

”Hietaniemen hautausmaan hautakiviä kaatavat kanit säästyvät joukkotuhoaseilta Helsingissä” (IS 7.11.2007).

Kanit eri ajankohdissa

”Puistokanit ovat aiheuttaneet Helsingin kaupungille satojentuhansien eurojen vahingot kahden viime talven aikana” (HS 18.3.2008).

”Kuluvan talven aikana puistoissa testataan erilaisia karkoteaineita...” (HS 30.1.2008).

”Kesäisin kanit ovat iso ongelma siirtolapuutarhoissa” (HS 6.7.2008).

”Kello 23 viimeinenkin footbagin pelaaja on lähtenyt Hesperian puistosta. On kanien vuoro.” (HS 6.7.2008.)

”Aamuneljältä selviää, miksi Helsingin suurin kanipopulaatio on pesiytynyt juuri Töölönlahdelle” (HS 6.7.2008).

Oleennaista tilanteiden kuvauksissa on, että näyttämöt ovat kaniin temmeltäessä ”surkeassa kunnossa” ja että niiden jäljiltä pitää poistaa jotain tervettä ja hyväkuntoista. Ilta-Sanomien 7.11.2007 julkaisema juttu on tässä luokassa apokalyptinen: näyttämönä on hautausmaa, jolla kanit kaatavat hautakiviä kuin saatananpalvojat. Näyttämön sotaisuutta korostetaan tuomalla esille, kuinka ”kanit säästyvät joukkotuhoaseilta”. Kanien näyttämö on näin luonteeltaan sotatanner.

Kaneja kuvataan ympärivuotisenä ongelmana. Juttujen perusteella voidaan päätellä, että talvisin kaneista koituu merkittäviä kuluja kaupungille ja sitä kautta veronmaksajille. Kesäisin kanituhot ovat henkilökohtaisempia: kanit voivat syödä kenen tahansa lehdenlukijan istutukset. Näin talviseen ajankohtaan liittyvät jutut ovat luonteeltaan yleisempiä ja ankkuroituvat yleensä taloudellisiin menetyksiin. Kesällä taas korostetaan henkilökohtaista harmia ja turhautumista.

Helsingin Sanomien 6.7.2008 julkaisema juttu kanien toiminnasta yölliseen aikaan kertoo ytimekkäästi siitä, miten kanit saapuvat näyttämöilleen. Kanit toimivat katalasti silloin, kun ihmiset ovat nukkumassa. Samaa ilmiötä käsitellään myös toimintatapojen yhteydessä: kanien annetaan ymmärtää odottavan tai suorastaan vaanivan niille otollista hetkeä. Kun viimeinenkin ihminen on poistunut näyttämöltä, kanit astuvat esiin tekemään pahojaan.

Kanien toimintatapojen kuvaukset ovat värikkäitä ja täynnä metaforia, jotka ovat retorisesti vaikuttavia. Toimintatapojen kuvaukset voidaan jakaa kahtia: moraaliin vetoaviin ja uhkakuvia sisältäviin.

Lukijan moraaliin vetoavat kuvaukset

”Monen paratiisiin on kuitenkin päässyt luikertelemaan vihollinen – ei käärme vaan kani” (IS 5.5.2008).

”Kun omaiset vievät kukkia haudoille, se on nykyään pikemminkin kanien ruokkimista...” (IS 7.11.2007).

”Miten niin pieni otus voikin saada niin paljon paha-aikaa?” (IS 5.5.2008.)

”Nyt ne kairaavat Hietaniemen hautausmaata sellaisella vimalla, etteivät hautakivestä pölyä pystyssä” (HS 6.7.2008).

Kanien luomat uhkakuvat

”Se on yksi vaarallisimpia tuhoeläimiä” (IS 5.5.2008).

”Syvät onkalot saavat hautakiviä kaatumaan ja uhkaavat jo suuria puitakin” (IS 20.8.2007).

”...kani ja sen ”viisi muksua” ovat parturoineet rinteiden paljaaksi” (IS 5.5.2008).

”Kanit ovat tuhonneet kasvitieteellisessä puutarhassa harvinaisia kasveja, joiden arvo on mahdotonta mitata rahassa” (IS 8.7.2008).

”Sinne meni, kanien suihin. Kesän sato siirtolapuutarhoilla, nimittäin.” (HS 8.9.2008.)

Lukijan moraaliin vetoamisessa kania lähestytään raamatullisin vertauskuvin. Kani ”luikertelee kuin käärme paratiisiin”, se syö vainajien muistoksi tuodut kukat ja saa puhdasta ”pahaa aikaan”. Kanista puhutaan yksikössä, mikä on selkeä tyylivaihtelu: kani ei tässä edusta lajitovereitaan vaan on yksilöllinen pahan ilmentymä Raamatun käärmeen tavoin. Näin kanista tehdään jotain muuta kuin vain eläin. Kaniin yhdistetään moraalinen huoli – ellei kaneille tehdä mitään, vainajia on turha muistella. Vaikka logiikka on tältä osin esitetty yksinkertaisen arkisesti, päätelmän mukanaan kantama arvolutaus on ravisuttava. Kanien hävittäminen oikeutetaan sillä, että ne hyökkäävät rakkaimpiemme hautojen kimppuun.

Uhkakuvien yhteydessä metaforat ovat samalla tavoin vaikuttavia. Kun kani todetaan yhdeksi vaarallisimmista tuhoeläimistä, argumentin päämäärä on yksiselitteinen: kanien hävittämisen oikeuttaminen. Kanien tuhoja ei voi ”mitata rahassa” ja ne ”parturoivat” kaiken kuin heinäsiirkkaparvi. Riskit esitetään niin henkilöihin, yhteisöihin kuin kulttuuriinkin kohdistuvina – uhat koskettavat yhtä lailla kulttuuripeirintöä, luontoa, tiedettä kuin yksittäistä ihmistäkin.

Kaneilla on juttujen perusteella yksi suuri tavoite: leviäminen. Joidenkin juttujen perusteella voisi päätellä, että kaneilla on jopa jonkinlainen erityinen suunnitelma leviämiseen:

Kanien leviäminen

”Vantaakaan ei säästyne, sillä kanit ovat jo Haltialassa Pohjois-Helsingissä” (HS 18.3.2008).

”Helsingin kanikanta on jo niin suuri, että eläimet valtaavat elintilaa Espoosta” (HS 18.3.2008).

”Kaunoskenaario on, että kaniongelma alkaa levittäytyä pientaloalueille” (IS 5.5.2008).

”Helsingin villikaninyhdyskunta on levinnyt kesän aikana Vantaalle” (HS 16.8.2008).

”...ne ovat nopeasti vallanneet uusia kaupunginosia...” (HS 1.8.2007).

Kanikannan leviämistä käsiteltiin jutuissa edellä esitetyn mukaisesti sotatoimien kaltaisesti. Kanit ”valtaavat uusia kaupunginosia” tai ”valtaavat elintilaa” eikä Vantaakaan säästyne. Etenkin niissä jutuissa, joissa puhuttiin kannan leviämisen sijasta aktiivisesta valtaamisesta, kanien ajateltiin ilmeisesti toimivan jonkinlaisen strategian mukaisesti. Leviämiseen liitettiin myös vahvoja emootioita sisältäviä arvioita, kuten ”kaunoskenaario” osoittaa. Samaan viitataan myös säästymisellä: kanien oletetaan hyökkäävän tavalla, joka ei säästä Vantaata.

Kaikkiaan kanikannan leviämisen kuvauksissa näkyy samankaltaista pakokauhunomaisuutta, joka on ominaista myös moraaliin vetoaviin ja uhkakuviin ankkuroiduille jutuille. Mikäli kanikannan leviämistä ei pysäytetä, edessä on täysimittainen tuho. Kanikannan laajenemisen katsotaan tapahtuvan holtittomasti, nopeasti ja salakavalasti. Vastaavalla periaatteella kuin aiemmissa yhteyksissä, leviäminenkään ei siis tapahdu luonnollisella tavalla. Juttujen tavoitteena on ikään kuin paljastaa se pirullinen salajuoni, jonka kaupunkikanit ovat laatineet valloitusretkelleen.

Päätelmiä

Keskeisin analyysista juontuva kysymys kuuluu, ovatko kanit ansainneet niille annetun roolin. Jos juttujen raamatullisiin viittauksiin on uskominen, kani on ilmestyskirjan peto, joka kätkee saatanalliset piirteensä söpöyden viitan alle. Toimittajat nähtävästi olettavat kanin päämäärätietoisesti pyrkivän hellien tunteiden herättämiseen, jotta se ei saisi osakseen sitä kohtelua, jonka se luonnonoikuna tuhoeläimenä ansaitsisi.

Kaniin suhtaudutaan vihollisena, jota vastaan soditaan ja taistellaan. Sen sijaan, että kanituhoja pyrittäisiin hillitsemään, estämään tai torjumaan, minkä voisi ajatella olevan neutraali tapa suhtautua tuhoeläimiin, kaniongelmaan suhtaudutaan kauttaaltaan kuin sotilasoperaatioon. Kaneja koskevalla argumentoinnilla onkin paljon yhteistä niin kutsutun sodan retoriikan kanssa (Kuusisto 1996). Kani on retorisenä ilmiönä suomalaisen luonnon Saddam Hussein: hillitön, moraaliton ja leviämispyrkimyksissään loputtoman vallanhaluinen.

Ne harvat jutut, joissa toimittajat ottavat kantaa kanien tuhoamisen perusteisiin, lähtevät liikkeelle kanien ”vieraudesta”. Tällöin jutuissa tuodaan esille, että kani ei kuulu Suomen luontoon, ja tätä käytetään perusteena äärimmäisten keinojen käytölle: ajatuksena on, että rajut toimenpiteet ovat välttämättömiä, koska kyseessä on jonkinlainen puolustustaistelu. Jos kyseessä olisi jokin suomalaiseen alkuperäisluontoon kuuluva eläin, vaikkapa sellaiset tyypilliset haittoja aiheuttavat eläimet kuin myyrä tai hiiri, suhtautuminen olisi toisenlaista.

Argumentointi on kuitenkin yksipuolista. Toimittajat tuovat kyllä esille, että kanikanta on kasvanut, koska talvet ovat nykyisin leutoja. Yhdessäkään jutussa ei kuitenkaan pohdita tästä seuraavaa ilmeistä johtopäätöstä: jos ilmasto lämpeenee ja mahdollistaa kanikannan kasvun, eikö kanista tätä kautta tule kuin luonnonosa suomalaista luontoa? Ja jos ihmisen myötävaikutus kannan leviämiseen on se keskeinen tekijä, jolla puolustustaistelu perustellaan, pitäisi kanin lisäksi hyökätä ainakin esimerkiksi fasaania, kanadanhanhea ja kanadanmajavaa vastaan.

Onkin mielenkiintoista, että kania ei juuri verrata muihin alkujaan vieraiksi katsottaviin eläimiin. Kun sota kania vastaan on niinkin ehdotonta kuin on, miksi kania ei verrata rottaan? Helsingin rottakanta on kymmeniä tuhansia kertoja suurempi kuin kanikanta, eivätkä rottien aiheuttamat vahingot häviä kanien aiheuttamille. Kumpikin on lisäksi alkujaan vieras eläin Suomen luonnossa.

On ilmeistä, että kani on hyvin omalaatuisensa, ja sellaisena se myös halutaan jutuissa pitää. Jos kania verrattaisiin rottaan, kanit saisivat todennäköisesti osakseen sympatiaa. Voidaan siis sanoa, että toimittajat osaavat tässä välttää ilmeisen retorisen miinan, vaikka näin tehdessään osoittavatkin argumentaationsa muodollisen heikkouden: Jos kania ei voi verrata rottaan, vaikka kumpikaan ei kuulu alkuperäisluontoon ja vaikka molemmat aiheuttavat huomattavia tuhoja nimenomaan pääkaupunkiseudulla, eikö se ainoastaan osoita, että kanista on tehty tie-

toisesti retorisoitu kohde? Sitä ei käsitellä neutraalisti ja viileän objektiivisesti vaan tavalla, joka parhaalla mahdollisella tavalla edesauttaa sen tuhoamista.

Helsingin Sanomat ja Ilta-Sanomat pyrkivät siis jutuissaan tekemään kanista tuhoamisen ansaitsevan kohteen. On vaikea välttyä ajatukselta, että tämä pyhä sota – jihad – kaupunkikaneja vastaan on tarkoitushakuisella tavalla kehiteltyä ja rakennettua. Lukijoita pelotellaan ja uhkaillaan muukalaisten hyökkäyksellä Orson Wellesin jalanjäljissä. Metaforisella tasolla voidaan sanoa, että jos ainakin oma tulkin-tani kanista lähenteli aiempina vuosina Disneyn luomaa populaarikulttuurin tuotetta, nyt kani samaistetaan toiseen populaarikulttuurin tuotteeseen: Veli Kanista on tullut Gremlings -elokuvien olento, joka on aluksi söpö ja ihana, mutta paljastuu pian mellastavaksi, tuhoavaksi ja terrorisoivaksi hirviöksi. Esimerkiksi Bakerin (2001, 165–167) kiehtova analyysi siitä, kuinka populaarikulttuuria käytetään hyväksi eläimiin kohdistuvien retoristen tarkoituksien saavuttamisessa, on tässä havaintojeni kanssa hyvin samansuuntaista.

Varsinaiseen kysymykseen – käsitelläänkö kaneja niiden ansaitsemalla tavalla – on helppo vastata suoraviivaisesti: kanijournalismi on ollut omaan syntymäänsä syyttömän luontokappaleen värittämistä halpahintaisilla ja propagandistisilla mielikuvilla. Kaneilla ei ole puolustusasianajajaa, eivätkä ne voi valittaa Julkisen sanan neuvostoon, mistä syystä niitä on lehdistön silmittömän tuhoamisvimman edessä puolustettava jo siksi, että tuomiota on antamassa nimenomaan lehdistö. Vimma kanien hävittämiseen on niin suuri, että se pakottaa miettimään syntyjä syviä. Ovatko kanit joskus popsineet Erkon turnipsit?

FT Jukka-Pekka Puro on lehtori Turun yliopiston mediatutkimuksen oppiaineessa ja dosentti Jyväskylän ja Turun yliopistoissa.

VIITTEET

- 1 Mieli-pide- tai pääkirjoituksia ei ole sisällytetty aineistoon. Aineiston jutut ovat erilaajuisia ja kirjoittajat vaihtelevat. Aineistossa ovat mukana kaikki kaupunkikaneja käsittelevät jutut kaikkein pienimpiä anonyymejä yhteenvetoja lukuun ottamatta. Valtaosa aineistoon sisältyvistä jutuista – 23 kappaletta – on julkaistu Helsingin Sanomissa, loput 8 ovat Ilta-Sanomista. Neljässä tapauksessa jutut ovat ilmestyneet saman päivän lehdessä (IS 20.8.07, HS 18.3.08, IS 5.5.08, IS 8.7.08). Kyseessä ovat tällöin joko pääjuttua täydentävät kinalojutut tai etusivua täydentävät sisäsivujen jutut.

LÄHTEET

- Baker, Steve (2001): *Picturing the Beast: Animals, Identity, and Representation*. Chicago: University of Illinois Press.
- Brummett, Barry (1999): *Burke's Representative Anecdote as a Method in Media Criticism*. Teoksessa Lucaites, John; Condit, Celeste & Caudill, Sally (toim.): *Contemporary Rhetorical Theory*. London: Guilford, 479–493.
- Burke, Kenneth (1950): *A Rhetoric of Motives*. New York: Prentice-Hall.
- Burke, Kenneth (1945): *A Grammar of Motives*. New York: Prentice-Hall.

- Condit, Celeste & Selzer, J. Ann (1985): The Rhetoric of Objectivity in the Newspaper Coverage of a Murder Trial. *Critical Studies in Mass Communication* 2/1985, 197–216.
- Foss, Sonja; Foss, Karen & Trapp, Robert (1985): *Contemporary Perspectives on Rhetoric*. Prospect Heights: Waveland.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Leena (toim.) (1998): *Argumentti ja kritiikki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuusisto, Riikka (1996): *Sodan retoriikasta*. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 267–291.
- Ogden, C.K. & Richards, I. A. (1923/1989): *The Meaning of Meaning*. Orlando: Harcourt Brace.

Luettelo analysoiduista jutuista julkaisupäivämäärän mukaisessa järjestyksessä

Päivämäärä	Lehti	Jutun otsikko
7.1.2007	HS	Kanit ja ketut pärjäävät Helsingissä
19.7.2007	HS	Kanien kanssa on opittava pärjäämään
1.8.2007	HS	Tukholman citykaneille tappotuomio
20.8.2007	IS	Missä pupu luuraa?
20.8.2007	IS	Turvallisuusongelma tulossa
6.9.2007	HS	Villikanikin on riistaeläin
7.11.2007	IS	Helsingin kaneja ei räjäytetä
30.1.2008	HS	Helsingin kaupunki aloittaa villikanien metsästyksen kivääreillä
1.2.2008	HS	Leudot talvet ovat auttaneet Helsingin villikaneja
15.2.2008	HS	Luontoillan uusi nisäkästutkija tutkii citykaneja
18.3.2008	HS	Kanit aiheuttaneet satojentuhansien vahingot Helsingissä
18.3.2008	HS	Citykanit ovat syöneet Helsingin kassaan satojentuhansien eurojen loven
19.3.2008	HS	Helsingin eläinsuojeluyhdistys: Kaupunkiketut pitäisivät kanilaumat kurissa
5.5.2008	IS	Karkea kanikesä!
5.5.2008	IS	Orapihlajatin vaarassa
25.6.2008	HS	Helsinki harkitsee hilleriä apuun kanijahdissa
27.6.2008	HS	Kaneja jahtaavat hillerit eivät saa karata luontoon
29.6.2008	HS	Kaninpoikaset saivat turvapaikan Tuskassa
6.7.2008	HS	Citykanit valtaavat Helsingin puistot ja puutarhat öisin
6.7. 2008	HS	Citykanit juhlivat öisin Töölönlahdella
8.7.2008	IS	Saako citykaneja tappaa?
8.7. 2008	IS	Jäniksenpoikasia Halosen mökillä
9.7.2008	HS	Syökää kania!
9.7.2008	IS	Maulavirta kokkaa jänispataa
27.7.2008	HS	Lisääntykää ja täyttäkää Helsinki
16.8.2008	HS	Citykanit levisivät jo Vantaalle
27.8.2008	HS	Kanit ovat tuhonneet Töölönlahden istutukset
8.9. 2008	HS	Viljelijät häätävät citykaneja kissojen avulla
9.9.2008	HS	Citykanit popsivat verkot Stadionin maaleista
10.9. 2008	HS	Bubi, missä olet?
11.9.2008	HS	Villikanit paistinpannulle ja uunin!

Elektromagneettiset aallot läpäisevät portinvartijat

Portinvartija on mediassa se, joka harkitsee uutisen merkityksen ja julkaisukelpoisuuden. Laatumediassa on usein monta portinvartijaa. Joskus pettävät parhaatkin mekanismit.

Näin kävi Helsingin Sanomille 18.6.2008, kun se koko etusivunsa leveydeltä uutisoi kännykän syöpävaarallisuudesta. Helsingin Sanomien etusivun otsikko kuului: ”Syöpätutkijat: Kännykän vaaroista ei voi enää vaieta”. Alaotsikoissa todetaan, että ”Tutkijoiden mukaan suurimmassa vaarassa ovat lapset” ja että ”Varmoja todisteita kännykänkäytön riskeistä ei vielä ole”.

Heti etusivun uutisen ensimmäisessä lauseessa todetaan, että *kansainvälisen tutkijaryhmän* mukaan kännykän käyttöön liittyvä syöpäriski on niin suuri, että sitä ei enää voi jättää huomioimatta. *Tutkijajoukko on julkistanut vetoamuksen*. Sittemmainaan, että ”tieteellisissä tutkimuksissa on jo todistettu, että elektromagneettiset aallot tunkeutuvat ihmisvartaloon”. *Tutkimusryhmä kehottaa*, että alle 12-vuotiaat käyttävät kännykkää vain hätätilanteisiin.

Ainoa nimeltä mainittu tieteellinen taho etusivulla on Saksan säteilyviranomaisen Bundesamt für Strahlenschutz. Se oli 17.6. julkaissut tutkimuksen, jonka tuloksena oli, ettei kännykän käyttö lisää riskiä sairastua syöpään. Tutkimus oli kestänyt kuusi vuotta, ja sen kohteena olivat aikuiset.

Varoituksen takana ei siis ollut ainakaan Saksan säteilyturvakeskus vaan ”joukko kansainvälisiä tutkijoita”. Heidät oli koonnut yhteen tutkija David Servan-Schreiber, selvitti HS:n juttu kotimaan osastolla sisäsivulla. Kännykän syöpävaara -vetoamus, jossa oli yhteensä 19 nimeä, oli julkaistu 15. kesäkuuta ranskalaisessa viikkolehdessä Journal du Dimanche. Se ilmestyy nimensä mukaan sunnuntaisin, eikä se ole tiedelehti.

Jutussa oli haastateltu myös Säteilyturvakeskuksen edustajaa. Tutkimusprofessori Kari Jokela piti kännykän syöpäriskiä epätodennäköisenä, koska mitään ei ole voitu todistaa tieteellisesti. ”Mahdollisuus haittavaikutuksista on kuitenkin olemassa”, Jokela totesi. Hän viittasi tällä Säteilyturvakeskuksessa tehtyihin eläinkokeisiin, joissa oli todettu kännykän säteilyllä olevan vaikutusta solutasolla. Kukaan ei kuitenkaan tiedä, onko vaikutus haitallinen vai ei.

Näyttävästä ulospanosta huolimatta HS:n uutinen ei siis perustu mihinkään uuteen tutkimukseen vaan vetoomukseen, joka on julkaistu ranskalaisessa viikko-lehdessä. Yksikään tiedeinstituutio ei ollut varoittelun takana.

Sisäsivun otsikko ”Syöpätutkijat: Matkapuhelimen käyttöön liittyy vakava riski” vaatii syventymistä tarkemmin David Servan-Schreiberiin, joka on HS:n nimeämä ”kansainvälisen tutkimusryhmän johtaja”.

David Servan-Schreiber on tunnettua ranskalaista journalistisukua. Isoisä Emile Servan-Schreiber perusti Les Echos -talouslehden, isä Jean-Jacques L'Express -viikkolehden. Davidista tuli lääkäri. Hän kouluttautui psykiatriksi ja on myös kirjoittanut kirjoja. Tieteellisestä julkaisuluettelosta Servan-Schreiberin verkkosivuilta¹ ilmenee, että tutkijaa kiinnostaa muun muassa silmänliikkeiden tutkimus ja masennus sekä oma terveys – Servan-Schreiber on entinen aivokasvainpotilas. Sähkömagneettisista kentistä Servan-Schreiber ei ole julkaissut yhtään tieteellistä tutkimusta.

Mitä muuta olennaista tietoa Helsingin Sanomien uutisesta puuttui? Muun muassa se, että Ranskan lääketieteellinen tiedeakatemia tuoreeltaan selkeäsanaisesti tyrmäsi tutkijoiden vetoomuksen. Tiedeakatemian 17.6. julkaistusta tiedotteesta ei HS:n uutiseen ollut huolitettu riviäkään.

Berliiniin ja Pariisiin päivätty uutinen, jossa oli samaan tarinaan liitetty netti-vetoamus ja saksalainen säteilyuutinen, olisi saattanut jäädä kummajaiseksi, jos media ei olisi innostunut tekemään jatkojuttuja. Onko kännykkä syöpävaarallinen vai ei? Pohdintoja alkoi pulpahdella tiedotusvälineissä. Aihe oli mukavan menevä. Kun parranajokone, mikroaaltouuni tai hiustenkuivaaja tunkee elektromagneettisia aaltojaan ihmiseen, aihe on liian naurettava päätyäkseen vakavaan journalistiseen pohdintaan. Kännykkä on toista maata. Siihen sisältyy suuren tarinan ainekset.

Asialla oli muun muassa A-studio. Se tuotti 2. heinäkuuta jutun, jossa pohdittiin kännykän haittoja. Oli löydetty emeritusprofessori ja perhe, jossa kännykän käyttö herätti huolia.

Helsingin Sanomien aloittamaa aihetta jatkettiin muitta mutkitta. Ei kyseenalaistettu itse uutista, ns. tutkijaryhmää, ei sen johtajaa. Mutta ei sentään suoraan väitetty mitään erityistä – A-studion jutun kantavana ideana olikin, että kännykän terveysvaikutuksia on syytä tutkia. Näin jätettiin journalistinen epäily leijumaan ilmaan.

Median lähteiksi kelpasivat viime kesänä monet tutkijat ja monenlaiset lehdet maailmalta. Esimerkiksi Turun Sanomat kirjoitti elokuussa, kuinka ”aivokasvaimet ovat yhä useammin pahanlaatuisia ja niitä esiintyy yhä nuoremmilla”. Näin raportoi TODAY online -internetjulkaisu. Singaporelainen neurokirurgi Keith Goh kertoo löytäneensä aivokasvaimia jopa alle kouluikäisillä lapsilla. Hän uskoo asialla olevan yhteyttä kännykän säteilyyn.

Uutistyössä tarvitaan edelleen yleissivistystä

Mitä pitäisi ajatella suomalaistoimittajan yleistiedosta, kun saa lukea valtalehdestä, että ”varmoja todisteita kännyköiden aiheuttamista riskeistä ei ole, mutta tieteellisessä tutkimuksessa on jo todistettu, että elektromagneettiset aallot tunkeutuvat ihmisvartaloon”. Vai pitääkö ensi kesänä odottaa uusia kohupaljastuksia Hietaniemen rannasta, jossa tuhannet suomalaiset antavat auringon tunnusti syöpävaarallisten elektromagneettisten aaltojen tunkeutua suoraan paljaalle ihmisiholle?

Voidaan armeliaasti ajatella, että uutistyössä on kova kiire. Jos mediassa olisi töissä enemmän erikoistuneita tiedetoimittajia tai lääketieteen toimittajia, pahin huuhaa jäisi ehkä julkaisematta. Myös koulutusta voisi tarjota lääkkeeksi. Uutistoimittajalla pitää edelleenkin olla hyvä yleissivistys ja tiedeuutisoinnissakin faktat hallussa. Muuten päättyy päästämään nettivetoomuksen suurena tutkimuksena etusivulle.

YTM Satu Lipponen on viestintäpäällikkö Syöpäjärjestöissä.

VIITTEET

- 1 <http://www.instincttoheal.org/>

Saavuttamattomat diginatiivit

Keskustelua nuorten ja median suhteesta

Nuoret kaikkoavat sanomalehden lukijoina, ja mediataloissa aprikoidaan, miten alle parikymppistä yleisöä tulisi lähestyä. Miten journalismi ymmärtää nuorta lukijakuntaansa ja miten se lähestyy nuoria mediankäyttäjinä? Miten nuoret esitetään mediassa? Millaisiin kysymyksiin nuorista ja nuorten mediankäytöstä toimittajat yleensä tuntuvat pureutuvan?

Nuorten media-asiantuntijaverkosto Mediaskooppi¹ kutsui neljä eri-ikäistä nuorta keskustelemaan suhteestaan mediaan ja journalismiin. Mediaskooppi-verkoston jäsenet kokoontuivat messengeriin pohtimaan nuoria journalismin kohteina ja lähteinä sekä joukkoviestinnän yleisönä. Yliopisto-opiskelija, kaksi lukion abiturienttia ja yläkoululainen tapasivat toisiaan muutamana iltana online ja koettivat lähestyä aihetta kolmesta näkökulmasta:

Suhde	Kohde	Kysymyksiä
Nuoret ja media	Nuorten suhde medioihin	Mitä medioita nuoret seuraavat?
Nuorten mediat	Nuorten suosimat nettifoorumit	Miten nuorten nettiyhteisöistä on kerrottu mediassa?
Nuoret mediassa	Nuoret journalismin lähteinä ja kohteina	Miten nuoria kohdellaan journalismin lähteinä? Miten nuoret esitetään yleensä mediassa?

Mediaskooppi-verkoston jäsenet katsovat keskustelussa olevansa tavallista ”perusnuorta” aktiivisempia mediaosajia ja -kriitikoita. ”Perusnuori” on kuitenkin äärimmäisen vaikea määriteltävä, esimerkiksi ikä ei absoluuttisena suurena yhdistä nuorten suurta joukkoa riittävällä tavalla. Kaikki kuitenkin tuntevat ”perusnuoren” sisimmässään: perusnuori on keskimääräisyyksiin perustuva ajatusolio, joka ei ole kiinnostunut maailmasta tarpeeksi, ei osallistu tarpeeksi eikä osaa tarpeeksi.

Kyseessä oli myös metodologinen kokeilu, jonka tarkoituksena oli osoittaa, miten pikaviestintää voidaan käyttää vuorovaikutuksen ja ajatusten hahmottelun välineenä. Opettajilla ja aikuisilla on usein epäluuloja pikaviestimiä kohtaan, joissa kieli on karsittua ja ”rappioitunutta”. Nuorilla on kuitenkin kokemusta siitä, että mesettämällä on käyty ammatinvalintakeskusteluja, rakennettu ryhmätyönä kouluun esitelmiä ja puitu koulun konfliktitapauksia. Tarvitaan vain aikaa ja sorminäppäryyttä.

KESKUSTELIJAT:

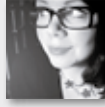
Kaisa

Kaisa Läärä,
1. vuosikurssin
opiskelija,
Tampereen
yliopiston
tiedotusopin
laitos

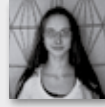
Jonsi

Joonas Mattsson,
4. vuosikurssin
opiskelija,
Tampereen
yhteiskoulun lukio

Rosalita

Viivi Olkinuora,
4. vuosikurssin
opiskelija,
Tammerkosken
lukio

Ansku

Anna Sofia
Suoranta,
7. luokan oppilas,
Tammerkosken
koulu,
kuvataideluokka

Maarit

Maarit Jaakkola,
tutkija ja opettaja,
Tampereen
yliopiston
tiedotusopin
laitos, sekä
viestinnänopettaja,
Messukylän
viestintälukio

Miten nuorista uutisoidaan?

Maarit says:

Jos katsotaan nuoria uutisoinnin kohteena, millasia havaintoja teillä on?

Ansku says:

Nuoret esitetään usein aika huonossa valossa, tarkoitan et useinkaan nuorista ei uutisoida positiivisessa mielessä. Nuoret on näpistelijiöitä, nettiaddikteja, nettirikollisia tai mielenterveys- tai huume- tai muuten vain ongelmaisia. Ja aikuiset on aina hirveen huolestuneita.

Kaisa says:

Mä taas oon huomannu paljon samoja piirteitä maahanmuuttajia ja nuoria koskevassa uutisoinnissa.

Rosalita says:

Samoja piirteitä?

Kaisa says:

No: maahanmuuttajia käsittelevissä tutkimuksissa vedotaan usein asiantuntijoihin, jolloin itse asianomaisten mielipiteet ja tiedot jää kokonaan kuulumattomiin. Musta sama on huomattavissa nuorten ja median välisessä suhteessa. Usein nuoria käsitellään asiantuntijan, harrastuksen tai tilastotiedon kautta ilman, että yksikään nuorten edustaja olisi mukana kommentoimassa keskustelua. Nuorten ja maahanmuuttajataustaisten oma ääni jää siis täysin kuulematta.

Kaisa says:

Maahanmuuttajataustasta on kuitenkin vaikea päästä eroon, toisin kuin (onneksi) nuoruudesta. 😊

Maarit says:

Voisko olla niin et toimittajien on jotenkin vaikea lähestyä nuoria?

Jonsi says:

Niin no, muistatteko, mitä se yksi työpajaamme osallistunut opettaja kirjoitti palautteeseensa: ”Tämä on kaikki kovin käsittämätöntä. Nuorten maailma on jo kauan sitten ajanut ohitseni.” Ollaan vähän niinku et ei noita voi ymmärtää, eikä sille asialle voi tehdä mitään.

Kaisa says:

Erään kommentti oli: ”OMG. Vetäytyneen sivummalle.” (Toim. huom. nuorisoslangiin kuuluvan lyhenteen OMG, ’Oh my God’, hän oli oppinut koulutuksessamme.) Aikuisten voi olla vaikea suhtautua. Nuorten maailma jopa pelottaa, kun se ei ole yhtään hallittavissa ja kaikki on niin jotenkin abstraktia.

Jonsi says:

Ja siis kun ei oikeesti *ymmärretä*, asioihin saa vaan sellaisen pintakosketuksen eikä se oikein riitä auttamaan ymmärtämisessä. Ei peli- tai fanikulttuureja voi selittää järjellä, siinä on niin paljon kaikkea sellaista, mikä pitää vaan kokea.

Jonsi says:

Ja jotenkin sellainen aikuisten perussuvaitsemattomuus ja -ymmärtämättömyys: kun mä en nauti tosta, niin en mä tajua, miten kukaan muukaan voi siitä tykätä. Jos pelaaja sattuu tykkäämään siitä, että pääsee yöllä laskemaan maksimaalista DPS-rotatiota, niin auttaako siinä sitten mitätöidä toisen samaa nautintoa?

Rosalita says:

Onhan toi asia huomattu, siis tuo kuilu. Esim. Helsingin nuorisoasiainkeskuksen Nuorten ääni -toimitus tekee juttuja ”nuorten näkökulmasta” ja yrittää saada niitä julkisuuteen. Monissa kouluissa nuoria kannustetaan jopa julkaisemaan omia töitä. Ja samaa työtähän Mediaskooppiakin tekee.

Ansku says:

Mutta kouluampumatapaukset on kuitenkin tuoneet toimittajia kouluille. Ne tulee nyt helpommin tekeen juttua.

Maarit says:

Toimittajan näkökulmasta nuorten pakeille voi olla vaikea päästä. Ensinnäkin alaikäisiä ei saisi haastatella ilman vanhempien lupaa, joten haastatteluja ei voi tehdä spontaanisti. Opettajat on koulussa ihmiskilpiä, ne ymmärtää, että nuoria pitää suojella julkisuudelta. Toiseksi jäykkä kysymys-vastaus-asetelma ei ole välttämättä paras nuorten jututtamiseen. Nuoret helposti vain vastaavat aikuisille, mitä uskovat näiden haluavan kuulla. Totuudet kuullaan paremminkin Galtsussa tai Habbossa tai netin keskustelupalstoilla.

Kaisa says:

No, osaaks toimittajat tulla netissä sinne, missä nuoret on? Ja toisaalta: halutaanko me et meidän jonkin tietyn hetken heitot julkaistaan myöhemmin jossain lehtijutussa ja niistä tehdään johtopäätöksiä? Eiks tuollasesta tuu vähän skitso olo, et hei, ”sun sanojasi voidaan milloin tahansa käyttää sua vastaan”?

Ansku says:

Ei kuulosta kivalta. 😬

Jonsi says:

Nuorilla on omat fooruminsa ja aikuisilla – niillä, joita virtuaalielämä kiinnostaa – on omansa. Niin sen pitääkin olla.

Maarit says:

No, jos aikuiset ei pääse aktivoimaan nuoria niin ei nuoret aktivoitu itsestäänkään. Nuoret ei oo automaattisesti aktiivisia ”kansalaiskeskustelijoita”. Ei osata luottaa siihen et omat sanomiset saattaisi kiinnostaa jotakuta.

Maarit says:

Siksi koulun ja kasvatuksen pitäisi tukea sitä, että nuoret todella löytää ja hallitsee ne väylät, joiden kautta sen oman pienen äänen saa kuuluviin. Meidän lukiossa eräs opiskelija kirjoitti koulun verkkolehteen kolumnin opettajien rasitisesta kielenkäytöstä, ja heti lähetti paikallinen lehti toimittajansa tekemään aiheesta juttua. Oho, ajattelivat, lukiolaisella on mielipide, ja vieläpä näin polttavasta aiheesta! Tästä täytyy saada juttua!

Kaisa says:

Tai sitten se ajatus jostain ”kansalaiskeskustelusta” syntyy vasta iän myötä...

Maarit says:

No joo. Mutta antakaas kun täti puhuu vielä. Kun kyseessä on haastateltava, joka ei kykene määrittelemään tai halua määritellä itse omia tarpeitaan ja paikkaansa yhteiskunnassa, toimittajan ääni täyttää tyhjiön. ”Ei kykene” tarkoittaa sitä, että ei puhuta samaa kieltä ja jaeta samaa kulttuurisia jäsenystapoja (esim. maahanmuuttaja, ulkomaalainen) tai ei (vielä) nähdä itse omaa kehitystään ja kehityksen päätepestettä (lapsi, nuori) eikä siten kyetä hyppäämään itsensä ulkopuolelle ja arvioimaan omaa osaansa. Toimittaja paikkaa tilannetta nojautumalla sitten niihin tyypillisiin puhetapoihin, joita kyseisistä ihmisryhmistä on, lipsahtaa ikään kuin arkkityyppisen puhetavan nojaan. Tämä ei ole syyte toimittajia kohtaan, se vain menee niin, kun juttu kuitenkin tehdä täytyy.

Maarit says:

Tässä vaan yksi esimerkki: Aamulehdessä tehtiin valtakunnallisen varhaiskasvatuspäivän ja 20 vuotta täyttävien lasten oikeuksien johdosta juttu, jossa ”haastateltiin ja kuultiin” kolmevuotiasta Akselia (”Kuule, Akselilla on asiaa”, 12.2.2009). Ylevä idea! Vinkissä kerrottiin Akselin hienoista pihdeistä ja nauloista ja kaivinkonematkasta ja todettiin lopuksi: ”Yhtä tärkeää kuitenkin on, että joka ilta Akseli saa sukon poskelleen isältä tai äidiltä.” Näinkö Akseli sanoi? Eiks täs nyt ole taas aikuinen puhumassa ja päällepäsmäröimässä?

Jonsi says:

Voihan sitä noinkin teoretisoida, täti. 😊

Netin arki näkyviin!

Maarit says:

Kertokaapa sitten vastaus ikuisuuskytymykseen, jota toimittajat pohtii lehtitaloissa: miten tavoittaa nuoret? Miten koskettaa teitä aidosti? Jos täti-ihminen – jollaiseksi lukion ykkösluokkalaiseni katsovat jo kolmikymppiset – yrittää eläytyä nuoren osaan, tekstistä tulee hyvin helposti falski, epäaito.

Kaisa says:

Pitäiskö olla oma liite tai osio tai palsta? Ei mun mielestä, mekin ollaan ihan ihmisiä, jotka haluaa osallistua yhtä lailla aikuisia ihmisiä koskettaviin keskusteluihin.

Rosalita says:

Hyi ei. Nuorten osiot on järkyttäviä. Ne on vain nuorten aliarvioimista puhtaimmillaan, konkreettisimmillaan. Mulle tulee niistä vain mieleen joku pastellinvihreä tausta ja yksinkertaistettu sisältö. Tietysti pelkkiä mielikuvia, mutmut.

Jonsi says:

No noi sanomalehtien liitteet oli alun perinkin turha idea. Ei oikein tuo lisäarvoa.

Maarit says:

Noh, eikös tuollaisten aiheiden luulisi juuri kiinnostavan entistä enemmän iltapäivälehtiä ahmivia nuoria?

Jonsi says:

Lisää sivuja täytettäväksi, muttei kuitenkaan uusia ideoita, joilla täyttää niitä. Tai paremminkin ei ketään kellä aikaa täyttää niitä kunnolla.

Maarit says:

Millaisia kokemuksia teillä on nuorten mediakriittisyydestä tosielämässä – millaisia keskusteluja käydään koulun käytävillä ja välituntipihoilla, kahviloissa ja kaduilla? Ollaanko teidän kaveripiiristänne kriittisiä?

Rosalita says:

Tyypillinen nuori wowittaa ja keskustelee mediakriitikistä samanaikaisesti. Ei mediakriitikki ole mitään ihmeellistä.

Kaisa says:

Usein vohkataan vain, että radiosta liiat mainokset pois, muttei tiedosteta sitä, miksi mainoksia on ylipäättään parhaaseen kuuntelu-aikaan niin paljon.

Rosalita says:

Mm, ehkei ajankohtaisiin aiheisiin sukeltaa ihan samalla tavalla kuin me, jotka tehdään mediakasvatusta jo melkein työksemme, mutta kyllä kai esim. iltapäivälehtilööpit puhututtaa ihan perusnuorta?

Jonsi says:

Suurin osa iltapäivälehtien lööpeistä kommentoitavista jutuista on tasoa ”öhö öhö, kato nyt totakin”.

Maarit says:

Mitäs mieltä olette siitä et monet lehdet, esimerkiksi Aamulehti, suunnittelee lukion ykkösluokkalaisille ja nuoremmillekin suunnattuja ”reportterikerhoja”, joiden on tarkoitus olla useampivuotisia ”koulutusohjelmia” toimittajaksi? Juttuja julkaistaan lehdessä säännöllisesti, ja junioritoimittajilla on ihan oma opinto-ohjelma, jota lehden ohjauksessa noudattavat. Junioriversio aikuisten toimittajakoulusta.

Kaisa says:

Ei voi olla totta! Mitä käy uutisten riippumattomuudelle? Nuoret kasvatetaan lehden edustamaan arvomaailmaan jo 13 vuoden iästä, jolloin varmistetaan ennakoitavuus ja aikuisten miellyttäminen. ”Hiljainen ja näkymätön lapsi on paras lapsi”? Lehdet yrittää kauheasti etsiä muutosvoimaa nuorista mutta tähän ylläpitää ja vahvistaa entisestään jo vallitsevia asenteita ja uutistyyppejä.

Kaisa says:

Ja: onko ajatuksena, että nuoret ei kritisoi (?) jos ne ovat yksi meistä? Ihan selvä: jos et voita niitä, liity niihin.

Maarit says:

Mutta samalla laillahan teitä koetetaan voittaa puolelle muistakin suunnista: helmikuussa kouluissa vietetään sanomalehtipäivää, ja marraskuussa on aikakauslehtien vuoro. Radiot eivät ole moista kampanjapäivää vielä saaneet läpi, ja television ei toistaiseksi tarvitse tässä huomiokisassa olla.

Kaisa says:

Perusnuori lukee Cosmoa ja katsoo iltapäivälehtien nettiversiosta uutisotsikot.

Jonsi has left the conversation.

Jonsi has been added to the conversation.

Jonsi says:

WTB:² mese, joka ei kaadu omia aikojaan.

Rosalita says:

Hih.

Maarit says:

Tervetuloa takaisin!

Jonsi says:

Pidgin ei ihan hallitse näitä Micro\$oftin juttuja.

Kaisa says:

Mut siis jos jotain ni journalismissa pitäis kiinnittää huomiota näkökulmien rakentamiseen sellaisiksi et ne jutut kiinnostaa myös nuoria. Aiheenvaihtoa ei oo niin kriittinen välttämättä.

Jonsi says:

Joo, just, sitä olin sanomassa et miks netistä kirjoitetaan sanomalehdissä aina jonain hypejuttuna? Toimittajien oma kokemus näkyy jutuissa. Jos koko virtuaalimaailma tuntuu epätodelliselta ja etäiseltä, jutuista tulee sellasta Liisa (no, okei, tai vaikka Lasse) ihmemaassa -ihmettelyä.

Kaisa says:

Niin tai jos on itse Facebook-addikti, niin kirjoitetaan kauheen positiiviseen sävyyn. Sitä mukaa kun toimittajat on itse kokeneet sosiaalisen median vallankumouksen ne on alkaneet hehkuttaa ilmiötä.

Ansku says:

Lisää arkisia juttuja netistä!

Rosalita says:

Tai kannattaako edes tehdä jakoa netti vs. tosielämä? Se, mitä tekee IRL,³ vaikuttaa nettitodellisuuteen ja toisinpäin.

Maarit says:

Verkossa olisi kyllä valtavasti potentiaalia nuorten tavoittamiseen. Nuoret pääsisivät lähemmäksi toimituksia ja toisinpäin. Voitaisiin rakentaa vaikka jokin mediasta kiinnostunut virtuaalinen lukijayhteisö, jonne toimittajat voisi heittää "koepaloja". Yhteisö ideoisi ja kehittelisi porukalla juttuja ja ideat kumpuaisivat tuosta yhteisöstä...

Rosalita says:

Toimitusten faniyhteisöjä! Lol.⁴

Jonsi says:

Siinäpä haastetta. gl. hf.⁵

VIITTEET

- 1 Mediaskooppi (www.mediaskooppi.net) on Tampereella vuonna 2007 perustettu nuorten mediaosaajien verkosto, jonka tavoitteena on herättää keskustelua nuoriin ja mediaan liittyvistä kysymyksistä sekä tehdä mediakasvatustyötä nuorten näkökulmasta. Tähän mennessä muutamia satoja nuoria tavoittanut Mediaskooppi on järjestänyt ympäri maata kahden vuoden ajan koulutustilaisuuksia, seminaareja ja työpajoja aikuisille, erityisesti opetusalan ammattilaisille. Syksyllä 2008 se toteutti koulukiertueen, joka vieraili tamperelaisissa lukioissa herättelemässä keskustelua nuorten mediasuhteesta. Kaikissa tilaisuuksissa ja projekteissa puhujina sekä kouluttajina toimivat nuoret itse.
- 2 Lyhenne fraasista "Want to Buy". Käytetään usein erityisesti pelikanavilla, joissa "treidataan" eli käydään kauppaa.
- 3 "In Real Life", tosielämässä vastakohtana virtuaalielämälle.
- 4 "Laughing out loud", nauraa. Voidaan käyttää hymiön korvikkeena.
- 5 gl, "Good luck", lykyä tykö. hf, "Have fun", pidä/pitäkää hauskaa.

Laura Saarenmaa

Energiakriisistä ekologisoitumiseen: autojournalismi ympäristöasenteiden kotina

"Varas, tappaja, katumaasturin kuljettaja". Iltalehden nettartikkeli (17.11.2008) avasi keskustelun katumaastureiden huonosta maineesta raflaavalla vitsillä rikollisuuden asteista. Artikkelissa esitettiin näkemyksiä saastuttavien ökyautojen maineessa olevien katumaastureiden puolesta. Nimettömäksi jääneiden autoalan asiantuntijoiden suulla todettiin, että katumaasturit eivät saastuta sen enempää kuin muutkaan henkilöautot. Todettiin myös, että vaikka katumaastureita pidetään yleisesti vihonviimeisinä turhakkeina, Suomen kaupunkiolosuhteissa on talvisai-kaan edelleen tarvetta nelivetoautolle: "Kaksivetoinen auto jää kiinni lumipenkkoihin kadun reunassa."

Verenpainetta nostattava vastakkainasettelu katumaastureiden puolesta ja vastaan osui nettilehden mielipiteenvaihtoon kiihottavan logiikan kannalta hedelmälliseen maastoon. Artikkelin sisältä löytyi parin vuorokauden sisällä yli 600 tulikivenkatkuista keskusteluviestiä. Viestiketjuissa ryhmityttiin tuttuihin asetelmiin: vihamieliseen kärhämointiin yksityisautoilun puolustajien ja yksityisautoilun vihajien välillä. Silmäys viestiketjujen otsikoihin tiivistää keskusteluketjujen sisällön

itsekeskeisten potenssinkohottajien ja teknisesti sivistymättömien viherpiipertäjien väliseksi herjahuuteluksi:

”Mitä ihmettä maasturilla tekee kaupungissa? Pelleauto!”; ”Katumaasturi on idiootin menopeli”; ”Hieno nimi katumaastureille: Minäminä -auto!”; ”Munan jatkeet”.

”Maastureilla ei ole osaa eikä arpaakaan ilmastonmuutokseen”. ”Lelumönkijäkin on haitallisempi”; ”Päästöluvut ovat pelkkää paskaa”; ”Miksei kukaan puutu pikkuautojen vaarallisuuteen?”; ”Koira saastuttaa enemmän kuin katumaasturi”; ”Ajokortittomat hörhöt asiantuntijoina”. (Il 17.11.2008)

Ympäristötietoisuudesta on tullut yksityisautoiluun liitetty arkijärkinen, eettinen tulkintakehys. Kysymystä yksityisautoilun mielekkyydestä ja autoiluun liittyvien elämäntapavalintojen eettisyydestä ovat vahvistaneet yleinen ympäristötietouden lisääntyminen ja ilmastonmuutoksen näkyvyys kansainvälisen politiikan asialistoilla. Myös päivälehtien auto- ja liikenneaiheiset teemasivut ja autoilualan erikoislehdet osallistuvat ympäristöä ja eettistä kuluttamista koskevan tiedon tuottamiseen. Autoalan erikoislehdet ja teemasivut tarjoavat foorumin, jossa vihreän konsensuksen¹ (Väliverronen 1996) mukaista yksityisautoilun etiikkaa on myös kyseenalaistettu. Yksityisautoilun kritiikin rinnalle on tarjottu näillä foorumeilla vaihtoehtoisia näkemyksiä siitä, mitä ympäristön kuormitusta tai ilmastonmuutosta koskevat todelliset ongelmat ovat. Kaksinapaista asetelmaa saattavat selittää yksityisautoiluun aikaisempien vuosikymmenien mittaan liittyneet kriisit ja niiden myötä omaksutut asenteet.

Autolehtien historiallisesti hankalaksi muodostunutta suhdetta ympäristökysymyksiin voisi tulkita esimerkkinä tavoista, jolla ns. palvelujournalismi, luki-joita kuluttavina kansalaisina lähestyvä journalismi, kiinnittyy osaksi yhteiskunnallista keskustelua ja purkaa kuluttajuuden ja kansalaisuuden välisiä rajoja (Heikkilä 2001, 44). Tämän artikkelin päätelmät perustuvat kahden autoilualan erikoislehden, vuonna 1953 perustetun Tekniikan Maailman ja vuonna 1963 perustetun Tuulilasin vuosikertojen läpi käymiseen vuosilta 1964, 1974, 1984 ja 1994.²

Autojournalismin vaiheet: entusiasmista edunvalvontaan

Vaikka autolehtien historia on kokonaisuudessaan vanhempi, kaupallisen auto- ja liikennelehdistön suosion voi ajatella olleen nimenomaan 1960-luvun modernisatiumurroksen (Kortti 2003) synnyttämä ilmiö. Autoistuminen muokkasi rakentamista, ympäristöä ja julkista tilankäyttöä. Ajan ilmapiiriin kuulunut tekninen kehitysoptimismi ruokki innostusta autoiluun. (Virrankoski 2001, 236.) Autolehdissä perehdyttiin autoon teknisenä laitteena, testattiin eri automerkkien materiaalivalintoja ja ajettavuutta ja viljeltiin ajatusta autoilusta ”urheiluna” ja ”kulttuurina”. Autolehdistä tuli autoilua koskevien puhetapojen kanavia ja maailmankuvan muodostajia. Autolehdistön voikin ajatella olleen yksi niistä julkisuuden areenoista,

joissa urbaania liikenneympäristöä koskeva ”todellisuuden sosiaalinen rakentuminen” on tapahtunut (Suhonen 1994, 39–40).

1970-luvulla innostus vaihtui toisenlaisiin tunnelmiin. Ilmapiirinmuutosta selittää liikenteen ympäristökritiikin nousu. Ympäristöliikkeen huomio kiinnittyi 1960-luvun lopulla luonnon koskemattomuuden varjelusta ympäristön pilaantumiseen ja kaupunkimiljööön viihtyisyyteen. (Virrankoski 2001, 237.) Liikenteen ympäristökritiikin äänitorveksi syksyllä 1968 perustettu kansalaisjärjestö Enemmistö ry sai yksityisautoilun rajoittamista ajaville tempauksilleen runsaasti näkyvyyttä. Ensimmäisiin liikkeen ajamiin aloitteisiin kuului Helsingin Aleksanterinkadun muuttaminen kävelykaduksi.

Enemmistöläiset muistetaan parhaimmin toukokuussa 1969 Rautatientorilla järjestetystä performanssista, jossa opiskelijavetoinen osallistujajoukko moukaroiki paikalle tuotua autonromua. Tapahtuma synnytti mielikuvan enemmistöläisistä aggressiivisina ilkeivallantekijöinä ja yksioikoisina autonvihaaajina. (Larjavaara 2002, 97; Virrankoski 2001.) Enemmistöläisten näytösluonteinen tapa tehdä ympäristöpolitiikkaa lienee vaikuttanut siihen, että liikenteen ympäristökritiikki samastettiin opiskelijaradikalismiin antisosiaalisiin lieveilmiöihin ja että liikennepoliittinen keskustelu polarisoitui vihamielisiksi vastakkainasetteluiksi. Autolehdissä muuttunut ilmapiiri näkyy vastalauseiden ja suuttumuksen ilmauksina. Tunnelmat kiteyttää Rauno Toivosen pääkirjoitus Tekniikan Maailmassa 1/1974:

”Jos suomalainen saakin velkaa ja vekseleitä tekemällä ajoneuvon [omakseen], pitää mm. simputukseksi muodostunut katsastustoimitus, kontrolloimaton korjaamobisnes, vakuutusyhtiöiden rahanahneus, julkiset tiedotusvälineet, lainsäätäjät, Lappu-Liisat ja Enemmistö r.y. huolen siitä, että autoileva kansalainen tuntee alinomaa olevansa jossain pahanteossa, jota hän ei itse tarkemmin pysty määrittelemään.” (TM 1/1974)

Tunnelman synkistymistä selittää myös vuonna 1973 puhjennut öljykriisi. Energian hinnan moninkertaistumisen vuoksi hallitus laati energiansäästöohjelman, joka astui voimaan joulukuussa 1973. Ohjeissa kehoitettiin vähentämään kiinteistöjen lämmitystä, ja mainosvalojen käyttöä rajoitettiin. Moottoriurheilukilpailujen järjestäminen kiellettiin, ja liikenteen katonopeusrajoitukseksi asetettiin 80 kilometriä tunnissa. Nopeusrajoituksia perusteltiin myös liikenneturvallisuudella. Presidentti Urho Kekkosen oli vuoden 1973 uudenvuoden puheessaan vedonnut liikenneturvallisuuden puolesta rinnastamalla liikenneonnettomuudet väkivalta-rikkoksiin. (Laaksonen 1994, 94–96.)

Öljykriisi kehysti vuonna 1974 oikeastaan kaikkia Tekniikan Maailman juttutyyppejä: testejä, teemasivuja, artikkeleita, tuotevertailuja, pakinoita ja pääkirjoituksia. Autotesteissä todettiin, että BMW 520 on ”loistoautoauto bensapulaan” ja että Renault 6 TL on ”monikäyttö säästöpisara”. Tokion kansainvälinen autonäytelyn kerrottiin olleen ”Saasteen ja bensakriisin kourissa”. Varaosia todettiin löytyvän ”hajottamosta halvemmalla” ja että ”käytetty öljy ei ole jäte”. Öljykriisin hen-

gessä ideoitiin myös häikäpöntön ja kinnerin, eli polkuauton, paluuta katukuvaan. Polttoaineen hinta ja liikennepoliittiset toimenpiteet vaikuttivat myös käytännön työskentelyyn autolehdissä. Tekniikan Maailman pääkirjoituksessa 3/1974 todettiinkin:

”Meille toimitukseen on viime aikoina tullut surunvalitteluja. Mitäs tekin raukat kohta enää teette kun ei saa yli kahdeksaakymppiä ajaa eikä bensaa taida riittää ensi kesän venetesteihin? Vaihtakaa jätkät ajoissa alaa!” (TM 3/1974)

Öljykriisin nostettua lehdentekemisen kustannuksia työpaikan vaihto olikin muutamilla toimittajilla edessä. PM Purje ja moottori -lehti lakkautettiin ja sulautettiin osaksi Tekniikan Maailmaa. Moottoriviesti puolestaan sulautettiin osaksi Tuulilasiasia. Jäljelle jääneissä lehdissä tuotettiin energiansäästökusteluun vaihtoehtoisia näkökulmia. Todettiin, että nopeusrajoituksilla ei ole tosiasiallista merkitystä energian säästön kannalta ja että rajoituksissa on kyse silkasta kiusanteosta tienkäyttäjille. Kiinnitettiin huomiota myös liikenteen kasvun yhteiskunnallisiin vaikutuksiin ja muistutettiin ”liikenteen antavan eri muodoissa työtä noin 200 000 suomalaiselle”. Huomautettiin myös, että liikenneturvallisuuden parantamista edesauttaisivat parhaiten uudet, entistä turvallisemmat automallit ja että korkea autoveroa seurasi väistämättä autokannan ikääntyminen.

Kehyksen käsitettä on journalismin tutkimuksessa käytetty kuvaamaan toimittajien tapaa tulkita tiettyä tapahtumaa, ilmiötä tai yhteiskunnallista teemaa jollain tietyllä, toistuvalla tavalla (Väliverronen 1996). Öljykriisikehyksen hallitsevuutta selittää yhtäältä uuden tilanteen äkillisyys, voimakkuus ja ajankohtaisuus. Onhan esimerkivuosikertana tässä juuri öljykriisin huippuvuosi 1974. Toisaalta öljykriisikehystä selittänee myös 1970-lukulainen, poleeminen, riidanhaluinen ja jyrkkiin rintamalinjoihin hakeutuva keskusteluilmapiiri. Näissä olosuhteissa autolehdet omaksuivat tehtäväkseen yksityisautoilun edellytysten puolustamisen ja autoilun kritiikille vaihtoehtoisten näkökulmien tarjoamisen. Erityisen näkyvän roolin autolehdet ottivat autoilevien kuluttaja-kansalaisten edunvalvojina, paljastamalla väärinkäytöksiä autopalveluissa ja ottamalla kantaa kuluttajainsuojalain kiirehtimisen puolesta.

Palvelujournalismia on luonnehdittu perinteisen talousjournalismin ja populaarijournalismin väliin sijoittavaksi lajiksi, jonka keskeisenä aihepiirinä on talous sellaisena, kuin se näyttäytyy yksityisen kulutuksen näkökulmasta. Palvelujournalismia onkin tähän mennessä tarkasteltu lähinnä osana 1990-luvulla voimistunutta yhteiskunnallisen keskustelun ekonomisaatiota. (Heikkilä 2001, 39.) Autoalan palvelujournalismin historialliset juuret ovat kuitenkin pidemmällä ja kytkevät autolehdet tiiviisti yhteiskunnallisen mielipiteenmuodostuksen ja kriittisen kansalaisuuden kysymyksiin. Kuluttajuus näyttää autolehtien kohdalla tarjonneen muodon yhteiskunnalliselle vastarinnalle, jonka keskeisenä sisältönä on suomalaisittain ollut autoilun vastustamisen vastustaminen.

”Ilman insinöörejä vihreilläkään ei olisi töpseleissään sähköä”

Jos auto näyttäytyi vuonna 1964 kiehtovana teknisenä laitteena ja harrastuksen kohteena, kymmenen vuotta myöhemmin auto esitettiin koruttomana välttämättömyysesineenä, joka yritettiin kaikkien vastusten keskellä pitää kasassa ja ajokunnossa. Korkeasta veroasteesta, polttoaineen hinnasta ja autoilevan kansan varallisuustasosta kertovat vuoden 1974 lehtien ruosteenruskea estetiikka ja käytettyjen autojen ja huoltamisen kotikonstien osuus lehtien sisällöissä. Uusista autoista testattiin etupäässä nykynäkökulmasta vaatimattomiin merkkeihin kuuluvia autoja. Esimerkiksi Tekniikan Maailman juttusarjassa ”3 kärjestä” vertailtiin Suomen kolmen myydyimmän automerkin, kuplavolkkarin, Ladan ja Toyota Corollan ominaisuuksia ajo-kin muuttuessa ”uudesta käytetyksi”.

Öljykriisin vaikutus Suomeen oli kuitenkin lopulta enemmän henkinen kuin aineellinen. Autokannan kasvu hidastui 1970-luvulla, mutta jatkui bensanhinnan noususta huolimatta ja taittui vasta 1990-luvun laman myötä. (Virrankoski 2001, 239.) 1980-luvun lopulta alkaen myös ympäristökysymykset alkoivat nousta esiin. Merkittävä muutos oli katalysaattorin yleistyminen ja määrääminen pakolliseksi uusissa autoissa vuodesta 1992 alkaen. Autoilun ja ympäristökeskustelun suhdetta tutkineen Lauri Virrankosken mielestä vasta hiilidioksidikysymys toi yksityisautoilun kasvun rajoittamisen vakavasti liikennepolitiikan asialistalle: myönnettiin, että uusi teknologia ja autokannan uusiminen eivät enää yksin pysty kumoamaan liikenteen aiheuttamia päästöjä, vaan myös liikenteen kasvua ja etenkin yksityisautoilua olisi vähennettävä. (Virrankoski 2001, 244.)

Tekniikan Maailman vuoden 1994 numeroissa asennemuutos ei vielä näy, vaikka päästörajoitukset, sähköntuotannon tulevaisuus ja vaihtoehtoiset energiamuodot nousivatkin lehdessä kirjoittelun kohteeksi. Tätä selittänee samaan aikaan ajoittunut talouslama, joka nousi lehdessä myös energia- ja ympäristöpolitiikkaan kytkeytyvien kirjoitusten kehukseksi: ”Energiankulutusjuhlat ovat ohi!” (TM 4/ 1994). Vaikutelmaksi jää, että energiansäästötalkoisiin patisti pikemmin huoli valtion velkaantumisesta ja maailman öljyvarojen ehtymisestä kuin ympäristön tilasta.³ Kuten kansalaisten ympäristökäsityksiä selvittäneen Pertti Suhosen (1994, 177) tutkimustulokset osoittavat, 1990-luvun lama vei kansalaisten huomion taloudellisiin ongelmiin ja työttömyyteen, vaikka samaan aikaan myös ympäristökysymysten käsittely mediassa lisääntyi. Tekniikan Maailman laman kyynistämässä äänenpainoissa on havaittavissa suoranaista penseyttä ympäristökysymyksiä kohtaan. Esimerkiksi Martti Merilinnan pakinatyyliin laaditussa pääkirjoituksessa (TM 5/1994) rakennetaan vastakkainasettelua ”insinöörien” ja ”vihreiden” välille. Vihreät esitetään kirjoituksessa kulutustottumuksiltaan keskiluokkaisina ja tekniseltä tietämykseltään naiiveina.

”Ilman insinöörejä vihreilläkään ei olisi töpseleissään sähköä. Heidän kodinkoneensa pysähtyisivät ja – mikä pahinta – he joutuisivat juomaan valkoviininsä lämpimänä. Yritä nyt sitten siinä innovoida tai keksiä uusia keinoja vaikkapa energian säästämiseksi.” (TM 5/1994, 7.)

Ympäristönsuojelua koskevat asenteet siis muuttuvat hitaasti, vaikka ympäristökysymysten käsittely mediassa lisääntyykin. Suhonen arvelee, että kysymys voi olla kyllästymisestä: ongelmat, jotka ovat yleisesti tiedossa ja joista jo huolehditaan laajasti, eivät enää herätä ihmisten vastuuntuntoa. (Suhonen 1994,183.) Suhonen kiinnittää huomiota myös ympäristöteemaa hyväksi käyttävän mainonnan vaihtuksiin (mt., 145–146). Oma merkityksensä on voinut olla myös autoalan lehdistön tarjoamalla vaihtoehtoisella informaatiolla ja hitaasti muuttuvalla asennemaailmalla. Ainakin Tekniikan Maailmassa ekologinen asennemuutos näyttää tapahtuneen vasta 2000-luvun puolella.

Ekologinen asennemuutos. Nyt?

Satunnaisesti valituista vuoden 2008 Tekniikan Maailman 12 numerosta jokaisessa otoksen numerossa käsitellään tavalla tai toisella ilmastonmuutosta, vaihtoehtoisia energiamuotoja ja hiilidioksidipäästöjen vähentämistavoitteita. Ensisijaisen huomion kohteena ovat hiilidioksidipäästöjen vähentämiseen tähtäävät tekniset innovaatiot. ”Vihreiden” ja ”insinöörien” välisen vastakkainasettelun aika näyttääkin viimein olevan ohi. Lehdessä käsiteltiin innostuneesti biopoltoaineita (TM 11/2008; TM 8/2008) ja vihreää kemiaa (TM17/2008), esiteltiin ympäristöystävällistä joukkoliikennetekniikkaa, kuten luotijunia (TM 18/2008) ja hybridibusseja (TM 2/2008). Esiteltiin myös maakaasulla toimiva ralliauto (TM 5/2008) ja australialainen aurinkovoimala (8/2008).

Tekniikan Maailman uutena päätoimittajana aloittava Velimatti Honkanen totesi Markkinointi ja mainonta -lehden haastattelussa (28.11.2008) uuden energiaa säästävän autotekniikan innostavaksi, koska sen ansiosta lehti saa entistä enemmän uutta esiteltävää ja testattavaa. Honkanen uskoo ilmastoystävällisistä autoista kirjoittamisella olevan vaikutusta myös ihmisten ostopäätöksiin. Vuonna 2008 ympäristöystävällisyys näyttäytyi lehdessä myös ylellisyys- ja elintasokysymyksenä. Esimerkiksi Lexuksen ja Mercedes-Benzin uusien edustusautojen todettiin olevan ”edustuskelpoisia myös ympäristöpiireissä” (12/2008). Se, että autoteollisuus hyödyntää ympäristöargumentteja ja ”viherpesua” markkinoinnissaan, ei ole mitenkään yllättävää. Tekniikan Maailman pääkirjoituksissa ja juttujen kehystyksissä tuntuisi kuitenkin näkyvän merkkejä myös entistä laajemmasta ekologisesta asennemuutoksesta.

”Vihreät arvot puhuttavat päivä päivältä enemmän. Kun talvisaikakaan ei ole entisensä, uppinskaisinkin alkaa myöntää että jotain olisi tehtävä.” (TM 5/2008.)

”Lähes toivottomista näkymistä huolimatta kehittyneiden maiden on kannettava vastuunsa. Niiden on leikattava kulutustaan ja kehitettävä energiateknologiaa kohti vähäisempiä päästöjä. Tässä ei nyt ilmeisesti muu auta.” (TM 3/2008.)

Esimerkkien lukijanpuhuttelu viittaa uppiskaiseksi ajateltuun lukijaan, jolle ympäristönäkökohtiin vetoaminen on perinteisesti ollut vastenmielistä. Perustelut muutostarpeille ovat pikemmin rationaalisia kuin moraalisia ja muistuttavat muotoilultaan periksi antavan perheenpään väsyneitä huokauksia: Jotainhan tässä on tehtävä. Ei kai tässä enää muukaan auta. Historiallisessa katsannossa näyttää puolestaan siltä, että autojournalismilla itsellään on ollut merkittävä rooli ympäristökysymyksiä koskevien asennemuutosten hitaudessa ja vastustavien äänenpainojen voimakkuudessa.

Ilman systemaattista sisällönerittelyä ja määrällisten ja laadullisten menetelmien tarjoamia analyysivälineitä tämänlaiset päätelmät jäävät kuitenkin vaille täsmällisempiä perusteluja. Autolehtien ympäristöasenteita pitää siis tutkia tarkemmin.⁴ Puhuttaessa ympäristökysymysten ja median suhteista puhutaan mielellään laveasti medioista ja joukkoviestimistä. Tutkimuksen aineistoina on kuitenkin tähän mennessä käytetty pääasiassa Helsingin Sanomia (Suhonen 1994) ja muutamia maakuntien päivälehtiä (Väliverronen 1996)⁵. Helsingin Sanomilla on toki levikkinsä ja valtakunnallisen kattavuutensa takia erityisasema suomalaisessa viestintäjulkisuudessa. Lisäksi, päivälehtien tutkimusmenetelmät ovat vakiintuneita ja yhteisesti hyväksytyjä informaation tuottamisen tapoja. Sen sijaan aikakauslehdistön tutkimusmenetelmät eivät ole samassa määrin vakiintuneita. (Töyry 2005; 2002; Saarenmaa 2007)

Ihmiset kuitenkin seuraavat arjessaan useaa mediaa rinnakkain ja muodostavat käsityksiään niiden tarjoamien, keskenään ristiriitaistenkin viestien pohjalta. Päivälehtien merkitys on eittämättä suuri, mutta etenkin autoilun ympäristökysymysten kaltaisissa aihepiireissä myös alan erikoisaikakauslehdistö vaikuttaa mielipiteen muodostukseen. Kuten edellä on todettu, autolehdet ja autoilun erikoissivustot ovat tuottaneet puheenvuoroja ympäristöä koskeviin keskusteluihin ja tarjonneet malleja ympäristöä koskevan informaation tulkitsemiseen.

Parhaillaan käynnissä oleva taistelu ilmastonmuutosta vastaan aktivoi joukon kysymyksiä, jotka edellyttävät perusteellista yhteiskunnallista keskustelua. Polttoaineen hinnannousun on todettu vähentävän henkilöauton käyttöä, mutta miten ratkaistaan alueelliset erot – kaupunkien ja syrjäseutujen välinen kahtiajako? Entä mitkä ovat ilmastopolitiikan linjan vaikutukset tulonjakoon ja taloudelliseen eriarvoistumiseen? Pienituloiset eivät voi yhtä kivuttomasti muuttaa elintapojaan kuin hyvin toimeentulevat ja panostaa esimerkiksi uuden, vähäpäästöisen auton ostoon.⁶ Meneillään oleva talouden taantuma niveltää liikenteen päästötavoitteet ja talouden kehityksen toisiinsa: päästötavoitteisiin ei päästä, jos autoteollisuus ei saa tukea ympäristöystävällisten autojen kehittämiseen. Autoteollisuuden romahdus puolestaan merkitsisi pelkästään EU:n alueella satojen tuhansien työpaikkojen menetystä.

Helsingin Sanomien mielipidesivulla puitiin syksyn 2008 mittaan keskusta-asumisen ja kehyskuntien välisiä eroja sekä eri asumismuotojen ympäristövaikutuksia. Keskustelua käytiin kuitenkin etupäässä keskiluokkaisen asumismuodon ihan-

teiden näkökulmasta: halutaanko nauttia keskusta-asumisen eduista vai päivittäistä työmatka-ajoa vaativan ”puutarhakaupungin” rauhasta? Yhteiskunnallinen keskustelu liikenteen ympäristövaikutuksista kaipaisi kokonaisvaltaisempia näkökulmia ja myös auton aseman uudelleen arviointia. Myös viestinnätutkimuksessa voisi olla paikallaan siirtää huomiota sieltä, missä ympäristöstä puhutaan myös sinne, missä autoista puhutaan.

FM Laura Saarenmaa viimeistelee väitöskirjaa Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella 1960- ja 1970-lukujen ajanvietelehdistöstä.

VIITTEET

- 1 Väliverronen (1996, 36–37) viittaa vihreällä konsensuksella ympäristöongelmien nousemista 1980-luvun metsätuhojen myötä yleiseen tietoisuuteen ja ”kaikkien yhteiseksi asiaksi”.
- 2 Aineiston analyysi perustuu Auto- ja liikennetoimittajien (AuLi) tilaamaan esitelämään ”Autolehdistön muotoutuminen. Poimintoja mediatulvasta 1964–1984”. Artikkelia varten on lisäksi käyty läpi Tekniikan Maailman numeroita vuodelta 2004 sekä 12 numeroa vuodelta 2008. Artikkelin esimerkit on poimittu pelkästään Tekniikan Maailma -lehestä.
- 3 Energiakeskustelua leimasi myös ajankohtainen kysymys ydinvoimasta. Esitys ydinvoiman lisärakentamista oli kaatunut eduskunnassa vuonna 1993. Tekniikan Maailman numerossa 4/1994 kysyttiin, ”mitä mahdollisuuksia meillä on kielteisen ydinvoimapäätöksen jälkeen” (TM 4/1994, 16–22).
- 4 Muutamaa yksittäistä opinnäytettä (esim. Mölsä 1987) lukuun ottamatta autoalan erikoislehdistöön ei viestinnän tutkimuksessa juurikaan ole kohdistettu tutkimuksellista mielenkiintoa. Autolehdistöä ei muutamaa Tekniikan Maailmaa luonnehtivaa kappaletta lukuun ottamatta käsitellä myöskään Suomen lehdistön historian erikoisaikakauslehtiä käsittelevässä osassa. Todetaan ainoastaan, että kuluttajien tekniset aikakauslehdet on suurin teknillisen alan lehtiryhmä. (Michelsen, 1991, 361).
- 5 Väliverroksen Lapin metsätuhoja käsittelevä sanomalehtiaineisto on koottu Helsingin Sanomista, Lapin Kansasta, Kalevasta ja Pohjolan Sanomista (Väliverronen 1996, 17).
- 6 Aihetta käsiteltiin Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa 22.11.2008.

LÄHTEET

- Heikkilä Heikki (2001): Ohut ja vankka journalismi. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvuilla. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Kortti, Jukka (2003): Modernisaatiomurroksen kaupalliset merkit 60 luvun suomalainen televisiomainonta. Helsinki: SKS
- Larjavaara, Risto(2002): Enemmistö – historiaa ja nykypäivää. Teoksessa: Korhonen Ella, Tikkanen Sarianne (toim.) Tanssiva katusulku Kestävän kehityksen tositarinaita Helsingin seudulta, 96–104.
- Laaksonen, Esko (1994): Herraklubista koko kansan autoliitoksi Autoliiton 75 vuotta. Jyväskylä: Autoliitto ry.
- Michelsen, Karl-Erik (1991): Teollisuuden ja tekniikan aikakauslehdet Suomessa. Teoksessa: Tommila Päivö (toim.) Suomen lehdistön historia osa 9 Erikoisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila, 317–372.

- Mölsä, Kyösti (1987): Isä, poika ja aikakauslehti: yleisteknillisen aikakauslehden kehittyminen ja sen tehtävä. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisematon pro gradu -tutkielma.
- Saarenmaa, Laura (2007): Lehdistöhistorian portinvartijan rooli: katvealueita ja julkkisinhoo. Tiedotustutkimus 39:2, 66–70.
- Suhonen, Pertti (1994): Mediat me ja ympäristö. Tampere: Vastapaino.
- Toiskallio, Kalle (2001): Mihin auto on ajettu. Teoksessa: Kalle Toiskallio (toim.) Viettelyksen Vaunu Autoilukulttuurin muutos Suomessa. Helsinki: SKS, 7–30.
- Töyry Maija (2005): Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta. Helsinki: Helsingin yliopiston viestinnän laitos, Viestinnän Julkaisuja 10.
- Töyry Maija (2002) Mitä puuttuu? Aikakauslehtijournalismin opetus ja tutkimus on niukkaa. Tiedotustutkimus 25: 4, 61–66.
- Virrankoski, Lauri (2001): Auto ympäristökysymyksenä ennen ja nyt. Teoksessa: Kalle Toiskallio (toim.) Viettelyksen Vaunu Autoilukulttuurin muutos Suomessa. Helsinki: SKS, 235–265.
- Väliverronen Esa (1996) Ympäristöuhkan anatomia. Tampere: Vastapaino.

Journalismin kirjat ja artikkelit 2008

Olen pyrkinyt keräämään tähän luetteloon tärkeimmät suomalaisten kirjoittamat, vuonna 2008 ilmestyneet, journalismia ja toimittajan ammattia käsittelevät kirjat ja artikkelit. Artikkeleista on mukaan otettu yli kolmesivuiset. Luettelon pituutta on rajoitettu jättämällä pois Tiedotustutkimus- ja Suomen Lehdistölehdissä ilmestyneet artikkelit sekä pro gradu -tutkielmat, joista luettelo ilmestyy todennäköisesti Media & viestintä -lehden toisessa numerossa.

Eija Poteri
Informaatikko, Nordicom

LÄHTEET

- Aslama, Minna: Slogans of change: three outlooks on Finnish television contents. Helsinki: Research Institute of Swedish School of Social Science, University of Helsinki, 430 s. Väitöskirja.
- Asola, Aki (toim.): Journalistit ja demokratia. Helsinki: Oikeusministeriö, 76 s. (Oikeusministeriön julkaisuja; 2008:5). Itsenäinen jatko Journalistit ja demokratia -seminaarille. Myös verkkojulkaisu.
- Elfving, Sari: Taikalaatikko ja tunteiden tulkit: televisio-ohjelmia- ja esiintyjä koskeva kirjoittelu suomalaisissa lehdissä 1960- ja 70-luvuilla. Tampere: Tampereen yliopisto, 367 s. Väitöskirja. Myös verkkojulkaisu.
- Granholm, Ole: Historiska nedslag: Österbottningen 125 år. Karleby: Österbottningen, 232 s.
- Heinonen, Ari: Yleisön sanansijat sanomalehdissä. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, 140 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja A; 108). Myös verkkojulkaisu.
- Heinonen, Marja: Verkkomedian käyttö ja tutkiminen: Iltalehti Online 1995–2001. Helsinki: Helsingin yliopisto, 319 s. (Viestinnän julkaisuja; 15). Väitöskirja. Myös verkkojulkaisu.
- Jokiranta, Kari: Konkretisoituva uhka: Ilkka-lehden huumekirjoitukset vuosina 1970–2002. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 244 s. Väitöskirja Tampereen yliopiston sosiologia oppiaineeseen. Myös verkkojulkaisu.
- Jyrkiäinen, Jyrki: Journalistit muuttuvassa mediassa. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, 109 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja B; 50). Myös verkkojulkaisu.
- Kivioja, Pasi: Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, 245 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja A; 106). Myös verkkojulkaisu.
- Leppälahti, Kati (toim.): Matona maailman laidalla: Maataloustoimittajat ry:n 50-vuotishistoriikki. Helsinki: Maataloustoimittajat, 99 s.
- Lietsala, Katri & Sirkkunen, Esa: Social media: introduction to the tools and processes of the participatory economy. Tampere: Tampereen yliopisto, 198 s. (Hypermedia laboratory net series; 17). Myös verkkojulkaisu.
- Maasilta, Mari & Rahkonen, Juho & Raittila, Pentti: Islam suomalaisissa joukkoviestimissä. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, 70 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja A; 103).

- Maasilta, Mari & Simola, Anna & Heurlin, Heidi af: Maahanmuuttaja mediankäyttäjänä. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, 96 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja A; 107). Myös verkkojulkaisu.
- Mirola, Tuuli & Suutari, Sanna: Eteläkarjalaiset opiskelijat painetun ja sähköisen sanomalehden lukijoina. Imatra/Lappeenranta: Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulu, 84 s. (Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja, Sarja A; 34).
- Mäenpää, Jenni: Digitaalisen kuvankäsittelyn rajat suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä. Tampere: Tampere University Press, 165 s. Myös verkkojulkaisu.
- Mäntylä, Jorma & Karilainen, Juha: Journalistietiikan kehitys Suomessa ja Euroopassa 1995–2007. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, 66 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja B; 49). Myös verkkojulkaisu.
- Pietilä, Jyrki: Allan Liuhala, lehtimies. Helsinki: Edita, 306 s.
- Pietilä, Jyrki: Kirjoitus, juttu, tekstelementti: suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyypin kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 778 s. (Jyväskylä studies in humanities; 111). Väitöskirja.
- Pulkkinen, Hannu: Uutisten arkkitehtuuri: sanomalehden ulkoosan rakenteiden järjestys ja jousto. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 280 s. (Jyväskylä studies in humanities; 88). Väitöskirja. Myös verkkojulkaisu.
- Raittila, Pentti & Johansson, Katja & Juntunen, Laura & Kangasluoma, Laura & Koljonen, Kari & Kumpu, Ville, Pernu, Ilkka & Väliverronen, Jari: Jokelan koulusurmat mediassa. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, 224s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja A; 105). Myös verkkojulkaisu.
- Ruusunen, Aimo: Todeksi uskottua: kansandemokraattinen Neuvostoliitto-journalismi rajapinnan tulkkina vuosina 1964–1973. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 305 s. (Jyväskylä studies in humanities; 100). Väitöskirja. Myös verkkojulkaisu.
- Seppälä, Raimo: Vahtikoiran juoksulanka: merkintöjä sanomalehdistön satavuotisen yhteistyön taipaleelta. Helsinki: Sanomalehtien liitto, 223 s.
- Simola, Anna: Tervetullut työvoimaksi: työperäinen maahanmuutto mediassa. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, 126 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja A; 109). Myös verkkojulkaisu.
- Siukonen, Timo: Sariola Keski-Suomesta: humanistinen pankinjohtaja, tuottelias lehtimies ja vanhan Jyväskylän tuntija. (Veikko Sariolan elämäkerta). Helsinki: Minerva, 396 s.
- Suikkanen, Risto & Saloniemi, Aira & Holma, Aino: Suomalaisen uutismedian vuosiseuranta 2008. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö, 132 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja B; 51). Myös verkkojulkaisu.
- Tiilikka, Päivi: Journalistin sananvapaus. Helsinki: WSOYpro, 398 s.
- Torkkola, Sinikka: Sairas juttu: tutkimus terveystutkimuksen teoriasta ja sanomalehden sairaalasta. Tampere: Tampereen yliopisto, 328 s. Väitöskirja. Myös verkkojulkaisu.
- Töyry, Maija & Rätty, Panu & Kuisma, Kristiina (toim.): Editointi aikakauslehdessä. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu, 135 s. (Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B; 89).
- Viljakainen, Jarmo: Reporadio: Yleisradion vaaran vuodet 1965–1972. Helsinki: (Jarmo Viljakainen), 367 s.
- Vähämaa, Miika: Joukkoviestimien kokemuksia valtionhallinnon viestinnästä. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 62 s. (Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja; 2008:12). Myös verkkojulkaisu.

ARTIKKELIT

- Aallas, Esa: Piinallisen tunnollinen toimistussihteeri: Mika Waltari lehtimiehenä. Teoksessa: Illusioni: Mika Waltari –seuran vuosikirja. Helsinki: Mika Waltari-seura, ss. 69–73.
- Bengtsson, Niklas: Potter-hullutus, eli Helsingin Sanomien mediamyllytys. Työrytys Tyllerö 31:4, ss. 1–152.
- Creutz-Kämppi, Karin: Islam Suomen ruotsinkielisissä sanomalehdissä. Teoksessa: Islam Suomessa: muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa / toim. Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho & Marko Juntunen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, ss. 244–265.
- Creutz-Kämppi, Karin: Othering of Islam in a European context: polarizing discourses in Swedish-language dailies in Finland. *Nordicom review* 29:2, ss. 295–308.
- Domingo, David & Quandt, Thorsten & Heinonen, Ari et al.: Participatory journalism practices in the media and beyond. *Journalism practice* 2:3, ss. 326–342.
- Eskola, Katarina: Sukupuoliroolikeskustelu lehdistössä 1960-luvulla. Teoksessa: Roolien murtaajat: tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle / toim. Margaretha Mickwitz, Agneta von Essen & Elisabeth Nordgren. Helsinki: Gaudeamus.
- Haavisto, Camilla: Vähemmistöt suomalaisessa mediassa: kohti monietnistä julkisuutta. Teoksessa: Onko Eurooppa olemassa: näkökulmia eurooppalaiseen julkisuuteen ja demokratiaan / toim. Hannu Nieminen & Kari Karppinen & Tuomo Mörä. Helsinki: Gaudeamus, ss. 169–195.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto: Ambivalent ambassadors and realistic reporters : the calling of cosmopolitanism and the seduction of the secular in EU journalism. *Journalism : theory, practice & criticism* 9:4, ss. 377–397.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi: Kritiikkiportti aukenee hitaasti ja naristen: tajunnanlaajennusta lastenkirjakritiikin tilaan. *Onnimanni* 3, ss. 8–11.
- Heinonen, Ari & Domingo, David: Weblogs and journalism: a typology to explore the blurring boundaries. *Nordicom review* 29:1, ss. 3–15.
- Holmila, Antero: Jälleenrakentamisen narratiivit ja niiden muotoutuminen Suomen lehdistössä 1944–1945. *Elore* 15:2, 20 s. Verkkolehden artikkeli.
- Holmila, Antero: "Uskon että uutiset ovat pelkkää potaskaa. Ettenkin Suomesta." : talvisota brittilehdistön ja lukevan yleisön silmin 1939–40. *Historiallinen aikakauskirja* 106:3, ss. 255–268.
- Horsti, Karina: Europeanisation of public debate: Swedish and Finnish news on African migration to Spain. *Javnost – The Public* 15:5, ss. 41–54.
- Horsti, Karina: Hope and despair: representation of Europe and Africa in Finnish news coverage of "migration crisis". *Estudos em Comunicação = Communication Studies* No 3, 32 s. Verkkolehden artikkelit.
- Hujanen, Jaana: RISC Monitor audience rating and its implications for journalistic practice. *Journalism: theory, practice & criticism* 9:2, ss. 182–199.
- Huovinen, Sakari: Journalistinen itsesääntely, Jokela ja oikeuden muuttuvuus. Teoksessa: Mikä osa yleisöllä? Helsinki : Kansainvälisen talousoikeuden instituutti, ss. 1–26.
- Huovinen, Sakari: Medianvapaus sananvapauteen perustuvana oikeusperiaatteena. *Lakimies* 106:5, ss. 747–772.
- Immonen, Leena & Rontu, Heidi: Evaluointi, lähentäminen ja yleistys: miten toimittaja johdattelee haastatteluun. Teoksessa: Kieli ja globalisaatio. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys (AFinla), (AFinlan vuosikirja; 66).
- Järvi, Ulla: Media kannustaa, mutta myös syölistää: liikunta, kasvatus ja media. *Liikunta ja tiede* 45:6, ss. 82–85.

- Karjalainen, Jouko: Nälkä-äläkstä Nälkäryhmään: tutkimus, ruokapankit ja politiikka lehdistössä. Teoksessa: Toisten pankki: ruoka-apu hyvinvointivaltiossa / toim. Sakari Hänninen et al. Helsinki: Stakes, ss. 69–114.
- Karvonen, Erkki: Riippumaton toimittaja!: mediasuhteet ja journalistien professionaalinen ideologia. ? Teoksessa: Kivi vai katedraali: organisaatioviestintä teoriasta käytäntöön / toim. Pekka Aula, Helsinki: Infor, ss.114–137.
- Katajamäki, Heli: Selitettyjä kehityskulkuja: tarkasteltavana taloussanomalehtien pääkirjoitukset ydinkeskeisen rakenteen näkökulmasta. Teoksessa: Lukija- ja käyttäjälähtöinen viestintä, Viestinnän tutkimuksen päivät 2007 / toim. Heli Katajamäki, Merja Koskela & Suvi Isohella. Vaasa: Vaasan yliopisto, ss. 77–88. Myös verkkojulkaisu.
- Kivikuru, Ullamajja & Nordenstreng, Kaarle: Linkit hakusessa: missä viipty journalistisen työn tutkimus? Teoksessa: Kivi vai katedraali: organisaatioviestintä teoriasta käytäntöön / toim. Pekka Aula, Helsinki: Infor, ss. 298–311.
- Koikkalainen, Katja: Journalistic source practices in Russian business dailies. Teoksessa: Media, culture and society in Putin's Russia / toim. Stephen White. New York: Palgrave Macmillan, ss. 95–108.
- Koikkalainen, Katja: Talousjournalismia monimuotoistuvilla yleisöillä. Futura 27:2, ss. 36–42.
- Koskela, Merja: Kulttuuripiirteet verkkolehdistä: analyysimallin kehittäminen. Teoksessa: Lukija- ja käyttäjälähtöinen viestintä, Viestinnän tutkimuksen päivät 2007 / toim. Heli Katajamäki, Merja Koskela & Suvi Isohella. Vaasa: Vaasan yliopisto, ss. 89–96. Myös verkkojulkaisu.
- Kunelius, Risto: Journalism and the EU: relationships in context. Journalism : theory, practice & criticism 9:4, ss. 371–379.
- Kunelius, Risto & Ruusunoksa, Laura: Mapping professional imagination: on the potential of professional culture. Journalism studies 9:5, ss. 662–678.
- Laaksoharju, Rauha: Rohkenenko tunnistaa ja katsella vanhuutta. (vanhusten kuva lehdistössä). Ryhmätö 37:1, ss. 38–46.
- Lassila-Merisalo, Maria: "Uteliaille toimittajille pettymystä ei näytetä": kaunokirjallisen journalismin poetiikkaa aikakauslehtireportaasissa. Avain 1, ss. 6–25.
- Maasilta, Mari & Raittila, Pentti: Silmäyksiä islamin esittämiseen suomalaisessa journalismissa. Teoksessa: Islam Suomessa: muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa / toim. Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho & Marko Juntunen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, ss. 225–243.
- Mörä, Tuomo: Julkisuuden ihanteet ja journalismin arki: Brysselin kirjeenvaihtajat EU-koneiston ja kansalaisten välissä. Teoksessa: Onko Eurooppa olemassa: näkökulmia eurooppalaiseen julkisuuteen ja demokratiaan / toim. Hannu Nieminen & Kari Karppinen & Tuomo Mörä. Helsinki: Gaudeamus, ss. 71–90.
- Pasti, Svetlana & Pietiläinen, Jukka: Journalists in Russian regions: how different generations view their professional roles. Teoksessa: Media, culture and society in Putin's Russia / toim. Stephen White. New York: Palgrave Macmillan, ss. 109–132.
- Pietilä, Jyrki: Sosiaalireportaasin vaiheet. Yhteiskuntapolitiikka 73:4, ss. 452–458.
- Siivonen, Jonita: Journalistikens artighetsgenre skapar könsbundna personbeskrivningar. Naistutkimus 21:2, ss. 51–55.
- Taira, Teemu: Islamin muuttuva julkisuus kuva: tapaustutkimus Helsingin Sanomista 1946–1994. Teoksessa: Islam Suomessa: muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa / toim. Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho & Marko Juntunen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, ss. 200–224.
- Zilliacus-Tikkanen, Henrika: Women journalists and the gender gap in Finland's news culture. Teoksessa: Women journalists in the Western world: equal opportunities and what surveys tell us / toim. R. Fröhlich & S. A. Lafky. London: Hampton Press, ss. 139–155.

12 €

www.uta.fi/tiedotustutkimus

JOURNALISMIKRIITIKIN VUOSIKIRJA 2009 MEDIA & VIESTINTÄ 1/2009

JOURNALISMIKRIITIKIN VUOSIKIRJASSA 2009 TUTKIJAT, TOIMITTAJAT JA YLEISÖN EDUSTAJAT ARVIOIVAT JOURNALISMIN KÄYTÄNTÖJÄ JA TARKASTELEVAT VIIME UUTISVUODEN ILMIÖISTÄ KÄYTYÄ JULKISTA KESKUSTELUA.

- ▶ Ketä uskottiin, kun päätoimittaja potkut sai?
- ▶ Onko politiikan ja journalismin välinen suhde kahden kauppa?
- ▶ Tappaako toimitustyön kiire ideoinnin?
- ▶ Miten talouskriisin kärjistyisestä tuli finanssihurrikaani?
- ▶ Millainen kehitysmaajournalismi sopii paikallislehteen?
- ▶ Kuinka Georgian sodan uutisoinnissa onnistuttiin?
- ▶ Onko autojournalismi vihertynyt viime vuosikymmeninä?
- ▶ Ymmärtävätkö toimittajat nuorten nettielämää?
- ▶ Onko Helsingin Sanomat julistanut sodan kaupunkikaneja vastaan?

